

Direktoratet for FødevareErhverv

Evaluering af Børnekostpuljen

November 2005

Direktoratet for FødevarerErhverv

Evaluering af Børnekost- puljen

November 2005

Indholdsfortegnelse

1.	Evaluerings konklusioner	1
1.1	Om puljen	1
1.2	Evalueringsens resultater	1
1.2.1	Målopfyldeelse	2
1.2.2	Effekter	3
1.2.3	Virkning og forankring	5
1.3	Erfaringer	5
1.4	Om evalueringens omdrejningspunkter og metode	6
2.	Indledning	7
2.1	Formålet med evalueringen	7
2.2	Evalueringsens design	8
2.3	Rapportens indhold	8
3.	Om Børnekostpuljen	10
3.1	Viden om børns kost og ernæring	10
3.2	Forskellige kostpolitiske tiltag	11
3.3	Puljens formål	11
3.4	Væsentlige ændringer	13
3.5	Delkonklusion	14
4.	Udmøntning af midlerne	15
4.1	Fordeling på institutionstyper og indsatsstyper	15
4.2	Afrapporteringen	16
4.3	Delkonklusion til afsnittet	20
5.	Resultater	22
5.1	Målopfyldeelse	24
5.2	Umiddelbare resultater	25
5.2.1	Dokumentation i slutrapporterne	25
5.2.2	Projekternes output	26
5.2.3	Effekter af projekterne	31
5.2.4	Indirekte effekter af Børnekostpuljen	36
5.2.5	Sammenfatning af resultater	38
5.3	Drivkræfter og barrierer	38
5.3.1	Drivkræfter for gennemførelse	39
5.3.2	Drivkræfter for forankring af resultater	43
5.3.3	Barrierer	46
5.3.4	Oversigt over drivkræfter og barrierer	49
5.4	Delkonklusion	50
6.	Virkninger	52
6.1	Virkninger på mellem langt sigt	52
6.1.1	Forventet fortsættelse af initiativer	52
6.1.2	Faktisk fortsættelse af initiativer	54

6.1.3	Finansiering	55
6.1.4	Kostpolitik	56
6.2	Langsigtede virkninger	61
6.3	Delkonklusion	64
7.	Erfaringer på baggrund af evalueringens konklusioner	65
7.1	Erfaringer til programniveau	66
7.2	Erfaringer til institutioner	71
7.3	Projektledernes egne erfaringer	73
7.4	Børns stemmer	75
Bilag A	– Evalueringens opdrag	78
Bilag B	– Om evalueringens metode	80
	Evalueringens fokus	80
	Sammenhæng mellem evalueringskriterier, undersøgelsesspørgsmål og datakilder	81
	Analysestrategi for de enkelte kriterier	82
	Målfrielse	83
	Forankring	84
	Kilder i evalueringen	85
	Quasi-eksperimentelt design	85
	Kontrolgruppe udvælgelse	87
	Frafaldsanalyse	87
	Evalueringens udsagnskraft	88
Bilag C	– Spørgeskema udsendt til projekter og kontrolgrupper	89
Bilag D	– Supplerende tabeller	99

1. Evalueringens konklusioner

Direktoratet for FødevarerErhverv (DFFE) bad ultimo august Rambøll Management om at gennemføre evalueringen af Børnekostpuljen. Evalueringen er gennemført i en periode over otte uger. En styregruppe bestående af repræsentanter for Direktoratet for FødevarerErhverv og Fødevarestyrelsen har fulgt evalueringen.

Evalueringens indhold er struktureret efter otte spørgsmål i evalueringens kommissorium (se afsnit 1.2). Disse omhandler Børnekostpuljens målopfyldelse, effekter og forankring samt fremadrettet læring (se i øvrigt Bilag A).

I dette kapitel skitserer vi kort Børnekostpuljens indhold samt Rambøll Managements konklusioner på baggrund af evalueringen.

1.1 Om puljen

Børnekostpuljen blev etableret i forlængelse af Finanslovsaftalen for 2001, hvor der blev afsat et årligt beløb i årene 2001-2003 til forsøg med sund og ernæringsrigtig mad i skoler og daginstitutioner. De sundhedspolitiske målsætninger med puljen var at fremme børns lyst og motivation til at spise sundt – ved at give dem viden om og færdigheder til at få sunde mad- og måltidsvaner.

Under Børnekostpuljen kunne der søges om midler til tre formål:

1. Kommunale projekter med mad- og måltidsordninger – til forsøg, som omfatter flere skoler og børneinstitutioner i en kommune/flere kommuner.
2. Mad- og måltidsordninger i enkeltinstitutioner for børn, dvs. vuggestuer, børnehaver, integrerede institutioner, grundskoler, SFO'er, fritidshjem, fritidsklubber o.l.
3. Overordnede aktiviteter til faglig støtte for mad- og måltidsordninger – til overordnede og tværgående initiativer, som fx kogebøger, undervisningsmateriale og udvikling af kurser.

I forbindelse med regeringsskiftet i 2001 blev formålene 1 og 3 aldrig realiseret. Denne evaluering fokuserer derfor udelukkende på formål 2, dvs. mad- og måltidsordninger i enkeltinstitutioner for børn.

1.2 Evalueringens resultater

I dette kapitel sammenfatter vi konklusionerne fra den samlede evaluering af Børnekostpuljen. Konklusionerne præsenteres i forhold til de konkrete evalueringsspørgsmål, som DFFE har ønsket besvaret af evaluatør. Vi har som nævnt i indledningen grupperet evalueringsspørgsmålene i forhold til fire temaer. Disse er:

1. Målopfyldelse
2. Effekter
3. Virkning og forankring
4. Erfaringer.

Nedenfor præsenteres evaluators konklusioner for de tre første temaer i forhold til de hertil knyttede evalueringsspørgsmål. Vore erfaringer (tema 4) præsenteres særskilt i afsnit 1.3.

1.2.1 Målopfyldelse

Nedenfor præsenterer vi konklusionerne på institutionernes målopfyldelse i forhold til de hertil knyttede tre evalueringsspørgsmål.

Evalueringsspørgsmål 1:

Opfyldelse af projektformål – i hvilket omfang har projekterne opfyldt deres formål inden for den givne projektperiode?

På den ene side er projektledernes egen vurdering af målopfyldelsen yderst positiv, og projektinstitutionerne har også sammenlignet med kontrolinstitutionerne opnået tydelige resultater. Dette, vurderer evaluatoren, indikerer en høj grad af målopfyldelse. På den anden side er der flere grunde til at moderere synspunktet om en høj målopfyldelse, bl.a. fordi der ofte er sket en målforskydning i projekterne, og fordi resultaterne af projekterne kun i ringe grad kan dokumentere deres resultater. Data viser imidlertid, at der er større udbud af sund mad i projektinstitutionerne end i kontrolgruppen. Dette indikerer, at målene er blevet opfyldt.

Evaluatoren vurderer på denne baggrund, at projekterne i et tilfredsstillende omfang har opfyldt deres formål inden for den givne projektperiode, dette særligt set i forhold til de rammebetingelser og rammer (herunder nedlæggelsen af Sekretariatet og manglende mulighed for synergi med Børnekostpuljens formål 1 og 3), som projektinstitutionerne har skullet gennemføre deres projekter indenfor.

Evalueringsspørgsmål 2:

Forhold som institutionstype, projekttype, slutrapporternes kvalitet og besvarelsesprocent, projekter afviklet med/uden forsinkelse/stoppet før tid, faktisk anvendte midler i forhold til budget mv.

Institutions- og projekttyper samt geografisk fordeling

Af de bevilgede midler gik 47 % til skoler, der tegnede sig for 19 ud af de 56 udvalgte institutioner, mens de resterende midler stort set er ligeligt fordelt mellem daginstitutioner og SFO'er/klubber. De bevilgede institutioner har været geografisk spredt ud over hele landet.

Omkring 58 % af de bevilgede penge gik til madordninger, 31 % til skoleboder og kantiner, og 11 % til information.

Evaluatoren vurderer, at udmøntningen af midlerne i tilfredsstillende grad stemmer overens med formålet, som netop var etablering af mad- og måltidsordninger i enkeltinstitutioner for børn.

Slutrapporternes kvalitet og besvarelsesprocent

Langt størstedelen af de afleverede slutrapporter var veldokumenterede i deres beskrivelse af hhv. projektformål og projektførløb i henhold til de krav, der blev stillet til afrapporteringen fra DFFE's side. Kun enkelte institutioner leverede slutrapporter med mangelfuld dokumentation for initiativer.

Evaluatoren vurderer, at de afleverede slutrapporter tilfredsstillende dokumenterer deres gennemførelse i forhold til de opstillede krav. Evaluatoren vurderer i denne sammenhæng, at højere krav til dokumentation af projekternes effekter på udvalgte indikatorer ville have været hensigtsmæssig. Denne bunder i flere hensyn; (i) en mere systematisk og grundig (løbende og afsluttende) dokumentation kunne have medvirket til en mere effektiv gennemførelse af projekterne, (ii) til mere fokuserede effekter, (iii) og til en efterføl-

gende mere hensigtsmæssig dokumentation i forhold til det videre arbejde med sundhed og ernæring på enkeltinstitutioner i Danmark.

Projekter afviklet med/uden forsinkelse og faktisk anvendte midler

Der er intet, der specifikt tyder på gennemgribende forsinkelser i de enkelte projektforsløb, og langt de fleste institutioner har overholdt deres budgetter. Enkelte, fortrinsvis skoler, har dog overskredet deres budgetter.

Evaluators vurderer på denne baggrund, at institutionerne har afviklet deres projekter inden for en tilfredsstillende tidsramme, og at graden af budgetopfyldelse overordnet set også er tilfredsstillende.

Evalueringsspørgsmål 3:

Engagementet i projektet – hvem har været de mest aktive i forbindelse med at igangsætte projektet og i projektets gennemførelse?

De mest aktive i gennemførelsen af projekterne har været medarbejdere og ledelse på institutionerne, herunder også ildsjæle, der i flere institutioner har gjort en stor indsats for at igangsætte og gennemføre projektet.

1.2.2 Effekter

Nedenfor præsenterer vi konklusionerne på effekterne af institutionernes projektarbejde i forhold til de hertil knyttede tre evalueringsspørgsmål.

Evalueringsspørgsmål 4

Børnekostpuljens effekt – hvor meget og hvordan har projekterne under tilskudsordningen forbedret børns kostvaner?

Fødevarerudbuddet på projektinstitutionerne er i gennemsnit mere ernæringsrigtigt end på kontrolinstitutionerne. Projektarbejdet vurderes derfor at have haft en direkte, positiv effekt for institutionernes udbud af mad og drikke til børnene. Det er dog på baggrund af datamaterialet ikke muligt at specificere, præcist hvor meget projekterne har forbedret børns kost og kostvaner. Projekternes output viser desuden, at det er begrænset, hvor stor en direkte ernæringsmæssig effekt der kunne forventes, da den direkte påvirkning af børnenes ernæring i forhold til det samlede energioptag er begrænset til et estimat på 11 %.

Dette kombineret med evalueringens andre fund, som viser positive sideeffekter samt generelt sundere fødevarerudbud i projektinstitutionerne, er ensbetydende med, at evaluator vurderer, at projekterne under tilskudsordningen i nogen grad har forbedret børns kostvaner. I forhold til rammebetingelserne (herunder dokumentationskrav) vurderer evaluator dette som tilfredsstillende.

Evalueringsspørgsmål 5

Indirekte effekter af Børnekostpuljen, herunder engagement i og prioritering af mad og måltidets rammer, forældreinddragelse og -opbakning, styrkelse af ernæringsbevidstheden, inddragelse i læring, udbud af fødevarer og valg af råvarer (fx økologiske) samt projekternes bidrag til at inspirere og informere andre aktører – både under og efter projektperioden.

Der er konstateret en række positive, indirekte effekter af projektarbejdet på institutionerne, herunder læring om andre madkulturer, læring om madkultur i bred forstand, bedre børnekontakt via etablering af madkultur, som udgør en beroligende ramme for børnene/eleverne samt færre konflikter/gladere børn.

Desuden har projektarbejdet på nogle institutioner også ført til større økonomisk bevidsthed, fx i forhold til indkøb af årstidsbestemte fødevarer. Andre indirekte effekter er forstærket fokus på indkøb af økologiske fødevarer, større bevidsthed om altid at have fødevarer 'på lager' og højere prioritering af udbud/tilberedelse af mad på institutionen.

Evaluator vurderer de opnåede indirekte effekter som meget tilfredsstillende, særligt i forhold til etableringen af en madkultur, som synes at have medført en række fordele for personale (fx øget børnekontakt), børn (fx gladere børn, færre konflikter) og forældre (drager fx fordel af personalets øgede kontakt med børnene).

Projekterne vurderes ikke i væsentligt omfang at have bidraget til at inspirere og informere andre aktører hverken under eller efter projektperioden.

Evalueringsspørgsmål 6

Årsager til succes/manglende succes, herunder om faktorer som mad- og måltidspolitikker, involverede aktører, opbakning fra kommunen samt skolens eller institutionens ledelse har haft betydning for succes/manglende succes.

Årsager til succes/drivkræfter

De væsentligste drivkræfter for gennemførelse af et projekt – og dermed medvirkende årsager til succes – har været opbakningen fra forældre og børn, medarbejdere og ledelsen samt midlerne fra puljen og ildsjæle, der har gjort et stort stykke arbejde. Endvidere har væsentlige drivkræfter – for at få forankret projektindsatsen i det videre arbejde – været oplevelsen af, at projektet har haft stor forældreopbakning og effekt samt erkendelsen af, at arbejdet med sundhed og ernæring giver glade børn – der ligefrem selv efterspørger den sunde mad.

Etableringen af en mad- og måltidspolitik synes derimod ikke at spille en væsentlig rolle for arbejdet med sundhed og ernæring, idet en forholdsvis stor del af kontrolinstitutionerne (57 %) faktisk har vedtaget en politik på området – mens de samtidig har et fødevareudbud, der er mindre ernæringsrigtigt end projektinstitutionerne. Ligeledes har opbakningen fra kommunen ikke spillet en afgørende rolle for projekternes gennemførelse og succes.

Årsager til manglende succes/barrierer

De væsentlige barrierer for gennemførelsen af projektet – og dermed medvirkende årsager til manglende succes – har været administrative byrder, formelle krav til at arbejde med fødevarer, nærliggende kiosker, grillbarer mv., der sælger usund mad og drikke, ildsjæle der bevirker en manglende, bred forankring af projektet, samt manglende *kick-off*-aktiviteter på kontrol-

institutioner. Desuden har vi identificeret en ubevidst barriere, som omhandler en mangel på faglig sparring og relevant information til projektledere og -medarbejdere.

1.2.3 *Virkning og forankring*

Nedenfor præsenterer vi konklusionerne på de mellemlange og langsigtede virkninger af institutionernes projektarbejde i forhold til det hertil knyttede evalueringsspørgsmål.

Evalueringsspørgsmål 7

Virkning af projekterne efter tilskudsordningens ophør – i hvilket omfang er projekterne under Børnekostpuljen fortsat efter projektbevillingens ophør?

Forankring og finansiering

Hele 45 institutioner har fortsat med projektrelaterede initiativer efter projektperiodens udløb, og størstedelen af disse institutioner har økonomisk forankret deres indsats via de forventede finansieringskilder. Dette vurderer evaluator som et yderst positivt resultat, idet størstedelen af projekterne således har haft den konkrete effekt, at aktiviteterne er fortsat og viderefinitansieret efter puljemidlernes udløb.

Vedtagelse af kostpolitik

Projektarbejdet kan ikke siges at have haft en markant effekt på vedtagelsen af kostpolitikker, idet forholdsvis mange kontrolinstitutioner også har vedtaget en politik under børnekostpulje-perioden.

Sammenfattende kan det således ikke fastslås, at Børnekostpuljen har ført til udarbejdelsen af flere kostpolitikker, eller at de anvendes mere systematisk af institutionerne, hvilket ellers kunne have indikeret en organisatorisk og pædagogisk forankring af projekternes virkninger.

Vedvarende forbedring af kostvaner

Flere projekt- end kontrolinstitutioner vurderer, at der er sket en positiv udvikling af børnenes/elevernes kostvaner på institutionen, uanset om det drejer sig om en styrkelse af de sunde kostvaner, eller om en mindskelse af de usunde. Samtidig bruger projektinstitutionerne i dag flere penge på sund mad og drikke – og færre på det usunde, sammenlignet med kontrolinstitutionerne. Dette indikerer, at projekterne under Børnekostpuljen har haft *langsigtede ernæringsmæssige effekter*. Dette kan dog ikke entydigt fastslås på det foreliggende datagrundlag.

Evalueringens fund, på det foreliggende datagrundlag, indikerer sammenfattende, at det med Børnekostpuljen er lykkedes at ændre projektinstitutionernes arbejde med sundere og mere ernæringsrigtig kost på bæredygtig og positiv vis.

1.3 **Erfaringer**

Rambøll Management har på baggrund af evalueringens konklusioner fremsat ti erfaringer til mulig fremtidig brug, som alle er konkretiseret i evalueringens kapitel 7. Disse er:

Programniveau:

1. Tildelingen af midler til institutioner, der ønsker at arbejde med sundhed og ernæring, bør foregå fleksibelt og med udgangspunkt i at både direkte og indirekte effekter er væsentlige.

2. Fremtidige indsatser bør have et helhedssyn på hele barnets dagligdag, hvis den direkte ernæringsmæssige effekt skal øges.
3. Programmet skal sikre kvalificering af projekterne i forhold til udarbejdelse af målsætninger, ledelse, administration og dokumentation. Programmet skal have fokus på, at projektledere har rette kompetencer til at gennemføre projektet.
4. Programmet skal *fra start* integrere dokumentation af målopfyldelse og effekt allerede ved formulering af programmet – både for at give institutionerne mulighed for selv at følge og dokumentere målopfyldelse og effekt, egen monitorering og for at sikre muligheden for en solid ekstern evaluering af programmet.
5. Mere kommunikation om institutionernes muligheder for kompetenceudvikling, faglig sparring og information.

Projektniveau

6. Vær opmærksom på eventuelle sociale forskelle i forbindelse med projektstøtteordninger: Ved et projekts afslutning, hvor videreførelse fx forudsætter forældrebetaling, kan det være hensigtsmæssigt at tilbyde afsluttende rådgivning til institutionerne, idet der kan være børn af særlige forældregrupper, der har større risiko for at falde fra efter projektperiodens udløb/ved overgang til forældrebetaling.
7. Der bør etableres realistiske og operationelle målsætninger (ikke for ambitiøse). Der skal være et realistisk forhold mellem midler og mål.
8. Det bør sikres, at der er den rigtige kvalificering af projekterne (logistik, administration, uddannelse, ernæring). Mere refleksion i planlægningsfase.
9. Brug den information og faglige sparring, der allerede er.
10. Institutionen skal søge at sikre bred implementering af projektet – både internt på institutionen og i forhold til eksterne, relevante parter.

1.4 Om evalueringens omdrejningspunkter og metode

Evalueringen er gennemført som en effektevaluering. Evalueringen er gennemført ca. to år efter Børnekostpuljens afslutning. Vi har således haft mulighed for at dokumentere de langsigtede virkninger af indsatsen.

Der har ikke under Børnekostpuljens gennemførelse eksisteret et monitorings- og evalueringssystem, som har dokumenteret projekternes præstationer løbende. Der har ej heller været krav om registrering og dokumentation af de ernæringsmæssige effekter af indsatsen. Disse forhold har været bestemmende for valget af evalueringsdesign. I mangel på før- og efter-måling af målgruppens ernæringsadfærd har vi etableret et quasi-eksperimentelt design, hvor vi har sammenlignet projektgruppens adfærd med en kontrolgruppe.

De primære kilder til evalueringen har således været (i) projekternes slutrapporter, (ii) spørgeskema blandt projektorganisationerne samt en kontrolgruppe og (iii) casestudier i seks projektorganisationer (se Bilag B).

Tidsforskydningen, manglende løbende dokumentation på individniveau i de enkelte projekter er ensbetydende med, at evalueringens resultater vil have nogen usikkerhed. Inden for de givne forudsætninger vurderer vi imidlertid, at det valgte evalueringsdesign er det mest plausible.

2. Indledning

2.1 Formålet med evalueringen

Denne rapport præsenterer resultaterne af evalueringen af Børnekostpuljen. Evalueringen er gennemført af Rambøll Management i samarbejde med seniorforskere Lotte Holm og Christian Mølgaard, KVL. Rambøll Management alene er ansvarlig for rapportens indhold og konklusioner.

En styregruppe bestående af repræsentanter for Direktoratet for FødevareErhverv (DFFE) og Fødevarestyrelsen har fulgt evalueringen. Evalueringen blev gennemført i en periode på otte uger fra august til oktober 2005.

I henhold til opdraget fra Direktoratet for FødevareErhverv (DFFE) var formålet med evalueringen "at få indsamlet viden og erfaring om sammenhængen mellem børn, mad og måltider og at vurdere effekten af de bevilgede midler til forbedring af børns kostvaner."¹

Mere konkret ønskede DFFE en række konkrete evalueringsspørgsmål besvaret. Vi har nedenfor omgrupperet evalueringsspørgsmålene i forhold til fire temaer, hvoraf de første tre ligeledes udgør de evalueringskriterier, der har struktureret evalueringdesign og denne rapport. Disse var:

Målopfyldeelse

1. Opfyldelse af projektformål – i hvilket omfang har projekterne opfyldt deres formål inden for den givne projektperiode?
2. Forhold som institutionstype, projekttype, slutrapporternes kvalitet og besvarelsesprocent, projekter afviklet med/uden forsinkelse/stoppet før tid, faktisk anvendte midler i forhold til budget mv.
3. Engagementet i projektet – hvem har været de mest aktive i forbindelse med at igangsætte projektet og i projektets gennemførelse?

Effektivitet

4. Børnekostpuljens effekt – hvor meget og hvordan har projekterne under tilskudsordningen forbedret børns kost og kostvaner?
5. Indirekte effekter af Børnekostpuljen, herunder engagement i og prioritering af mad og måltidets rammer, forældreinddragelse og -opbakning, styrkelse af ernæringsbevidstheden, inddragelse i læring, udbud af fødevarer og valg af råvarer (fx økologiske) samt projekternes bidrag til at inspirere og informere andre aktører – både under og efter projektperioden.
6. Årsager til succes/manglende succes, herunder om faktorer som mad- og måltidspolitikker, involverede aktører, opbakning fra kommunen samt skolens eller institutionens ledelse har haft betydning for succes/manglende succes.

¹ Direktoratet for FødevareErhverv, Udbudsmateriale – Evaluering af Børnekostpuljen, J. nr.: 3508-X-05-60, juni 2005. Se i øvrigt Bilag A – Evalueringens opdrag.

Forankring

7. Virkning af projekterne efter tilskudsordningens ophør – i hvilket omfang er projekterne under Børnekostpuljen fortsat efter projektbevillingens ophør?

Erfaringer

8. Ideer til det videre arbejde på området – hvad kan (blandt andet efter skolernes eller institutionernes vurdering) være en hjælp til at arbejde videre med sund mad og måltidsløsninger til børn i skoler og institutioner?²

2.2 Evalueringens design

Evalueringen er gennemført som en effektevaluering. Evalueringen er gennemført ca. to år efter Børnekostpuljens afslutning. Vi har således haft mulighed for at dokumentere de langsigtede virkninger af indsatsen.

Der har ikke under Børnekostpuljens gennemførelse eksisteret et monitorings- og evalueringssystem, som har dokumenteret projekternes præstationer løbende. Der har ej heller været krav om registrering og dokumentation af de ernæringsmæssige effekter af indsatsen – herunder heller ikke om madvarerne har været økologiske eller ej. Disse forhold har været bestemmende for valget af evalueringsdesign. I mangel på før- og efter-måling af målgruppens ernæringsadfærd har vi etableret et quasi-eksperimentelt design, hvor vi har sammenlignet projektgruppens adfærd med en kontrolgruppe. Projektinstitutionerne blev matchet med to kontrol institutioner med samme karakteristika, ideelt inden for samme distrikt (i større kommuner) inden for samme kommune. Vi valgte at matche med institutioner i samme kommune for at sikre at flest mulige demografiske, politiske og økonomiske forhold var tilsvarende.

De primære kilder til evalueringen har således været (i) projekternes slutrapporter, (ii) spørgeskema blandt projektorganisationerne samt en kontrolgruppe og (iii) casestudier i seks projektorganisationer.

Tidsforskydning mellem tidspunkt for puljens afvikling og denne evaluering, samt manglende løbende dokumentation på individniveau i de enkelte projekter, er ensbetydende med, at evalueringens resultater vil have nogen usikkerhed. Inden for de givne forudsætninger vurderer vi imidlertid, at det valgte evalueringsdesign er det mest plausible. Evalueringens metode er yderligere beskrevet i Bilag B.

2.3 Rapportens indhold

Direktoratet for FødevarerErhvervs evalueringsspørgsmål har været strukturerende for denne rapport.

I kapitel 1 præsenterede vi evalueringens konklusioner og en kort sammenfatning af evalueringsspørgsmål og metode.

I kapitel 3 skitserer vi konteksten for Børnekostpuljen. Herunder hvilke samfunds- og sundhedsmæssige udfordringer som ledte til etableringen af indsatsen. Vi analyserer puljens forandringsteori – og herefter, hvilke forhold,

² Direktoratet for FødevarerErhverv, Udbudsmateriale – Evaluering af Børnekostpuljen, J. nr.: 3508-X-05-60, juni 2005.

under implementeringen, der var rammebetingelserne for iværksættelsen af projekterne.

Kapitel 4 omhandler puljens udmøntning, herunder fordeling af midlerne på institutionstyper, geografisk, indsatsstyper og aktører, som iværksatte projekterne (evalueringsspørgsmålene 1-3).

I kapitel 5 analyserer vi resultaterne af Børnekostpuljen. – Både de tilsigtede og utilsigtede resultater. Samtidig analyserer vi også de drivkræfter og barrierer for iværksættelsen, som har med- og modvirket til Børnekostpuljens aggregerede effekt (evalueringsspørgsmålene 4-6).

Kapitel 6 omhandler virkningerne af indsatsen på mellemlangt og langt sigt. Med andre ord hvordan indsatsen er blevet forankret (evalueringsspørgsmål 7).

I kapitel 7 præsenterer vi, på baggrund af rapportens konklusioner, vores erfaringer til, hvordan fremtidige indsatser lokalt og nationalt kan tage højde for evalueringens resultater (evalueringsspørgsmål 8).

3. Om Børnekostpuljen

I dette kapitel beskriver Rambøll Management kort de primære problemstillinger i sammenhængen mellem børn og ernæring. Herefter beskrives intentionerne bag foranstaltningen, herunder den forandringsteori, som ligger til grund for Børnekostpuljen. Sluttelig skitserer vi ændringerne i implementeringen af Børnekostpuljen som må beskrives som en væsentlig rammebetingungelse for denne udmøntning.

3.1 Viden om børns kost og ernæring

Etableringen af Børnekostpuljen skal ses i lyset af en u hensigtsmæssig tendens blandt børn og unge: I løbet af de sidste 30 år er antallet af overvægtige børn og unge flerdoblet i Danmark, og fedme blandt børn er et stadigt stigende problem. Samtidig med at der er blevet flere overvægtige, er de, som er overvægtige, blevet endnu mere overvægtige.³

Undersøgelsen 'Danskernes kostvaner 2000-2002' viste, at indtaget af sukkerholdige fødevarer er stigende hos børn og unge. Tre fjerdedele af alle børn spiser mere sukker, end det er sundhedsmæssigt forsvarligt. Skolebørnsundersøgelsen i 1998 viste, at færre og færre børn og unge spiser grønt og frugt hver dag, og at der er en stigning i antallet, der drikker sodavand hver dag. Ydermere viser en ny undersøgelse gennemført af Institut for Folkesundhed på Københavns Universitet⁴, at børn i 11-årsalderen spiser under halvdelen af den dagligt anbefalede mængde frugt.

Det er derudover blevet påpeget, at mere og usundere mad, kombineret med nedsat fysisk aktivitet, er en af hovedårsagerne til stigningen i antallet af overvægtige børn og unge⁵.

Samtidig viser Danmarks Fødevarerforsknings undersøgelse af danskernes kostvaner fra 2004, at børn oftere og oftere dropper frokosten, og at de gennemsnitligt bruger mindre tid på den, jo ældre børnene bliver. Dette nævnes som problematisk, idet børnene derved ikke sikrer sig selv et ordentligt frokostmåltid, men ofte i stedet enten mangler energi eller får den fra slik, chips og sodavand i stedet for sundere mad.

Derudover peger flere på, at der er en sammenhæng mellem indlæring og ernæring⁶, der ydermere styrker behovet for sund kost til børn og unge, også mens de opholder sig på de respektive institutioner.

Samlet set bevæger børns og unges kostvaner sig altså i en u hensigtsmæssig retning. Børn *bliver* federe af for lidt aktivitet og for mange kalorier. Og da danske børn spiser en stor del af deres mad i børnehaven, i skolen og i klubben, er disse institutioner dermed i høj grad med til at præge og udvikle

³ Se fx Niels Wedderkopp m. fl.: *Fedme blandt børn, med særlig vægt på danske forhold*. Ugeskrift for læger 2001; 163: 2907-12, eller Seija Pearson m.fl.: *Stigning i overvægt blandt københavnske skolebørn i perioden 1947-2003*. Ugeskrift for læger 2005; 167/2: 158-162.

⁴ 'Skolebørns frugt- og grøntvaner – Den danske del af en undersøgelse blandt 11-årige skolebørn, deres forældre og skoleledere'. Institut for Folkesundhed, Københavns Universitet 2005.

⁵ Niels Wedderkopp m. fl.: *Fedme blandt børn, med særlig vægt på danske forhold*, 2001. Ugeskrift for læger 2001; 163: 2907-12.

⁶ Bellisle, France. *British Journal of Nutrition*. Volume 92, supplement 2, October 2004, pp. 227 – 232.

børns madvaner. Derfor er der et behov for, at institutionerne yder en indsats i arbejdet med at lære børnene at spise sundt.

3.2 Forskellige kostpolitiske tiltag

I lyset af ovennævnte samfundstendenser er flere forskellige initiativer de senere år blevet lanceret fra politisk side.

I forlængelse af Børnekostpuljen, der jo som nævnt tidligere blev lanceret i 2001, igangsatte Fødevareministeriet i 2002 'Alt om kost – smag for livet'. Formålet med 'Alt om kost – smag for livet' er at formidle viden om sund kost og ernæring. Ideen er således, at det skal blive nemmere at vælge den 'sunde livsstil'. Dette skal ske gennem større information om sund kost, hvilket bliver formidlet ud gennem en hjemmeside, en hotline og et såkaldt 'rejsehold', der kan tage ud til forskellige institutioner og hjælpe med råd om kost og ernæring⁷.

Et andet initiativ, gennemført af Fødevarestyrelsen siden 2003, er udgivelse af idekataloger til både skoler, børnehaver og SFO/klubber. Disse kataloger indeholder gode råd til sund kost og ernæring og har ydermere vejledninger til, hvordan man formulerer måltidspolitikker og etablerer madordninger⁸.

Derudover har der været flere videnskabelige undersøgelser de senere år, blandt andet de tidligere nævnte 'Danskernes kostvaner 2000-2002' og 'Skolebørns frugt- og grøntvaner', som beskæftiger sig med problemstillingen. Disse har bidraget yderligere til debatten omkring sund kost og ernæring.

Desuden har forskellige kommuner selvstændigt diskuteret og udviklet kost- og sundhedspolitikker. Et eksempel er Københavns Kommune, der i 2004 påbegyndte et kommunalt projekt til familier med overvægtige børn. Her fokuserer man på børn i enten fjerde eller femte klasse, der vejer minimum 40 % mere end gennemsnittet, og hvor formålet er at integrere både barnet og familien i målrettet udvikling mod bedre kost- og motionsvaner⁹.

3.3 Puljens formål

Børnekostpuljen blev etableret i forlængelse af Finanslovsaftalen for 2001, hvor der blev afsat et årligt beløb i årene 2001-2003 til forsøg med sund og ernæringsrigtig mad i skoler og daginstitutioner. De sundhedspolitiske målsætninger med puljen var at fremme børns lyst og motivation til at spise sundt – ved at give dem viden om og færdigheder til at få sunde mad- og måltidsvaner.

Under Børnekostpuljen kunne der søges om midler til tre formål:

1. Kommunale projekter med mad- og måltidsordninger – til forsøg, som omfatter flere skoler og børneinstitutioner i en kommune/flere kommuner.

⁷ Fødevareminister Mariann Fischer Boels tale ved lancering af 'Alt om kost – smag for livet'. Pressemeddelelse, Fødevarestyrelsen, 2. oktober 2002.

⁸ 'Ideer til sund mad i børneinstitutioner'. Pressemeddelelse, Fødevarestyrelsen, 25. november 2004.

⁹ 'Københavns Kommune har succes med at få overvægtige børn til at tabe sig'. Pressemeddelelse, Københavns Kommune, 23. august 2004. Midtvejsevaluering af 'Projekt for familier med overvægtige børn', Jimmie Gade Nielsen og Jeanette Gerlow, UFC Børn og Unge, Familie- og Arbejdsmarkedsforvaltningen, Københavns Kommune, 2004.

2. Mad- og måltidsordninger i enkeltinstitutioner for børn, dvs. vuggestuer, børnehaver, integrerede institutioner, grundskoler, SFO'er, fritidshjem, fritidsklubber o.l.
3. Overordnede aktiviteter til faglig støtte for mad- og måltidsordninger – til overordnede og tværgående initiativer, som fx kogebøger, undervisningsmateriale og udvikling af kurser.

I forbindelse med regeringsskiftet blev formålene 1 og 3 aldrig realiseret (se afsnit 3.3), og denne evaluering fokuserer derfor udelukkende på formål 2, dvs. mad- og måltidsordninger i enkeltinstitutioner for børn.

Forklaring af forandringsteori

I Figur 3-1 har vi på baggrund af policy-dokumenter¹⁰ og den faktiske udmøntning af Børnekostpuljen søgt at genskabe den forandringsteori, der ligger bag puljen. En forandringsteori er de forestillinger om årsag og virkning, eller mål og middel, som eksplicit eller implicit ligger bag offentlige foranstaltninger. Forandringsteorien er således en metode til at tydeliggøre, hvilke umiddelbare resultater og langsigtede virkninger en given foranstaltning sigter imod. Forandringsteori kan efterfølgende anvendes som udgangspunkt for at evaluere om det planlagte også skete.

Som det fremgår af Figur 3-1 blev puljens formål, som nævnt tidligere, udvikling af mad- og måltidsordninger på skoler, SFO/klubber og børnehaver. De påtænkte aktiviteter til dette formål var hhv. udviklingen af generelle madordninger for institutioner, udviklingen af skoleboder og kantineordninger mod bedre og sundere mad, samt spredning af viden og information på institutioner om vigtigheden af sund mad og gode kostvaner.

I forbindelse med udviklingen af madordninger, er etableringen af permanente madordninger det *umiddelbare, kortsigtede output*. Det skal efterfølgende gerne resultere i, at andelen af børn, som benytter sig af madordningerne, øges.

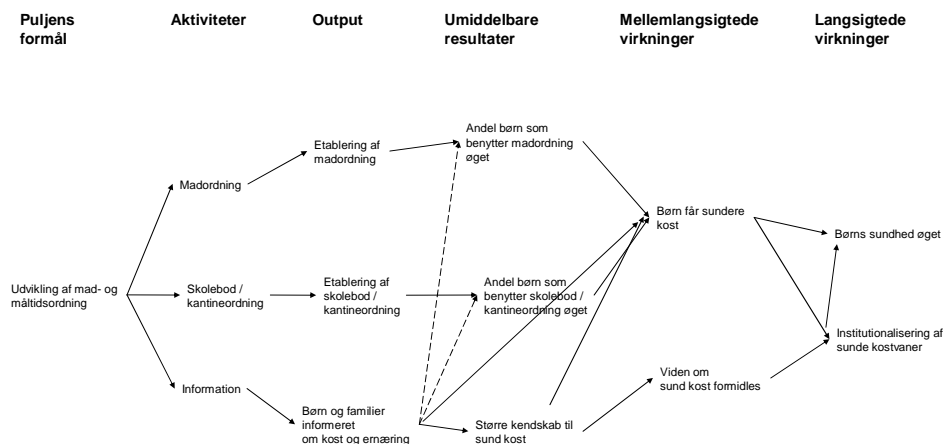
Med hensyn til skolebod/kantineordning, er det *umiddelbare output* en etablering eller forbedring af sådanne ordninger, og det primære resultat en stigning i andelen af børn som benytter disse skolebod/kantineordninger.

De mellemlange virkninger vil være sundere kost for børnene i disse institutioner, og forankringen, *de helt langsigtede virkninger*, vil være en forøgelse af børns sundhed og en institutionalisering af sunde kostvaner

Information omkring kost vil på længere sigt give børn og deres familier information omkring kost og ernæring. Dette vil, som *umiddelbart resultat*, føre til større kendskab omkring sund kost hos børnene og deres familier. Som umiddelbart resultat skal øget information også gerne påvirke andelen af børn som benytter etablerede madordninger eller skoleboder/kantiner. På *mellemlangt sigt* vil der være en stigning i viden om sund kost. *De langsigtede virkninger* vil være viden om sund kost og institutionalisering af sunde kostvaner.

¹⁰ 'Vejledning om økonomisk støtte til forsøg med ernæringsrigtig og økologisk mad i skoler og daginstitutioner', Sundhedsstyrelsen, Center for Forebyggelse, Sundhedsministeriet. 'Baggrundsnoter om Børnekostpuljen', Direktoratet for FødevareErhverv, Afd. for Forskning og Udvikling, Sekretariatet for Børnekostpuljen (J.nr.: 93 S-K31-00001). 'Forslag til folketingsbeslutning om opretholdelse af børnekostpuljen', beslutningsforslag nr. B 52, Folketinget 2001-02 (2. samling).

Figur 3-1 – Forandringsteori for Børnekostpuljens formål 2

3.4 Væsentlige ændringer

Børnekostpuljen blev oprettet i 2001 under Sundhedsministeriet. Planen var, som nævnt tidligere, at gennemføre 3 formål:

1. Kommunale projekter med mad- og måltidsordninger – til forsøg, som omfatter flere skoler og børneinstitutioner i en kommune/flere kommuner.
2. Mad- og måltidsordninger i enkeltinstitutioner for børn, dvs. vuggestuer, børnehaver, integrerede institutioner, grundskoler, SFO'er/klubber, fritidshjem, fritidsklubber o.l.
3. Overordnede aktiviteter til faglig støtte for mad- og måltidsordninger – til generelle, tværgående initiativer som fx kogeboøger, undervisningsmateriale og udvikling af kurser.

Man valgte at tage udgangspunkt i indsatsområde 2 for projektet; etableringen af mad- og måltidsordninger. Her modtog man over 1000 ansøgninger til bevilling fra interesserede skoler, børnehaver og SFO/klubber.

På baggrund af geografiske forhold og institutionstype trak man herefter lod mellem ansøgningerne, og 56 ansøgninger blev herefter udtrukket.

Grundet forskellige politiske og administrative sagsforhold, blev forvaltningen af puljen herefter flyttet fra Sundhedsstyrelsen til Direktoratet for Fødevarerhverv (DFFE). Sekretariatet med ansvar for Børnekostpuljen blev nedlagt og de oprindelige formål 1 og 3 blev ikke gennemført. Man fastholdt de 56 bevillinger til institutioner under formål 2, og gennemførte således den del af det oprindelige formål. De resterende penge lod man overføre til det,

på det tidspunkt, nyligt lancerede 'Alt om Kost'-projekt, samtidig med at man gjorde bevillingssystemet til puljen så simpelt som muligt for at reducere administrationsomkostningerne til et minimum.

3.5 Delkonklusion

Det er derfor sandsynligt, at manglende koordination og videnopsamling fra et sekretariat samt mindsket mulighed for synergieffekter og netværkssamarbejde grundet reduktionen af formål har gjort dele af puljens oprindelige mål sværere at opnå.

Evalueringen af Børnekostpuljen skal gennemføres i lyset af disse ændrede omstændigheder.

4. Udmøntning af midlerne

I dette kapitel beskrives den konkrete udmøntning af midlerne i Børnekostpuljen.

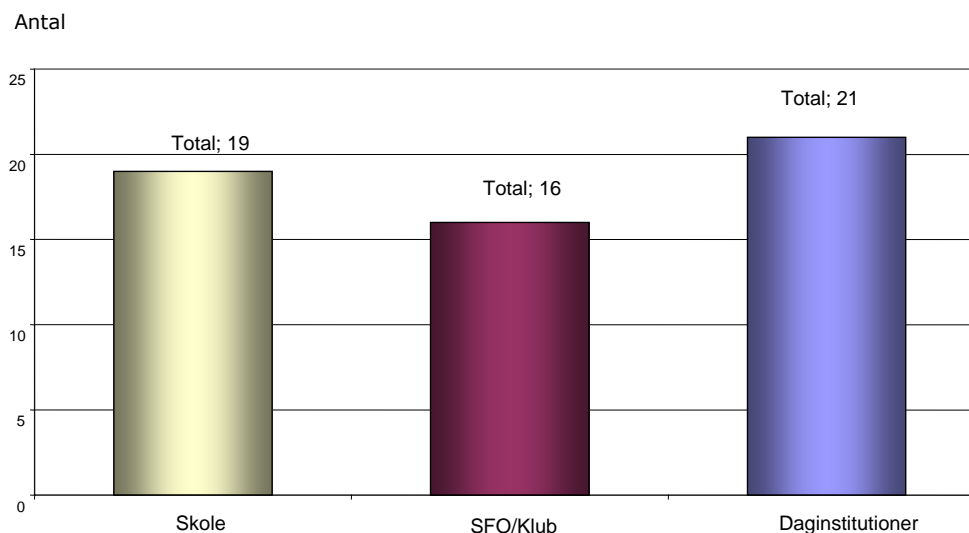
Således vil Rambøll Management se nærmere på, hvordan midlerne var fordelt på institutions- og indsats typer. Ligeledes beskriver vi, hvordan midlerne var fordelt geografisk og hvorvidt midlerne faktisk blev brugt og anvendt til at gennemføre de planlagte aktiviteter.

Dette vil vi gøre gennem en analyse af projektinstitutionernes afrapportering i slutrapporterne til DFFE.

4.1 Fordeling på institutionstyper og indsats typer

Som nedenstående figur viser, var der 56 institutioner, fordelt på 21 daginstitutioner, 16 SFO/klubber og 19 skoler, der modtog penge fra Børnekostpuljen.

Figur 4-1 – Antal institutioner der modtog penge

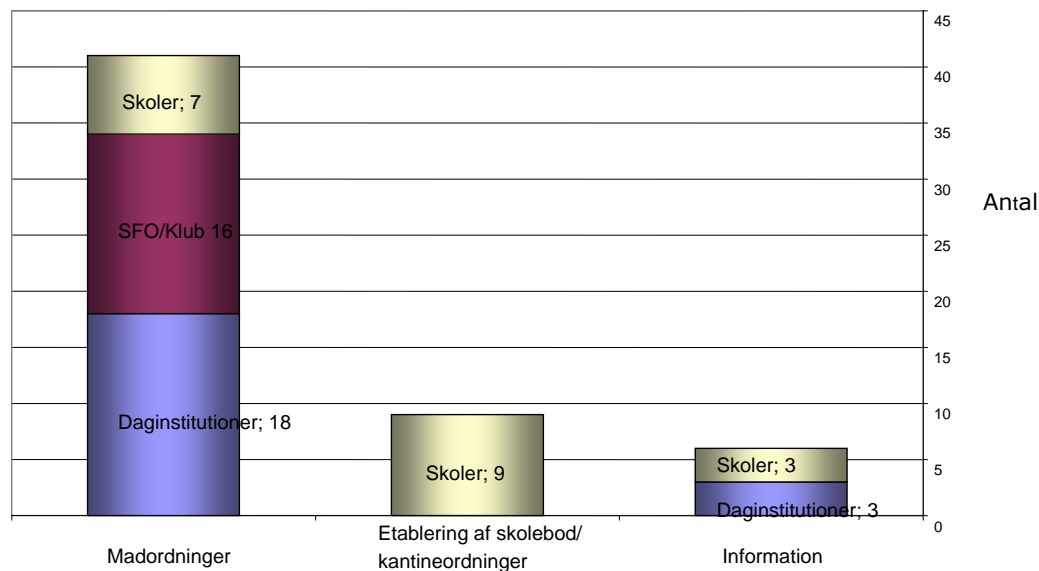

Kilde: Institutionernes afleverede slut- og statusrapporter til DFFE

I fordelingen af midler, kan man med fordel opdele bevillingerne mellem tre projekttyper, hhv. projekttpe 1, generelle madordninger i institutioner, projekttpe 2, etablering og forbedring af skoleboder/kantineordninger, og projekttpe 3, information og formidling omkring sund kost. Da det er en analytisk sondring, Rambøll Management opererer med, er det væsentligt at understrege, at opdelingen skal forstås således, at de enkelte institutioner har opereret primært inden for én projekttpe, men at elementer af alle projekttperne af den grund stadig kan findes i de enkelte projekter.

Til etablering af madordninger modtog 41 institutioner, hhv. 7 skoler, 16 SFO/klubber og 18 daginstitutioner, bevilling fordelt på alle tre institutions-typer. Til etablering og forbedring af skoleboder og kantineordninger, modtog 9 skoler bevilling. Og endelig til information og formidling omkring sund kost, modtog 3 skoler og 3 daginstitutioner penge.

Figur 4-2 – Projekttypefordeling

Kilde: Institutionernes afleverede slut- og statusrapporter til DFFE

4.2 Afrapporteringen

Til afrapportering for anvendelsen af midlerne, skulle institutionerne aflevere status- og slutrapporter, på baggrund af DFFE's afrapporteringsskabelon (bilag E).

I skemaet bliver institutionerne bedt om at beskrive deres projekts forløb, herunder mål, midler, igangsatte aktiviteter mv. Derudover bliver der spurgt til det enkelte projekts målgruppe, hvor mange der benytter ordningen, hvordan samarbejdet med involverede parter (personale, forældre mv.) har været, hvad der er lykkedes godt, og hvad der har været mest problematisk.

Afrapporteringsskemaet beder også om en redegørelse for projekternes resultater, under dette hvorvidt projektet har højnet det ernæringsmæssige niveau på de enkelte institutioner, hvorvidt børnene har større viden og bevidsthed om mad, hvad de projektansvarlige har lært om at få børn til at spise sundere, og sluttelig, hvorvidt videreførelse overvejes efter tilskudsperiodens forløb.

Ydermere blev institutionerne, i forlængelse af afleveringen af slutrapporten, bedt om at fremsende et regnskab, der er sammenligneligt med det oprinde-

lige budget udviklet til de enkelte institutioners oprindelige ansøgning til Børnekostpuljen.

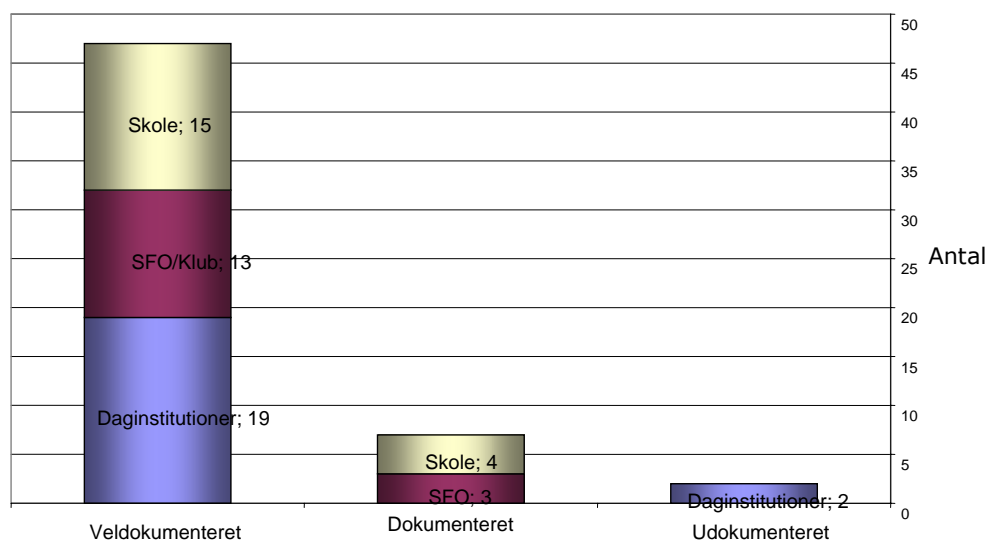
Projekterne blev ikke bedt om at måle kost/ernæringsmæssige effekter på individniveau, hvorfor disse heller ikke har været tilgængelige for denne evaluering.

I figur 4-3 har Rambøll Management vurderet kvaliteten af den forelagte dokumentation, som institutionerne har afleveret til DFFE. Her er der ikke kun skelet til de enkelte institutioners afleverede slutrapporter, men også til de afleverede statusrapporter.

Der er vurderet i forhold til, hvor udførligt de enkelte institutioner har præsenteret, beskrevet og bedømt deres projekt i henhold til de udleverede af-rapporteringskemaer fra DFFE. Dette er sket gennem en grundig gennemlæsning af rapporterne, hvor tydelighed i beskrivelsen af de enkelte projekters mål, klarhed i hvorledes de ville nå målene samt hvorvidt målene er nået, har indgået som de primære vurderingskriterier. Herefter er de enkelte projekters dokumentation enten kategoriseret som 'Udokumenteret', 'Dokumenteret' eller 'Veldokumenteret'.

To af rapporterne er fundet udokumenterede, idet der er mangelfulde beskrivelser af tiltagene, og det står uklart, nøjagtigt hvad der er blevet gennemført ved læsning af rapporten. Begge disse er udarbejdet af daginstitutioner. Syv af rapporterne, fordelt på hhv. fire skoler og tre SFO/klubber, er fundet dokumenterede, grundet en fyldestgørende beskrivelse af gennemførelsen af projektet. 47 institutioner, fordelt på henholdsvis 15 skoler, 13 SFO/klubber og 19 daginstitutioner, har en veldokumenteret gennemførelse af deres tiltag, hvordan pengene er blevet brugt og hvad de forventer, projektet vil bidrage med.

Figur 4-3 – Vurdering af dokumentation af de enkelte projekters aktiviteter

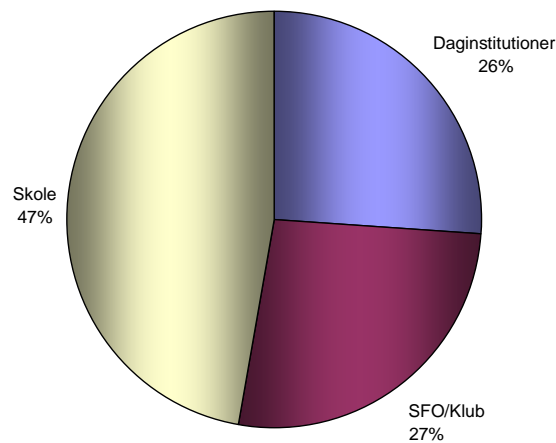
Kilde: Institutionernes afleverede slut- og statusrapporter til DFFE

Til vurdering af, hvorvidt der har været forsinkelser i de enkelte institutioners projektføreløb, er der, ud fra de udleverede slut- og statusrapporter, intet konkret der peger i retning af, at nogen af projekterne er blevet forsinkede. Rapporterne er dog uklare omkring spørgsmålet om forsinkelser, hvorfor denne konklusion drages med visse forbehold.

I forlængelse af alle slutrapporterne, foreligger der, som nævnt tidligere, et regnskab til vurdering af, hvorvidt budgetterne er blevet overholdt på tidspunktet for indlevering af rapporterne. Heraf fremgår det, at enkelte institutioner, fortrinsvis skoler, har overskredet budgetterne en anelse, og omvendt, at enkelte, fortrinsvis daginstitutioner og SFO/Klubber, ikke havde opbrugt de bevilgede midler på tidspunktet for indlevering af slutrapporter

På diagrammet nedenfor ses det, at der har været flest midler tilført skoler under projektet. Således er 47 % af alle de udvalgte institutioner skoler. Fordelingen af de sidste 53 % midler er stort set ligeligt delt ud mellem SFO/klubber på 27 % og daginstitutioner på 26 %. Derfor kan det konkluderes, at skoler i forbindelse med projektet har fået fortrinsvis flere penge.

Figur 4-4 – Fordeling af puljens midler på institutionstyper

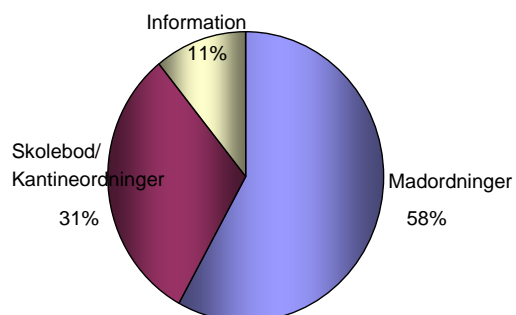

Kilde: Institutionernes afleverede slut- og statusrapporter til DFFE

Når man opgør de forskellige indsatsstyper vha. nedenstående diagram, er der, ligesom med institutionstyper, en dominerende type indsats, idet 58 % af de bevilgede penge er gået til forskellige typer af madordninger. Støtte til skoleboder og kantineordninger fik 31 % af bevillingerne, mens indsatsstype 3, informationsdelen vedrørende sund kost, fik tildelt 11 % af midlerne.

Således gik samlet set 89 % af midlerne til madforanstaltninger, og 11 % til information om kost/ernæring.

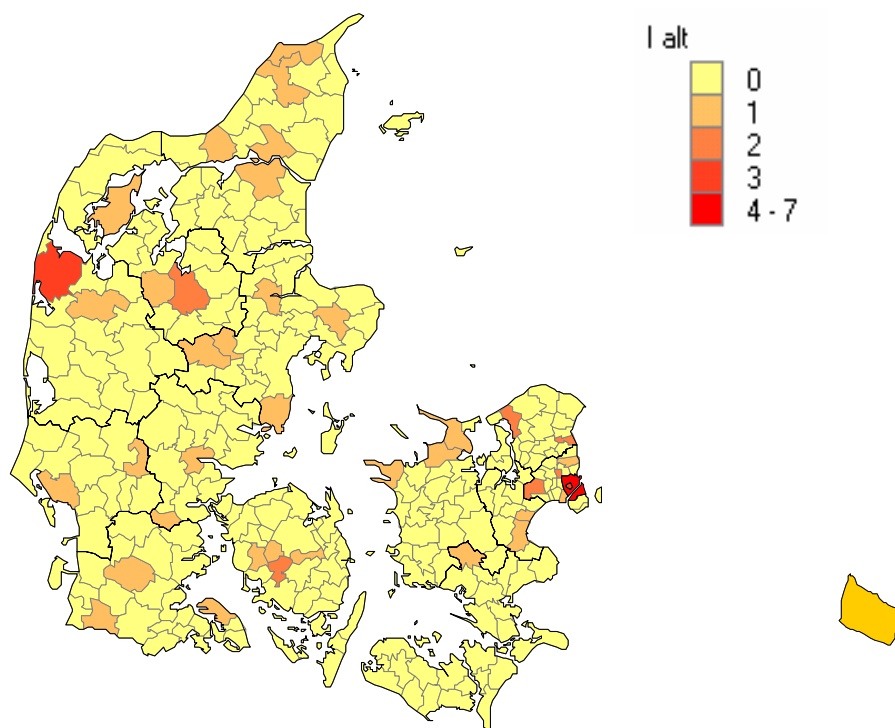
Figur 4-5 – Fordeling af puljens midler på indsats typer

Kilde: Institutionernes afleverede slut- og statusrapporter til DFFE

Ud fra nedenstående kort ses det, at de bevilgede institutioner har været geografisk spredt over hele landet. Som kortet viser, er der enkelte kommuner, der har haft flere institutioner tilknyttet projektet, men at der som oftest kun har været en enkelt institution pr. kommune, som deltog i projektet.

Figur 4-6 – Geografisk fordeling af de enkelte projekter¹¹

Kilde: Institutionernes afleverede slut- og statusrapporter til DFFE

4.3 Delkonklusion til afsnittet

Dette afsnit har beskrevet og analyseret kvaliteten af institutionernes udarbejdede dokumentation i forbindelse med projekter støttet af Børnekostpuljen. Dette er sket via en gennemlæsning af afleverede slut- og statusrapporter til DFFE, samt projektregnskaberne fra projektinstitutioner.

På baggrund af dette materiale kan det konkluderes, at langt størstedelen af slutrapporterne er veldokumenterede i deres beskrivelse af hhv. projektmål og projektførløb, i henhold til de krav der blev stillet til afrapporteringen fra DFFE's side. Ydermere kan det konstateres, at det kun er enkelte institutioner, der leverede slutrapporter med mangelfuld dokumentation for initiativer.

¹¹ Nøglen skal læses således, at den helt gule farve repræsenterer kommuner med 0 udvalgte institutioner, hvorefter kommuner med hhv. 1, 2, 3 og 4 -7 udvalgte kommuner er repræsenteret ved stærkere og stærkere farvenuance hen mod en helt rød farve.

Der er intet, der tyder på gennemgribende forsinkelser i de enkelte projektføreløb ved analyse af den forelagte dokumentation. Afsnittet påpeger derudover, at langt de fleste institutioner har overholdt deres budgetter.

Afsnittet har ydermere vist, at der af de bevilgede penge gik 47 % til skoler, der tegnede sig for 19 ud af de 56 udvalgte institutioner, og at resten af midlerne stort set var ligeligt fordelt mellem daginstitutioner og SFO/klubber. Omkring 58 % af de bevilgede penge gik til projekter, der primært havde med madordninger at gøre, 31 % til projekter, der primært havde med bod- eller kantineordning at gøre, og 11 % til projekter, der primært vedrørte information.

5. Resultater

I dette kapitel vil vi undersøge og analysere resultaterne af projekterne i Børnekostpuljen. Analysen vil ske ud fra projekternes afrapportering ved slutningen af projektperioden, og fra Rambøll Managements survey blandt projektinstitutioner og kontrolinstitutioner. Analysen og resultaterne bliver kvalificeret og perspektiveret af de casebesøg, som er foretaget i evalueringen.

Analysen af resultaterne vil foregå efter den metode og de vurderingskriterier, som fremgår af metodebilaget.

Først undersøges mållindfrielsen i forhold til, hvordan projektledere eller institutionsledere selv har opfattet projektets resultater i forhold til formålet. Det giver et billede af projekternes egen subjektive opfattelse af projekternes resultater.

Dernæst vurderer vi, på baggrund af kortlægning af projekternes slut- og statusrapporter, om projekterne kan dokumentere deres resultater. Dette er med til at kvalificere institutionsledernes og projektledernes subjektive billede af projekternes resultater.

Derefter undersøges de helt umiddelbare resultater af projekterne. Hvilke måltider har institutionerne tilbudt i forbindelse med projektet, og hvor mange i målgruppen har gjort brug af tilbuddet. Dette gøres bl.a. for at kunne komme med et kvalificeret bud på den ernæringsmæssige effekt, som projekterne måltidstilbud kan have på børnenes/elevernes kost og ernæring på institutionerne.

Da der ikke er tilstrækkelige data til at undersøge måltidernes kvalitet og ernæringsværdi i projekterne, bruges udbuddet af fødevarer på institutionen og i forlængelse heraf fordelingen af midler anvendt på forskellige fødevarer, som indikatorer på de muligheder, der er for at få ernæringsrigtig mad på institutionerne. Resultatet sammenlignes med kontrolinstitutioner, så vi kan undersøge, om projektinstitutionerne generelt har et mere ernæringsrigtigt fødevarerudbud end kontrolinstitutionerne. Hvis det er tilfældet, bruges dette som indikator for, at projekterne har haft en effekt på målgruppens kost og ernæring.

Som nævnt tidligere har Rambøll Management opdelt Børnekostpuljens projekter i projekter, der primært har med madordninger eller kantine-/bodordninger og projekter, der primært har med information om ernæring etc. at gøre. De direkte resultater af projekter, der primært har med information om ernæring at gøre, er i sagens natur anderledes, hvorfor de behandles for sig selv i et afsnit.

Projekterne kan – ud over eventuelle kost- og ernæringsmæssige konsekvenser – have andre resultater. Folk har lært om andre madkulturer, har lært om tilberedning etc. De indirekte effekter af Børnekostpuljen analyseres også i dette kapitel.

Endelig undersøges og analyseres det, hvilke drivkræfter og barrierer, der har været for projekternes succes eller mangel på samme. Hvad betyder eksempelvis forældrenes eller børnenes opbakning for et projekts succes?

Vi har valgt løbende at præsentere resultaterne af en statistisk analyse af projektinstitutionerne. Denne er lavet for at identificere, om der var sam-

menhænge i den adfærd, som kendetegnede klynger eller segmenter af institutioner med samme adfærd. Segmenterne og principperne bag segmenteringsanalyse er nærmere beskrevet i tabellen nedenfor. Segmenteringsanalyse er velegnet til at skabe et overblik, uden at miste væsentlige forskelle på institutionerne.

Tabel 5-1 – Tre segmenter af projektinstitutioner

Hvad er en segmenteringsanalyse?

En segmenteringsmodel anvendes til at opdele sine cases (her: institutioner) i en række grupper, så institutionerne i en gruppe/segmenter minder om hinanden og samtidig er forskellige fra institutioner i andre grupper/segmenter. Formålet med en segmenteringsmodel er at skabe overblik uden at miste væsentlige forskelle på institutionerne. For at udvikle en segmentering skal man vælge en segmenteringsbasis og en segmenteringsmetode. Segmenteringsbasis er de variable, hvorefter man vil klassificere institutionerne. Det kan fx være demografiske, økonomiske, holdningsmæssige variable eller en kombination heraf. Segmenteringsmetoden er den metode, som anvendes til dels at klassificere institutionerne i et passende antal segmenter, dels placere den enkelte institution i kun et af disse segmenter. En ofte anvendt segmenteringsmetode er Ward's klyngemetode, som blot er ét eksempel blandt mange klyngemetoder. Latent klasseanalyse udmærker sig i modsætning til disse traditionelle klyngemetoder ved, at denne er modelbaseret. Hermed menes, at der er en underliggende statistisk model bag en latent klasseanalyse, som blandt andet tillader forskellige skatyper og tilbyder egentlige formelle statistiske testprocedurer for at afgøre det optimale antal af segmenter.

Tre segmenter blandt projektinstitutionerne

I nærværende undersøgelse fandt vi tre segmenter. Segmenteringen er foretaget på baggrund af data fra spørgeskemaundersøgelsen blandt projektinstitutionerne. Her kortlagde vi, hvilke typer madvarer børnene havde adgang til samt vurderingen af udviklingen i børnenes kostvaner i en femårig periode (hhv. sp. 11 og 14, se Bilag C). I analysen indgår de institutioner som har madordninger eller kantine/bodordninger.

Segmenteringsanalysen viste, at der var 3 segmenter blandt projektinstitutionerne.

Segment 1 udgør 56 % af institutionerne

Karakteristika: Fortrinsvis daginstitutioner, men også skoler og SFO'er. Segment er i mindre grad positive end segment tre om den langsigtede udvikling af børns kost. Institutionerne har i deres madudbud primært rugbrød, boller og andre varme middagsretter. Sammen med Segment 3 er de mest positive i vurderingen af projekternes resultater.

Segment 2 udgør 33 % af institutionerne

Karakteristika: Består af skoler og SFO'er. Er det mindst positive vedr. den langsigtede kostudvikling af de tre segmenter. Segment 2 har et mindre sammensat udbud af madvarer end de andre to segmenter.

Segment 3 – 12 % af institutionerne i målgruppen

Karakteristika: Består af SFO'er og daginstitutioner. De er generelt mere positive i vurderingen af udviklingen i kostvaner end de to andre segmenter. Alle i Segment 3 er helt enige i, at børnene spiser mere frugt og mere varieret. Samtidig er alle i Segment 3 helt uenige i, at børnene spiser mere slik og drikker mere sodavand.

Segment 3 er generelt kendetegnet ved at have det mest sammensatte udbud af madvarer. Segment 3 er sammen med Segment 1 de mest positive i vurderingen af projektets resultat. Alle institutioner i Segment 3 har en nedskrevet kostpolitik, og en relativt stor andel har revideret den siden 2002.

For yderligere dokumentation se Bilag D (Figur 0-1, Figur 0-2, Tabel 0-16, Tabel 0-17, Tabel 0-13, Tabel 0-14, Tabel 0-15).

5.1 Målfrielse

I surveyen blandt projektinstitutioner er der spurgt til en vurdering af projektets resultater i forhold til projektets formål. Projektinstitutionernes svar kan bruges til at vurdere den subjektive opfattelse af projektets succes blandt projekt- og institutionsledere.

Som det ses af figur 5.1 vurderer langt størstedelen af projektlederen – 88 % – projektets resultater i forhold til projektets formål som meget positivt eller overvejende positivt. Vurderingen afviger ikke væsentlig fra, om der er tale om daginstitutioner, skoler eller SFO'er/klubber.

Tabel 5-2 – Hvordan vurderer du overordnet projektets resultater i forhold til projektets formål?

	Meget positivt	Overvejende positivt	Hverken positivt eller negativt	Overvejende negativt	Meget negativt	Ved ikke	Antal
Institutionerne samlet	52%	36%	9%	0%	0%	4%	56
Daginstitution	62%	24%	14%	0%	0%	0%	21
Skole	50%	33%	6%	0%	0%	11%	18
SFO/Klub	41%	53%	6%	0%	0%	0%	17

Kilde: Rambøll Managements survey

Projektlederne og institutionsledere har ofte været meget involverede og engagerede i projektet, og der vil derfor ofte være en tendens til, at projektledere eller institutionsledere vurderer deres projekter til at være succesfulde i forhold til formålet. Der er derfor en betydelig bias ved at spørge projektledere eller institutionsleder om projektets succes.

For at undersøge denne tendens nærmere har Rambøll Management ved casebesøg spurgt nærmere ind til forholdet mellem projektets formål og projektets resultater. Nogle af de faktorer, Rambøll Management blev opmærksom på ved casebesøgene, var, at *projektets formål ændrer sig undervejs og at formålet har været andet end sund mad.*

I projekterne kan der være en tendens til, at formålet med projektet ændres undervejs. I starten kan formålet være meget ambitiøst – eksempelvis, at alle skulle have mulighed for at få sund, økologisk og billig mad. Men forskellige faktorer kan efterfølgende gøre, at formålet forskydes eller ændrer sig. Dette kan bl.a. ske, fordi børnene ikke ville købe den sunde mad, fordi målene i det oprindelige projekt var for ressourcekrævende at opnå, fordi måltidet blev for dyrt etc.

Projekterne ændrer sig undervejs: Nogle projekters indhold og formål har ændret sig undervejs i projektforløbet – eksempelvis fra at være meget ernæringsrigtige ambitiøse til mere realistiske. På en skole var den oprindelige målsætning, at børnene skulle have mulighed for at købe økologisk og ernæringsrigtig mad hver dag. Det viste sig dog hurtigt, at der var for lille omsætning i den ernæringsrigtige mad til, at kantinens økonomi kunne løbe rundt. Projektets mål blev derfor først og fremmest at få eleverne til at købe maden i kantinen. Derfor valgte man, ud over den sunde mad, også at sælge fx pizzasnegle og juice.

Nogle projekter har i realiteten mere handlet om, at børnene/eleverne får noget mad end om sund mad. Men derfor kan projektlederen eller instituti-

onslederen godt vurdere, at resultaterne har været positive – eksempelvis, hvis det er lykkedes af få målgruppen til at spise varm, men ikke nødvendigvis ernæringsrigtig, mad på institutionen, hvor alternativet ellers har været ingen mad eller noget endnu mindre ernæringsrigtig mad på et pizzeria eller en grillbar.

Få noget mad i det hele taget

En fritids-/ungdomsklub havde tidligere problemer med, at medlemmerne ofte var meget sultne og sløve, når de ankom til institutionen. Ofte havde de hverken fået morgenmad eller frokost, når de kom i fritidshjemmet/ungdomsklubben. At der var et tilbud om måltid var med til, at medlemmerne var mere aktive efterfølgende. For fritidshjemmet/ungdomsklubben var det ikke som udgangspunkt så afgørende, hvor ernæringsrigtig maden var – men det var afgørende, at de kunne tilbyde noget mad.

Samtidig er der projekter, hvor flere andre faktorer end måltidet har været vigtige, bl.a. selve processen omkring måltidet. At man på institutionen er sammen om at lave maden, og at man er sammen om at spise maden, har været vigtige faktorer.

Sammenfatning

Langt de fleste institutioner, der har haft projekter støttet af Børnekostpuljen, vurderer, at deres projektresultater har været positive i forhold til projektformålene. Ud fra casebesøgene kan der dog spores en tendens til, at formålet med projektet kan ændre sig i projektperioden – at der sker en formålsforskydning igennem projektperioden. Samtidig har nogle af projekterne handlet om andet end at få ernæringsrigtig mad – bl.a. at få noget mad i det hele taget. Dette bidrager til, at de subjektive vurderinger af resultaterne må tages med forbehold.

5.2 Umiddelbare resultater

I afsnit 5.1 er de subjektive vurderinger af projekternes resultater beskrevet og blevet kvalificeret med erfaringer fra casebesøg. I dette afsnit undersøger vi projekternes resultater ud fra mere objektive kriterier. Kriterier er evnen til at dokumentere resultaterne, projekternes output og udbyttet af projekterne.

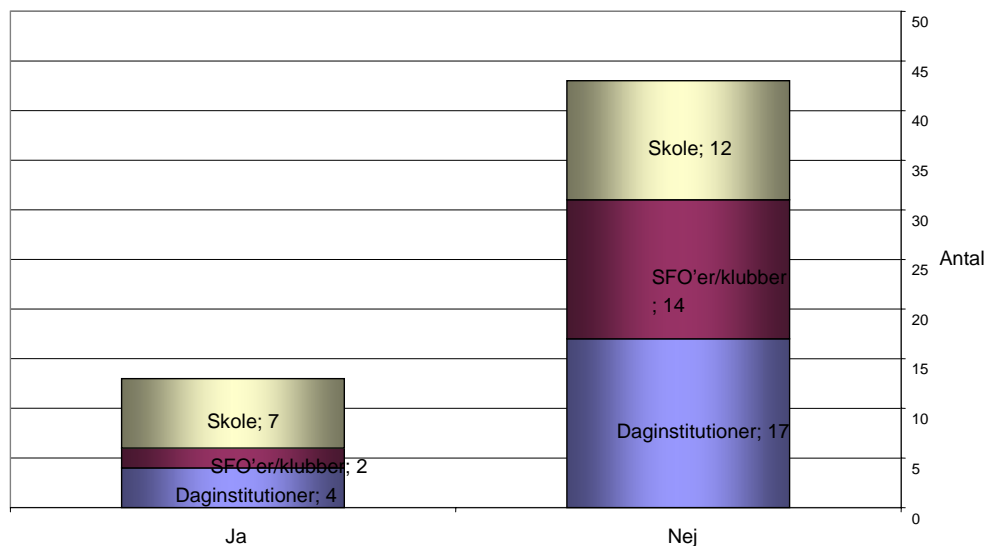
5.2.1 Dokumentation i slutrapporterne

I afrapporteringsskabelonen fra Direktoratet for FødevarerErhverv (se Bilag E), som institutionerne har brugt til deres slutrapporter, er der ingen specifikke spørgsmål om resultater og effekter af projektet. Ved at gennemlæse slut- og statusrapporterne, kan der dog i nogle tilfælde udledes resultater og effekter af projekterne. Nogle institutioner har eksempelvis under afsnittet 'Resultater' i afrapporteringsskemaet (Felterne 17 til 21), angivet, at de konstaterer en udvikling mod sundere kost forårsaget af projektet¹².

En gennemgang af slutrapporterne viser, at der er 13 institutioner – 7 skoler, 2 SFO'er/klubber og 4 daginstitutioner (se figur 5.1), hvor man kan aflæse effekter af projektet. Ved de resterende 43 institutioner, har det ved gennemgang af slutrapporterne, ikke været muligt at udlede eller registrere specifikke resultater fra projektet.

¹² Et eksempel på dette er: 'Flere elever køber frugt og grønt nu på grund af projektet, og færre elever medbringer slik og chips'. Et andet er: 'Børnene spiser sundere og mere varieret nu, ses tydeligt gennem ændrede madvaner fra begyndelsen af projektforløbet og til nu'.

Figur 5-1 – Tabel over projekternes dokumentation af effekter

Kilde: Institutionernes afleverede slut- og statusrapporter til DFFE

Gennemgangen af slut- og statusrapporterne viser, at selv om projektledere og institutionsledere generelt har været meget tilfredse med resultaterne af deres projekter (jf. Tabel 5-2), er det i de færreste tilfælde, hvor resultaterne er veldokumenterede i slut- eller statusrapporterne.

5.2.2 Projekternes output

Hidtil er der set på, hvordan projektledere og institutionsledere subjektivt vurderede resultaterne af projekterne og om resultaterne var dokumenterede. I dette afsnit vil fokus være en måling af de konkrete output af projekterne. For projekter, der primært har med madordninger eller kantine-/bodordninger at gøre, drejer det sig om, hvilke og hvor mange måltider projektet har tilbudt målgruppen, og i forlængelse heraf, hvor mange i målgruppen, der har taget imod tilbuddet. For projekter, der primært har med information og kost at gøre, drejer det sig om, hvor mange der har deltaget i informationen.

Typer af måltider og hvor stor en del af målgruppen, der benytter sig af madordningen er vigtige variable, når mulige resultater og effekter af Børnekostpuljens projekter skal vurderes. Projekter støttet af Børnekostpuljen vil som udgangspunkt – da ingen projekter har haft som formål, at tilbyde målgruppen alle måltider – kun have mulighed for at påvirke børnenes/elevernes kost direkte for nogle måltiders vedkommende. Samtidig vil projekterne

kun kunne påvirke børnenes/elevernes kost direkte, når de rent faktisk benytter tilbuddet. Det er derfor vigtigt, at kende til disse faktorer, når de mulige resultater og effekter vurderes.

Ud over de direkte resultater vil der ofte også være afledte effekter af projekterne – herunder læring, bevidsthed om sund mad etc. Eksempelvis havde personalet ved et af vores casebesøg lagt mærke til, at madpakkerne var blevet sundere den ene dag om ugen, børnene stadig skulle have madpakke med i projektperioden.

I gennemgangen vil projekter, der primært har med madordninger eller kantine-/bodordning at gøre, blive behandlet sammen og projekter, der primært har med information at gøre behandles for sig selv.

Madordning eller kantine-/bodordning

Ud af de 50 projekter, der primært har med madordning eller kantine-/bodordning at gøre, svarer ca. halvdelen, at de har etableret en madordning eller kantine-/bodordning, ca. 30 % at de i forvejen havde en ordning og ca. 20 %, at de ikke har etableret en madordning eller kantine-/bodordning. Det kan umiddelbart undre, at ikke alle institutioner har svaret, at de har etableret en madordning eller kantine-/bodordning i forbindelse med projektet eller havde en i forvejen. Dette kan skyldes, at nogle projekter har betragtet deres projekt mere som noget andet end en madordning eller kantine-/bodordning – eksempelvis, at projektet har tilbudt supplement til eftermiddagsfrugten eller lignende.

Typen af måltider og deltagergraden

I spørgeskemaet er projektinstitutionerne blevet bedt om at angive hvilke måltidstyper, de tilbød som en del af projektet og hvor ofte de tilbød måltiderne. De er samtidig blevet bedt om at angive, hvor stor en del af målgruppen, der benyttede sig af tilbuddet.

Den potentielle deltagergrad af et måltidstilbud afhænger bl.a. af institutionstypen. På daginstitutioner vil man eksempelvis forvente en større deltagelse, da børnene ofte i forvejen spiser på institutionen eller får maden serveret og derudover ikke har de samme muligheder for at købe mad andet sted fra. Dette er anderledes for skoler og SFO'er/klubber, hvor et måltidstilbud i højere grad er i konkurrence med andre tilbud.

Deltagergraden afhænger også af andre faktorer. Et gratis måltidstilbud vil eksempelvis alt andet lige have en større mulighed for at tiltrække en stor del af målgruppen end et tilbud, der koster penge.

Morgenmad

Ca. 40 % af de relevante projektinstitutioner har haft et tilbud om morgenmad i projektet, hvoraf de ca. 30 % var et tilbud om morgenmad dagligt.

Det er særligt daginstitutionerne, der har tilbudt morgenmad, i mindre grad SFO/fritids- og ungdomsklubber, hvorimod der stort set ikke er nogen skoler, der har tilbudt morgenmad.

Særligt for daginstitutionerne har der været en høj grad af målgruppen, der har benyttet tilbuddet om morgenmaden – ofte mellem 80 og 100 %. Andelen af målgruppen, der har benyttet tilbuddet om morgenmad er væsentligt lavere i skoler og SFO'er/klubber. (Se Tabel 0-7 Morgenmad i bilag D)

Tabel 5-3 – Antal institutioner, der har tilbudt morgenmad

	Dagligt (5 gange per uge)	Flere gange ugentligt (3-4 gange per uge)	Ugentligt (1-2 gange per uge)	Hver anden uge	Månedligt/ sjældnere	Aldrig	Ved ikke	Antal
Institutionerne samlet	32%	0%	0%	0%	5%	58%	5%	38
Daginstitution	55%	0%	0%	0%	0%	45%	0%	11
Skole	7%	0%	0%	0%	7%	79%	7%	14
SFO/Klub	38%	0%	0%	0%	8%	46%	8%	13

Kilde: Rambøll Managements survey

Formiddagssnack

Ca. 40 % af de relevante projektinstitutioner har haft et tilbud om formiddagssnack i projektet, som det fremgår af tabel 5.4 – heraf langt de fleste som et dagligt tilbud. Det er primært dagsinstitutioner og skoler, der har tilbudt formiddagssnack, hvorimod kun få SFO'er/klubber har tilbudt formiddagssnack.

Tabel 5-4 – Antal institutioner, der har tilbudt formiddagssnack

	Dagligt (5 gange per uge)	Flere gange ugentligt (3-4 gange per uge)	Ugentligt (1-2 gange per uge)	Hver anden uge	Månedligt/ sjældnere	Aldrig	Ved ikke	Antal
Institutionerne samlet	32%	0%	3%	0%	3%	61%	3%	38
Daginstitution	45%	0%	0%	0%	0%	55%	0%	11
Skole	43%	0%	7%	0%	0%	50%	0%	14
SFO/Klub	8%	0%	0%	0%	8%	77%	8%	13

Kilde: Rambøll Managements survey

Særligt for daginstitutionerne har der været en høj grad af målgruppen, der har benyttet tilbuddet om en formiddagssnack – ofte mellem 80 og 100 %. Andelen af målgruppen, der har benyttet tilbuddet om morgenmad er væsentligt lavere for skoler og SFO'er/klubber. (Se Tabel 0-8 Formiddagssnack i bilag D)

Frokost

Ca. 80 % af de relevante projektinstitutioner har haft et tilbud om frokost i projektet – heraf langt de fleste som et dagligt tilbud. Det er primært daginstitutioner og skoler, der har tilbudt frokost – i begge tilfælde over 90 %, mens færre SFO'er/klubber har tilbudt frokost, men stadig en relativt stor del – ca. 40 %. (Tabel 5-5.)

Tabel 5-5 – Antal institutioner, der tilbyder frokost

	Dagligt (5 gange per uge)	Flere gange ugentligt (3-4 gange per uge)	Ugentligt (1-2 gange per uge)	Hver anden uge	Månedligt/ sjældnere	Aldrig	Ved ikke	Antal
Institutionerne samlet	71%	3%	0%	0%	3%	24%	0%	38
Daginstitution	91%	0%	0%	0%	0%	9%	0%	11
Skole	86%	7%	0%	0%	0%	7%	0%	14
SFO/Klub	38%	0%	0%	0%	8%	54%	0%	13

Kilde: Rambøll Managements survey

Særligt for daginstitutionerne har der været en høj grad af målgruppen, der har benyttet tilbuddet om frokost – ofte mellem 80 og 100 %. Andelen af målgruppen, der har benyttet tilbuddet om frokost er noget lavere for skoler og væsentligt lavere for SFO'er/klubber. (se Tabel 0-9 Frokost i bilag D)

Eftermiddagssnack

Ca. 40 % af de relevante projektinstitutioner har haft et tilbud om eftermiddagssnack i projektet – heraf de fleste som et dagligt tilbud. Det er primært SFO'er/klubber, der har tilbudt eftermiddagssnack, mens færre daginstitutioner og kun en enkelt skole har tilbudt eftermiddagssnack.

Tabel 5-6 – Antal institutioner, der tilbyder eftermiddagssnack

	Dagligt (5 gange per uge)	Flere gange ugentligt (3-4 gange per uge)	Ugentligt (1-2 gange per uge)	Hver anden uge	Månedligt/ sjældnere	Aldrig	Ved ikke	Antal
Institutionerne samlet	32%	3%	3%	0%	3%	58%	3%	38
Daginstitution	36%	0%	0%	0%	0%	64%	0%	11
Skole	0%	0%	0%	0%	7%	93%	0%	14
SFO/Klub	62%	8%	8%	0%	0%	15%	8%	13

Kilde: Rambøll Managements survey

Særligt for daginstitutionerne har der været en høj grad af målgruppen, der har benyttet tilbuddet om en eftermiddagssnack – ofte mellem 80 og 100 %. Andelen af målgruppen, der har benyttet tilbuddet om eftermiddagssnack er noget lavere for SFO'er/klubber og væsentligt lavere for skoler. (se Tabel 0-10 Eftermiddagssnack i bilag D)

Aftensmad

Kun 2 SFO'er/klubber har haft et tilbud om aftensmad i deres projekt og kun en lille del af målgruppen tog imod tilbuddet. (se Tabel 0-11 Aftensmad – hyppighed og Tabel 0-12 Aftensmad i Bilag D)

Flere typer af måltider

En række institutioner har tilbudt flere typer af måltider i deres projekt. Således har 12 institutioner tilbudt 2 typer af måltid i projektet, 3 institutioner har tilbudt 3 typer af måltider, 4 institutioner tilbudt 4 typer af måltider og en enkelt institution har tilbudt alle 5 typer af måltider. For en række af dis-

se institutioner er der dog tale om at nogle måltidstyper ikke har været tilbudt særlig ofte.

Samlet ernæringsmæssig effekt af projekterne

Som det fremgår af ovenstående, er der indsamlet informationer om hvilke typer måltider projekterne har tilbudt, hvor hyppigt, og hvor mange, der har taget imod tilbuddet. Ud fra disse oplysninger kan der beregnes den mulige ernæringsmæssige effekt af indsatserne.

Formålet med beregningen er at opnå et estimat af, hvor stor en del af børnenes totale energiindtag, man via institutionernes madtilbud har formået at påvirke.

Udgangspunktet i beregningerne er, at børnenes maksimale energiindtag angives til 100 %. (Dvs. alle måltider, 365 dage årligt). Dette mål tjener alene som en målestok for en maksimal ernæringsmæssig effekt, da det naturligvis er klart, at institutionernes muligheder for at påvirke energiindtaget er begrænset af antallet af institutionsdage, samt det forhold, at nogle måltidstyper (fx aftensmad) generelt ikke tilbydes i institutionerne.

I nedenstående er således også beregnet en *reel* maksimal ernæringsmæssig effekt. I dette mål er der taget højde for, at antallet af institutionsdage er begrænset til 200 for skoler og 250 for SFO'er/klubber og daginstitutioner.

Endvidere er der justeret for, at måltiderne, der potentielt serveres, består af morgenmad, frokost samt formiddags- og eftermiddagssnack. Disse måltider udgør ca. 60 % af det samlede daglige energiindtag¹³. Den reelle maksimale ernæringsmæssige effekt udtrykker således det energiindtag, som institutionerne kan kontrollere, såfremt de dagligt serverer de nævnte måltider til alle elever, og at alle elever benytter sig heraf.

Som det fremgår i tabellen, udgør den reelle maksimale ernæringsmæssige effekt ca. 37 % af børnenes samlede energiindtag.

Tablet 5-7 – Estimat af den ernæringsmæssige effekt

	Andel
Maksimalt ernæringsmæssig effekt (Fuld energidækning*alle dage*alle elever)	100%
Reelt maksimalt ernæringsmæssig effekt (Størst mulig energidækning*institutionsdage*alle elever)	37%
Faktisk ernæringsmæssig effekt (Energidækning*udbudsfrekvens*andel i målgruppe*andel benytter)	11%

Kilde: Rambøll Managements survey

Endelig fremgår den *faktiske* ernæringsmæssige effekt af tabellen (11 %), som udtrykker den andel af børnenes samlede energiindtag, som institutionerne samlet set rent faktisk kontrollerer via madtilbuddene i forbindelse med Børnekostpuljen. I beregningen af den faktiske ernæringsmæssige effekt er der taget højde for, hvilke måltider institutionerne tilbyder, hvor ofte de tilbyder det, til hvor mange børn, og hvor stor en andel elever, der benytter sig af måltidstilbuddet.

¹³ Beregninger af energibidrag kan bl.a. findes i 'Danskernes kostvaner i 1995 – Mad og måltider', Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri – Fødevederedirektoratet, 1999.

Beregningerne af den ernæringsmæssige effekt viser, at det under alle omstændigheder vil være begrænset, hvor stor en direkte effekt af projekterne man kan forvente. Projekterne har således *reelt* haft mulighed for *direkte* at påvirke ca. 11 % af energiindtaget hos børnene, hvilket er væsentligt, når den samlede ernæringsmæssige effekt af Børnekostpuljen skal vurderes.

Det skal ses som et groft estimat – idet det skal understreges, at beregningen er forbundet med en række usikkerheder. *For det første* kan der være store individuelle afvigelser per barn (fx hvis den tilbudte frokost er det første måltid på dagen for barnet). *For det andet* er beregningen baseret på projektledernes estimater af brugerne, som kan være forbundet med usikkerhed. *For det tredje* kender vi ikke til det ernæringsmæssige indhold af de måltider, der blev tilbudt. *For det fjerde* kan institutions tilbud alene være et supplement til et måltid.

Projekter om information etc. om mad, sundhed mv.

Deltagere

I alt var der 6 institutioner – 3 skoler og 3 daginstitutioner, der havde et projekt, hvis formål primært var information etc. om mad, sundhed mv.

For de 3 skolars vedkommende var der mellem 60 % og 100 % af projekternes målgrupper, der deltog i aktiviteter vedrørende information og mad, sundhed mv. For de 3 daginstitutioners vedkommende var der på 2 af dem mellem 80 og 100 % af projekternes målgrupper, der deltog i aktiviteter vedrørende information og mad, sundhed mv., mens der ikke var nogen på den sidste institution.

5.2.3 *Effekter af projekterne*

Indtil videre er der alene set på, hvilke typer af måltider der blev serveret i projekterne, og/eller hvor stor en del i målgruppen der tog imod tilbuddene. I dette afsnit går vi et skridt videre og ser på, om projekterne har haft nogle umiddelbare effekter – er der noget, der tyder på, at børnene/eleverne i projekterne i dag får sundere mad eller har fået mere viden om sammenhængen mellem kost og ernæring.

Madordning eller kantine-/bodordning

Ideelt set skulle effekten af projekterne undersøges ved at man kontrollerede, hvad deltagerne fik at spise før projektet og hvad de fik at spise i projektet. Så kunne man sammenligne og analysere på, om den mad, der blev serveret i projekterne var sundere og mere ernæringsrigtig, end den mad børnene/eleverne fik før.

Det er imidlertid ikke muligt at lave ernæringsmæssige beregninger etc. på eksempelvis ernæringsværdier eller kalorieindtag før og efter projektet – hverken på projektniveau eller på individniveau. Dette kræver væsentligt mere detaljeret viden om måltidernes konkrete indhold, målinger af ernæringsværdi, portionsstørrelse etc. end det er muligt at skaffe for projekterne og deltagerne i dem. *Dette ville have krævet et væsentligt anderledes pulje- og projektdesign og løbende registrering, end det, der er valgt for Børnekostpuljen.*

I dette lys har Rambøll Management valgt indirekte at vurdere effekterne ud fra udbuddet og fordelingen af udgifter til bestemte fødevarer, som projektinstitutionerne har i dag og sammenligne med tilsvarende oplysninger fra kontrolinstitutionerne. På den måde får man et indtryk af de effekter, der har været af projektet.

Eventuelle effekter kan i sagens natur ikke direkte henføres til projektet. Der er mange andre faktorer, der er medvirkende til at påvirke madudbuddet – herunder traditioner og økonomi. Det er dog i designet søgt at minimere påvirkningen af disse øvrige faktorer ved at matche hver enkelt institution med en lignende institution, som ikke har haft et projekt i Børnekostpuljen.¹⁴ I nedenstående tabel vises udbuddet af fødevarer hos hhv. projektinstitutioner og hos kontrolinstitutioner. Udbuddet vises som andele af institutioner, der angiver, at eleverne har adgang til de pågældende madvarer på institutioner. Angivelsen er i forhold til udbuddet af fødevarer i dag.

Tabel 5-8 – Hvilke typer af madvarer har børnene/eleverne adgang til på institutionen¹⁵

	I alt	Projektinstitutioner	Kontrolinstitutioner	Forskel
Pizzabrød, pizza falafel o. lign.	36%	44%	26%	Forskel på 5 % signifikant niveau
Toast, pølse med brød o. lign.	24%	26%	23%	Ingen signifikant forskel
Burgere	5%	7%	3%	Ingen signifikant forskel
Pommes Frites	1%	0%	3%	Ingen signifikant forskel
Rugbrød eller andet groft brød med pålæg	71%	72%	69%	Ingen signifikant forskel
Boller med/uden pålæg	79%	81%	77%	Ingen signifikant forskel
Grøn salat/råkost	50%	56%	43%	Ingen signifikant forskel
Pastasalat	40%	44%	34%	Ingen signifikant forskel
Suppe	28%	33%	23%	Ingen signifikant forskel
Andre varme middagsretter	60%	72%	46%	Forskel på 5 % signifikant niveau
Morgenmadsprodukter, fx havregryn og cornflakes	26%	28%	23%	Ingen signifikant forskel
Yoghurt	28%	28%	29%	Ingen signifikant forskel
Ostestænger	17%	14%	20%	Ingen signifikant forskel
Grøntsager	49%	60%	34%	Forskel på 5 % signifikant niveau
Frisk frugt	71%	79%	60%	Forskel på 5 % signifikant niveau
Rosiner/tørret frugt	21%	26%	14%	Forskel på 10 % signifikant niveau
Mælkesnitter o. lign.	0%	0%	0%	Ingen signifikant forskel

¹⁴ Matchningen af institutioner gør, at man i højere grad kan forvente, at en observeret effekt direkte eller indirekte skyldes påvirkningen fra projekterne. For en uddybning af matchningsmetoden henvises til metodebilaget (Bilag B).

¹⁵ Kategorierne er de samme, som blev brugt ved 'Spørgeskemaer vedr. børn, mad og bevægelse', Statens Institut for Folkesundhed, juni 2003.

Slik	4%	0%	9%	Ingen signifikant forskel
Chips	0%	0%	0%	Ingen signifikant forskel
Kager	13%	9%	17%	Ingen signifikant forskel
Kiks	4%	2%	6%	Ingen signifikant forskel
Andet	10%	7%	14%	Ingen signifikant forskel
Antal	78	43	35	

Kilde: Rambøll Managements survey

Som det fremgår af Tabel 5-8, er der fem tilfælde, hvor der er fødevarer i madudbuddet, der findes på signifikant flere projektinstitutioner end kontrolinstitutioner, hvorimod det omvendte ikke er tilfældet for nogen fødevarer.

Der er valgt spørge til madudbud ud fra en kategorisering brugt i en tidligere undersøgelse. I denne kategorisering fokuserer generelt på ernæringsrigtig mad og ikke på om madudbuddet eksempelvis består af økologiske eller ikke økologiske madvarer. På vores casebesøg er brugen af økologiske madvarer blevet berørt, og det er erfaringen, at brugen af økologiske madvarer generelt har været et tema i projekterne. Der har dog også været eksempler på at institutioner bevidst har fokuseret på om børnene fik mad – ikke på om det var økologisk eller ej.

De fødevarer, der indgår i madudbuddet på signifikant flere projektinstitutioner end kontrolinstitutioner er:

- Pizzabrød, pizza falafel o. lign.
- Andre varme middagsretter
- Grøntsager
- Frisk frugt
- Rosiner/tørret frugt.

I forhold til ernæringsrigtigheden er det ikke muligt at udtale sig om, hvorvidt *pizzabrød, pizza falafel o. lign. og andre varme middagsretter* er ernæringsrigtige. Pizzabrød etc. kan være ernæringsrigtige, hvis de tilberedes rigtigt og med de rigtige råvarer, men kan tilsvarende også tilberedes på en måde, så det ikke er ernæringsrigtigt. Det samme gør sig gældende for kategorien andre varme middagsretter. Her er vores viden ikke detaljeret nok til, at der kan laves en vurdering af ernæringsrigtigheden. For *grøntsager* og *frisk frugt* er det entydigt, at de er ernæringsrigtige – begge dele indgår da også i de 8 kostråd, som der anbefales fra officiel side, at man følger¹⁶. *Rosiner og tørret frugt* er ernæringsmæssigt lidt sværere entydigt at placere, selvom der bl.a. i på alt om kost hjemmesiden kan se, at tørret frugt kan indgå den daglige ration af frugt og grønt.

Dette indikerer umiddelbart, at der er et mere ernæringsrigtigt madudbud på projektinstitutionerne end på kontrolinstitutionerne. Madudbuddets og dermed tilgængeligheden af ernæringsrigtige madvarers betydning for at der bliver spist mere ernæringsrigtigt er vist i en række undersøgelser¹⁷. Konklusionen er, at der er et mere ernæringsrigtigt madudbud på projektinstitutionerne end på kontrolinstitutionerne.

¹⁶ Se eksempelvis 'Kostrådene 2005', Ernæringsrådet og Danmarks Fødevarerforsknin, 2005

¹⁷ Se bl.a. 'Whitaker, R. C., Wright, J. A., Finch, A. J., & Psaty, B. M. 1993, "An Environmental Intervention to Reduce Dietary-Fat in School Lunches", *Pediatrics*, vol. 91, no. 6, pp. 1107-1111' og 'Wind, M., Bobelij, K., De Bourdeaudhuij, I., Klepp, K. I., &

sionerne i disse undersøgelser er bl.a. at tilgængeligheden af fedtfattig mad, frugt og grøntsager har en betydning i forhold til personers valg af ernæringsrigtig kost. Man kan så sige påvirke folk fødevarerindtag ernæringsmæssigt positivt ved at sørge for at ernæringsrigtig mad er nemt tilgængelig.

For at analysere nærmere på forskellen i madudbuddet på projektinstitutioner og kontrolinstitutioner har vi opdelt madudbuddet i fødevarer, som entydigt er sunde og entydigt er usunde¹⁸.

Den sunde fødevarergruppe er grøn salat/råkost, grøntsager og frisk frugt¹⁹ og den usunde fødevarergruppe er pommes frites, mælkesnitter o. lign, slik, chips, kager og kiks. Når man opdeler i dette, viser det sig, at der ikke er signifikant forskel på udbuddet af den usunde fødevarergruppe, men at der er signifikant forskel på fødevarerudbuddet af sunde fødevarer. Projektinstitutionerne har signifikant oftere de sunde fødevarer i deres madudbud end kontrolinstitutionerne.

Udover at se på madudbuddet kan man undersøge volumen af de fødevarer madudbuddet udgøres af. Det er med til at give en indikation af, hvor meget der forbruges eller sælges af de enkelte fødevarer. Det var på forhånd vurderet, at institutionerne ikke ville kunne opgøre budgetandele til bestemte fødevarer så detaljeret som i forhold til udbuddet. Derfor var budgetspørgsmålene i spørgeskemaerne opdelt i bredere grupper.

I Tabel 5-9 ses andelen af institutionens udgifter til typer af fødevarergrupper.

Der skal tages visse forbehold for disse resultater. Budgetoplysningerne kan være svære at opgøre i kategorier, som ikke i forvejen bruges på institutionerne og der kan indgå udgifter til andre ting end madordningen eller bod-/kantineordningen. At der skal tages forbehold kan også ses ved, at ca. 75 % af institutionerne angiver, at fordelingen er sket ved skøn.

Tabel 5-9 – Andel af samlede madbudget på fødevarergrupper

	Mad	Slik, chips og kager	Mælk og vand	Sodavand, kakaomælk og læskedrik	Frugt og grønt	Andet
Institutionerne samlet	51%	0,1%	8%	1,7%	19,8%	19%
Projektinstitution	53%	0,%	5%	0,7%	20,6%	20,2%
Kontrolinstitution	48%	0,1%	11%	2,9%	18,9%	17,6%

Kilde: Rambøll Managements survey

Tabellen viser, at der er forskel på, hvor stor en del af budgettet der bruges på fødevarergrupperne på projektinstitutionerne og på kontrolinstitutionerne, men også at forskellen er lille. En signifikantest på forskellene mellem gennemsnittene viser da også, at der ikke er signifikant forskel på nogle af fø-

Brug, J. 2005, "A qualitative exploration of determinants of fruit and vegetable intake among 10-and 11-year-old schoolchildren in the low countries", *Annals of Nutrition and Metabolism*, vol. 49, no. 4, pp. 228-235.

¹⁸ I vurderingen er der taget udgangspunkt i de 8 kostråd.

¹⁹ Rugbrød eller andet groft brød indgår i de 8 kostråd. Det er dog ikke medtaget som sunde fødevarer her, da pålægstypen ikke er udspecificeret. Det gør det i praksis meget vanskeligt at vurdere om det er sundt (ernæringsrigtigt) eller ej.

devaregrupperne. Så selv om fødevarerudd budet er mere ernæringsrigtigt på projektinstitutionerne, kan det ikke umiddelbart ses af budgetfordelingen.

Projekter om information etc. om mad, sundhed mv.

Institutioner, der har haft projekter, som primært har haft med information etc. om mad, sundhed mv. at gøre, er blevet bedt om at vurdere resultaterne af informationen. Vurderingen af resultaterne er subjektive, og der må derfor tages forbehold for udsagnkraften. Men som det ses af tabellerne nedenfor (Tabel 5-10, Tabel 5-11, Tabel 5-12) vurderer institutionsledere og projektledere generelt, at børnene/eleverne på institutionerne i nogen grad har fået øget viden om sund kost og sammenhængen mellem ernæring og motion, og at forældrene har fået større kendskab og viden om sund kost.

Man skal dog være opmærksom på, at det er den subjektive opfattelse, der er spurgt til. Det er ikke muligt på samme måde som ved madordning objektivt at gå ind og kvalificere resultaterne. Dog har der også for projekter, der har arbejdet med information etc. været problemer med at dokumentere resultaterne.

Tabel 5-10 – Børnernes/elevernes kendskab og viden om sund kost er øget

	Børnernes/elevernes kendskab og viden om sund kost er øget--				Total
	I meget høj grad	I høj grad	I nogen grad	Ved ikke	
Institutionerne samlet	33%	33%	17%	17%	6
Daginstitution	33%	33%	0%	33%	3
Skole	33%	33%	33%	0%	3

Kilde: Rambøll Management survey.

Tabel 5-11 – Forældrene til børnene/eleverne har fået større kendskab og viden om sund kost

	Forældrene til børnene/eleverne har fået større kendskab og viden om sund kost--				Total
	I meget høj grad	I høj grad	I nogen grad	Ved ikke	
Institutionerne samlet	17%	17%	33%	33%	6
Daginstitution	0%	0%	67%	33%	3
Skole	33%	33%	0%	33%	3

Kilde: Rambøll Management survey.

Tabel 5-12 – Børnernes/elevernes kendskab og viden om sammenhængen mellem ernæring og motion er øget

	Børnernes/elevernes kendskab og viden om sammenhængen mellem ernæring og motion er øget--				Total
	I meget høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Ved ikke	
Institutionerne samlet	17%	33%	17%	33%	6
Daginstitution	0%	33%	33%	33%	3
Skole	33%	33%	0%	33%	3

Kilde: Rambøll Management survey.

5.2.4 Indirekte effekter af Børnekostpuljen

Ud over den direkte effekt af et projekt i Børnekostpuljen – at børnene/eleverne får mere ernæringsrigtig mad eller mere information og viden om sund mad, er der også indirekte effekter. En del af disse langsigtede effekter bliver behandlet i evalueringens kapitel 6, men nogle af dem skal nævnes her.

Samarbejde med andre aktører

I spørgeskemaet til institutionerne er der spurgt om projektinstitutionen har samarbejdet med andre institutioner vedrørende projekter om kost og sundhed.

Tabel 5-13 – Har institutionen i løbet af de sidste 3 år haft kontakt med andre institutioner inden for kommunen (fx daginstitutioner, SFO, skoler) om kost og sundhed?

	Har institutionen i løbet af de sidste 3 år haft kontakt med andre institutioner inden for kommunen (fx daginstitutioner, SFO'er, skoler) om kost og sundhed?			Total
	Ja, angiv gerne hvilken institution:	Nej	Ved ikke	Antal
Institutionerne samlet	38%	54%	9%	56
Daginstitution	48%	48%	5%	21
Skole	44%	50%	6%	18
SFO/Klub	18%	65%	18%	17

Kilde: Rambøll Management survey.

Som det ses af ovenstående tabel har ca. 40 % af institutionerne haft kontakt med andre institutioner om kost og sundhed. Det er særligt daginstitutionerne og skolerne, der har haft kontakt, mens SFO'er/klubber har haft væsentlig mindre kontakt.

Tabel 5-14 – Har projektet gjort brug af erfaringer fra andre institutioner inden for eller uden for kommunen vedrørende projekter om kost og sundhed

	Har projektet gjort brug af erfaringer fra andre institutioner inden for eller uden for kommunen vedrørende projekter om kost og sundhed?			Total
	Ja, angiv gerne hvilken institution:	Nej	Ved ikke	Antal
Institutionerne samlet	23%	64%	13%	56
Daginstitution	24%	71%	5%	21
Skole	33%	56%	11%	18
SFO/Klub	12%	65%	24%	17

Kilde: Rambøll Management survey.

Noget færre institutioner – ca. 23 % – har gjort brug af erfaringer fra andre institutioner vedrørende projekter om kost og sundhed. Det er primært skolerne, der har gjort brug af erfaringer, i mindre grad daginstitutionerne og færrest SFO'er/klubber.

Projektinstitutionerne har i kun i mindre grad gjort brug af andre institutioners erfaringer om projekter. Det kan betyde, at der i mindre grad sker en erfaringsudveksling mellem institutionerne, og at den dybe tallerken så at sige skal opfindes flere gange. Fraværet af de funktioner som var tiltænkt Børnekostpuljens sekretariat, har sikkert være en medvirkende faktor for dette. En form for fælles sekretariat eller lignende kunne have været med til at mediere viden og erfaringer til og mellem projekterne.

Andre indirekte effekter

Casebesøgene på projektinstitutioner har givet yderligere indsigt i, hvilke indirekte effekter projekter i Børnekostpuljen har givet.

Et af de eksempler, der kan trækkes fra casebesøgene er bl.a. , at det ikke alene er måltidet, der er vigtigt, men selve processen omkring måltidet. At man på institutionen er sammen om at lave maden, og at man er sammen om at spise maden. For nogle institutioner har dette været meget vigtigt, og de ville ikke være interesseret i en madordning, hvor maden blev leveret udefra.

Et andet eksempel på en indirekte effekt er, at man via projektet lærer og får viden om andre madkulturer.

Læring om madkulturer

I en fritids-/ungdomsklub, hvor der var mange medlemmer af anden etnisk baggrund end dansk, var projektet med til, at de forskellige etniciteter lærte om de forskellige madkulturer. Der blev afholdt forskellige temaaftner, hvor der blev tilberedt og spist mad fra andre kulturer. Samtidig blev de etniske danske medlemmer mere opmærksomme på andre etniske gruppers madvaner – eksempelvis at muslimer ikke spiser svinekød

Også viden om mad- og måltidskultur i mere bred forstand er i casebesøgene blevet fremhævet som indirekte effekt af projekterne.

Måltidskultur

I en børnehave dækker en ansat og et par børn altid op med blomster på bordet, porcelænstillærker og bestik – også på de dage, hvor børnene 'bare' har madpakker med. Det giver en ro og afslappethed omkring bordene, og det skaber en hyggelig ramme for måltidet.

En leder og en souschef i en fritidsklub forklarer madkultur således:

"Vi er meget fokuseret på kulturen omkring spisning (...) det med at børn ikke spiser, er også fordi der ikke er ro omkring dem! Vi er meget påpasselige omkring roen, for der er egentlig alt for mange børn og alt for lidt plads. Derfor taler vi i roligt stemmeleje, vi har en positiv tilgang og snakker pænt til hinanden. Det giver harmoni. Før var støjniveauet så højt, nu er det meget lavere. (...) Man falder lige lidt mere ned, bliver samlet og personalet får kontakt og lejlighed til at se børnene".

Mens en pige på 10 år forklarer madkulturen således:

"Der er stor forskel mellem at spise mad i skolen og her (i fritidsklubben, red); her er det med bestik og tallerken. Det er bedre at spise i klubben, man får varm mad, og det er noget der er lavet specielt til én ... man kan også selv bestemme, hvad man vil tage, der er masser af salat, og det er rigtig hyggeligt."

Ro ved måltidet

En børnehave indførte med projektet en madordning, så børnene fik mad 4 gange om ugen på institutionen. Tidligere havde børnene selv haft madpakke med i børnehaven. Pædagogerne følte, at det, at man nu var samlet om måltidet og at alle fik det samme, gjorde, at der var blevet en langt større ro ved måltidet. Tidligere spiste børnene nogle gang lidt i løbet af formiddagen, børnene skulle se hvad de andre havde med osv. Men det fælles måltid sikrede, at der nu var mere ro.

En afledt effekt er også brugen af og opmærksomheden på økologiske madvarer. Ved flere casebesøg er det blevet nævnt, at man efter projektperiodens ophør, stadig havde fokus på økologi og brugen af økologiske madvarer.

Vi er fortsat med at bage brød af økologisk mel, olie og smør efter projektforløbets ophør, og det er vi alle meget glade for.

Leder, Børnehave

Vi har så vidt mulig brugt økologiske madvarer, men har måttet skele til økonomien. Jeg tror at der er blevet mere opmærksomhed på økologi på skolen efter projektet.

Leder, Skole

5.2.5 Sammenfatning af resultater

I dette afsnit har vi set, at på trods af, at projektledere og institutionsledere vurderede, at deres projekter var succesfulde i forhold til formålet, så er det de færreste projektinstitutioner, der kan dokumentere resultater og effekter. Projekternes output – forstået som antal måltider, er blevet beskrevet og det er ved hjælp af effektberegninger vist, at det under alle omstændigheder vil være begrænset, hvor stor en direkte effekt man ville kunne forvente, da den direkte påvirkning i forhold til det samlede energioptag er begrænset.

Effekterne af projekterne er derimod mere tydelige. Fødevareruddbuddet på projektinstitutionerne er i gennemsnit mere ernæringsrigtigt på projektinstitutionerne end på kontrolinstitutionerne, hvilket givet undersøgelsesdesignet, kan være en effekt af projekterne. Effekten understøttes dog ikke af budgetfordelingen i forhold til forskellige fødevarergrupper. Her var der ingen signifikant forskel mellem projektinstitutioner og kontrolinstitutioner.

Samarbejdet og erfaringsudvekslingen mellem projektinstitutionerne indbyrdes og mellem projektinstitutionerne og andre institutioner har været begrænset, hvilket i nogen grad kan tilskrives manglen på en central støttefunktion, der kunne mediere dette.

Endelig er det vist, at der er en række positive indirekte effekter af projekterne, bl.a. læring om andre madkulturer, læring om mad- og måltidskultur i bred forstand og brugen af økologiske madvarer.

5.3 Drivkræfter og barrierer

Når en institution ønsker at arbejde med sundhed og ernæring, kan der være en række forskellige årsager til at arbejdet lykkes – eller ikke lykkes. En ny undersøgelse har påvist, at børn selv ser nogle barrierer for at spise sundt på institutionen: Nogle børn siger fx, at de hellere vil spise noget andet, at frikvartererne er for korte til frugt, og at det ikke er normen blandt kammerater at spise grøntsager.²⁰ Men også *institutionelle* faktorer som fx

²⁰ Jf. *Skolebørns frugt- og grøntvaner*, KU, Institut for Folkesundhedsvidenskab, 2005.

formuleringen af en kostpolitik, en bred involvering af aktører, opbakning fra kommunen samt institutionens ledelse kan få væsentlig betydning for institutionens succes/manglende succes med arbejdet med sundhed og ernæring.

Dokumenteret viden om, hvilke faktorer der bør planlægges ud fra, når en institution vil arbejde med sundhed og ernæring, er derfor væsentlig i et fremadrettet perspektiv; både i forhold til hvilke krav en eventuel offentlig støtteordning bør stille til institutioner for at sikre en hensigtsmæssig brug af ressourcer, og i forhold til enkelt-institutioner, som via dokumenteret viden kan forberede sig bedst muligt på at igangsætte et succesfuldt arbejde.

Nedenfor analyserer vi, hvilke barrierer og drivkræfter der har betydning for institutionernes succes/manglende succes med arbejdet med sundhed og ernæring under Børnekostpuljen. I analysen sondres mellem drivkræfter/barrierer for dels resultater, og dels forankring af resultater.

5.3.1 *Drivkræfter for gennemførelse*

For at identificere hvilke væsentlige drivkræfter der ligger til grund for arbejdet med sundhed og ernæring, har vi bl.a. spurgt projektinstitutionerne, i hvilken grad projektet har haft opbakning fra forskellige grupper – og i hvilken grad denne opbakning har haft betydning for projektets gennemførelse. Spørgeskemaundersøgelsen viste i den forbindelse følgende, væsentlige drivkræfter:

- Opbakning fra forældre og børn
- Opbakning fra medarbejdere
- Opbakning fra ledelsen.

Disse tre drivkræfter præsenteres nedenfor.

Drivkraft: Opbakning fra forældre og børn

Spørgeskemaundersøgelsen viser, at alle eller næsten alle projektinstitutioner vurderer, at de i høj/meget høj grad har fået opbakning fra forældre og børn.

Tabel 5-15: Opbakning fra forældre og børn

	I hvilken grad har projektet efter din vurdering haft opbakning fra forældrene?					Total Antal
	I meget høj grad	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Ved ikke	
Institutionerne samlet	46%	41%	7%	4%	2%	56
Daginstitution	62%	33%	5%	0%	0%	21
Skole	39%	50%	6%	0%	6%	18
SFO/klub	35%	41%	12%	12%	0%	17

	I hvilken grad har projektet efter din vurdering haft opbakning fra børnene/eleverne?				Total
	I meget høj grad	I høj grad	I nogen grad	Ved ikke	Antal
Institutionerne samlet	46%	46%	5%	2%	56
Daginstitution	52%	43%	5%	0%	21
Skole	39%	50%	6%	6%	18
SFO/klub	47%	47%	6%	0%	17

NB! Bemærk venligst at forskellene mellem institutionstyperne ikke er statistisk signifikante. Kilde: Rambøll Managements Survey.

Spørgeskemaundersøgelsen viser desuden, at daginstitutioner, skoler og SFO'er/klubber har lidt forskellig holdning til, hvorvidt opbakningen fra forældre har været afgørende for projektets gennemførelse: Således mener 72 % daginstitutioner, at det i meget høj/høj grad er tilfældet, mens lidt færre; nemlig 50 % skoler og 24 % SFO'er/klubber mener dette.

Forældre-opbakning

Casestudierne ser i den forbindelse ud til at bekræfte tendensen til, at forældrenes roller og involvering i projekterne har været meget forskellige:

På en skole var forældrenes involvering afgørende for, at det overhovedet lykkedes at få oprettet en kantine. Det var forældre, som undersøgte de forskellige muligheder for at få leveret mad udefra. Forældrene var med til at starte den nye kantine op bl.a. ved at hjælpe med til salg af mad i starten. Det er også forældre, som frivilligt stiller op som afløsere i tilfælde af sygdom blandt kantinepersonalet.

På en anden skole har forældre til børn i de mindste klasser mulighed for at påvirke, hvad deres børn spiser i skolen: Forældrene kan læse kantinens menu på skolens hjemmeside, og kan derefter lægge penge og bestillings-seddel i en kuvert, som afleveres om morgenen i kantinen.

I en børnehave valgte personalet at inddrage forældrene ved at invitere dem til et oplæg hos en diætist. Forældrene bakkede op om projektet ved at give børnene sundere madpakker med de dage, hvor børnene ikke fik mad i børnehaven, og der blev altid serveret sund mad til børnefødselsdage.

I en børnehave, hvor fokus i forvejen var på sund livsstil og bevægelse, oplevede pædagogerne stor opbakning om projektet fra forældrene. Forældrene medbragte fx grøntsager hjemmefra deres egne økologiske haver. Forældrene var primært velstillede, veluddannede forældre, som selv gik op i sund livsstil.

I en klub oplevede medarbejdere og ledelse, at forældrene bakkede op om projektet gennem positive tilbagemeldinger fra forældregruppen både under og efter projektperioden. Forældrene blev dog ikke direkte inddraget i projektet, og deres betydning var dermed mere indirekte sammenlignet med de ovenstående eksempler, idet de ikke konkret bidrog med fx arbejdskraft, fødevarer eller andet.

Børnenes opbakning og involvering

I alle caseinstitutioner nævner ledelsen/medarbejderne, at en væsentlig drivkraft for at gennemføre projektet har været børnenes opbakning til projektet. Både den direkte opbakning, i forhold til, at mange børn har benyttet

sig af eksempelvis kantine-/madordninger, men også den indirekte opbakning, såsom at børnene gav udtryk for, at de syntes at projektet var en rigtig god idé og at maden smagte godt.

I en børnehave og en fritidsklub har personalet også bidt mærke i, at børnene var spændte og forventningsfulde i forhold til hvad dagens måltid nu var, og at børnene på den måde skabte en positiv stemning omkring maden og måltidet, som ikke fandtes før. Dette har også haft betydning for institutionens lyst til at gennemføre projektet.

Drivkraft: Opbakning fra medarbejdere

Spørgeskemaundersøgelsen viser, at alle eller næsten alle daginstitutioner og SFO'er/klubber vurderer, at projektet i høj/meget høj grad har fået opbakning fra medarbejderne, og 3/4 af skolerne vurderer dette som tilfældet.

Alle eller næsten alle daginstitutioner og skoler vurderer, at opbakningen fra kollegaerne har været et afgørende for projektets gennemførelse, mens under halvdelen af skolerne mener dette (20 % skoler ved det ikke, mens ca. 10 % ikke mener, det er relevant, og andre 10 % at kollegial opbakning kun har betydet noget i ringe grad).

Tabel 5-16: Opbakning fra medarbejderne

I hvilken grad har projektet efter din vurdering haft opbakning fra medarbejderne på institutionen?								Total
	I meget høj grad	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Ikke relevant	Antal
Total	45%	45%	9%	0%	0%	2%	0%	56
Daginstitution	48%	52%	0%	0%	0%	0%	0%	21
Skole	28%	50%	17%	0%	0%	6%	0%	18
SFO/Klub	59%	29%	12%	0%	0%	0%	0%	17

NB! Bemærk venligst, at forskellene mellem institutionstyperne ikke er statistisk signifikante.

Kilde: Rambøll Managements Survey.

Casebesøgene bekræfter, at medarbejdernes opbakning er af stor betydning – og særligt i projekter, hvor medarbejdernes hverdag og arbejdsrutiner påvirkes af projektet.

I en børnehave betød pædagogernes engagement i projektet, at det var personalet, der i fællesskab bestemte madplanen, hvis indhold de gik meget op i. Pædagogerne brugte meget tid på at spise med børnene, at fortælle dem om maden, at få børnene til at spise ting, som de ellers var skeptiske overfor.

Modsat var problemet i en ungdomsklub at flere af pædagogerne ikke mente, at det var klubbens opgave at give børnene mad, og de interesserede sig heller ikke selv for hverken madlavning eller sund kost. Derfor bestod menuen ofte af fx pølser og spaghetti eller toast.

Drivkraft: Opbakning fra ledelsen

Spørgeskemaundersøgelsen viser, at alle eller næsten alle institutioner vurderer, at de i høj/meget høj grad har fået opbakning fra ledelsen.

Tabel 5-17: Opbakning fra ledelsen

I hvilken grad har projektet efter din vurdering haft opbakning fra ledelsen i institutionen?								Total
	I meget høj grad	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Ikke relevant	Antal
Total	48%	41%	4%	0%	0%	2%	5%	56
Daginstitution	48%	48%	0%	0%	0%	0%	5%	21
Skole	33%	44%	6%	0%	0%	6%	11%	18
SFO/klub	65%	29%	6%	0%	0%	0%	0%	17

NB! Bemærk venligst at forskellene mellem institutionstyperne ikke er statistisk signifikante. Kilde: Rambøll Managements Survey.

Spørgeskemaundersøgelsen viser i den forbindelse, at betydningen af opbakningen fra ledelsen vurderes meget ens i de tre institutionstyper. Næsten alle daginstitutioner og SFO'er/klubber vurderer at ledelsen i meget høj/høj grad har været afgørende for projektets gennemførelse, mens lidt færre skoler vurderer dette.

Casebesøgene viser i den forbindelse også, at ledelsen typisk har været den drivende kraft i forhold til at iværksætte og gennemføre projekterne.

Andre drivkræfter

Ud over opbakningen fra en række grupper kan andre faktorer også have betydning for et projekts gennemførelse og succes. Nedenfor præsenteres de andre, væsentlige drivkræfter, som vi i spørgeskemaundersøgelsen og i caseanalysen har identificeret. Disse drivkræfter er:

- Midlerne fra puljen
- Ildsjæle.

Drivkraft: Midlerne fra puljen

Spørgeskemaundersøgelsen viser, at alle eller næsten alle daginstitutioner og SFO'er/klubber mener, at midlerne fra puljen i høj/meget høj grad har været afgørende for projektets gennemførelse, mens 66 % skoler mener dette (11 % skoler mener i nogen grad, og 22 % ved det ikke).

Tabel 5-18: Midlerne fra puljen som drivkraft for projektet

Midlerne fra puljen har været det afgørende for at gennemføre mad og måltidaktiviteter								Total
	I meget høj grad	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Ikke relevant	Antal
Total	54%	27%	7%	2%	0%	11%	0%	56
Daginstitution	52%	33%	5%	5%	0%	5%	0%	21
Skole	44%	22%	11%	0%	0%	22%	0%	18
SFO/Klub	65%	24%	6%	0%	0%	6%	0%	17

Kilde: Rambøll Managements Survey.

Gratis eller betale?

Casebesøgene viser i den forbindelse, at det kan have betydning, hvorvidt maden er gratis eller ej. Fx oplevede en fritidsklub, at børnene spiste det meste, så længe maden var gratis – dvs. under projektet. I dag, da projektet er slut, skal børnene selv betale for maden. Børnene er mindre villige til at bruge deres penge på gulerødder eller rugbrød end på toast og spaghetti med kødsovs. I samme klub oplevede man samtidig, at medlemstallet steg i den periode, hvor børnene kunne få gratis mad, og faldt da projektet sluttede.

Ligeledes oplever en skolekantine, at de har svært ved at sælge mad, som koster mere end 10 kroner. Det problem løses ved fx at lave mindre portioner og putte færre ingredienser i sandwichene.

Modsat viser erfaringerne fra en anden skole og fra en klub, at puljemidlerne var en væsentlig drivkraft for at få igangsat projektet; men at forældrene fortsat bakkede op med (mere) forældrebetaling, da puljemidlerne stoppede. Disse to projekter fortsatte derfor efter projektperioden.

Hvorvidt betalingen er afgørende for et projekts forankring, kan dermed synes at afhænge af, om det er forældrene eller børnene, der skal prioritere pengene til sund mad. Dog kan forskellige forældrekaraktistika (fx økonomiske, sociale ressourcer, etnisk baggrund m.m.) også påvirke forældrenes betalingsvilje/-evne, hvilket bekræftes i både casestudier og Rambøll Managements survey.

Drivkraft: Ildsjæle

Casebesøgene viser desuden, at ildsjæle blandt medarbejdere eller samarbejdspartner har spillet en stor rolle i flere projekter: På en skole bliver kantine fx i høj grad båret oppe af en kantinedame, som får løn for 20 timers arbejde om ugen. Reelt arbejder hun mere end de 20 timer. På skolen er man derfor usikre på, hvorvidt kantine kan overleve, hvis den nuværende kantinedames ansættelse stopper.

5.3.2 Drivkræfter for forankring af resultater

I casestudierne har vi også haft mulighed for at undersøge, hvad der har været drivkræfter for, at institutionerne har fortsat projektet efter projektperiodens ophør:

Oplevelsen af at projektet har forældreopbakning

Casestudierne viser, at mange institutioner får mod på at fortsætte arbejdet med sundhed og ernæring i kraft af den forældreopbakning, personale og ledelse oplever under og efter projektet. En skole, der via projektet etablerede en madordning, siger fx, at de blev positivt overraskede over den store opbakning fra forældrene, da de gik fra puljefinansiering til forældrebetaling; og at denne opbakning har været meget drivende for skolens lyst til – og mulighed for – at fortsætte.

Oplevelsen af effekt – og at børnene sætter pris på den sunde mad

Når personale og ledelse ser, at fællesskabet om maden og etableringen af en madkultur giver større kontakt til børnene, etableres der en lyst til at fortsætte. Dette ses særligt i institutioner med ældre børn, der ellers 'zapper' meget rundt mellem mange forskellige aktiviteter. En leder af en fritidsklub, der bliver spurgt om, hvad der har haft betydning for at fortsætte arbejdet med sund mad efter projektperiodens udløb siger fx:

"Det at mærke, at der er glade børn, at der er et behov for at fortsætte og at forældrene bakker fuldstændig op, og at ingen melder fra ..."

Når personale og ledelse mærker, at sund mad giver glade børn – og færre konflikter, og at den sunde mad ligefrem bliver efterspurgt af børnene selv, udgør dét også en væsentlig drivkraft for at fortsætte arbejdet.

Adspurgt om hvad muligheden for at spise om eftermiddagen på fritidshjemmet betyder, svarer to drenge på 11 og 12 år i den forbindelse:

Begge: *"Vi er rimelig sultne, når vi kommer ..."*

N: *"Jeg kan ikke spise noget oppe i skolen, for jeg skal skynde mig for meget, jeg har ret mange ting at lave der..."*

F: *"Vores skole har kun sådan noget hvidt brød, det er ikke så godt."*

N: *"På min skole spiser jeg kun, når der er pizza."*

Begge: *"Vi kan ikke særlig godt lide madpakker."*

N: *"Jeg hader madpakker, maden bliver så ulækker, den ligger i tasken i 100 år, jeg smider den altid ud."*

F: *"Der er salat her hver dag, og det er rigtig dejligt. Det mætter lidt mere end for eksempel kylling eller oksekød. Jeg gør noget for at spise sundt, fordi jeg dyrker så meget sport. Jeg tænker over at spise sundt, i stedet for kød med masser af fedt."*

Drivkræfter, der har fyldt mindre og været mindre afgørende

Vi spurgte i spørgeskemaundersøgelsen også til tre andre drivkræfter, der dog samlet set viste sig at have fyldt mindre og været mindre afgørende for projekternes gennemførelse. Disse drivkræfter præsenteres kort nedenfor:

Opbakning fra den kommunale ledelse

De fleste institutioner vurderer, at projektet *ikke* har fået en høj grad af opbakning fra kommunen, og at kommunen ikke har spillet en væsentlig rolle for projektets gennemførelse.

Hvis man ser på tværs af disse forskellige aktørers opbakning, er det bemærkelsesværdigt, at segment 3 (se tekstboks nedenunder eller Tabel 5-1), – der rapporterede størst variation i madudbuddet og ligeledes en større andel som var meget positive om projektets resultater – også er det segment, som har oplevet størst opbakning fra alle interessenter i Børnekostpuljens lokale implementering.

Segmentanalyse – opsummering på karakteristika ved de 3 identificerede segmenter

Segment 1 udgør 56 % af institutionerne.

Karakteristika: Fortrinsvis daginstitutioner, men også skoler og SFO'er. Segment er i mindre grad positive end segment tre om den langsigtede udvikling af børns kost. Institutionerne har i deres madudbud primært rugbrød, boller og andre varme midt-dagsretter. Sammen med Segment 3 er de mest positive i vurderingen af projekternes resultater.

Segment 2 udgør 33 % af institutionerne

Karakteristika: Består af skoler og SFO'er. Er det mindst positive vedr. den langsigtede kostudvikling af de tre segmenter. Segment 2 har et mindre sammensat udbud af madvarer end de andre to segmenter.

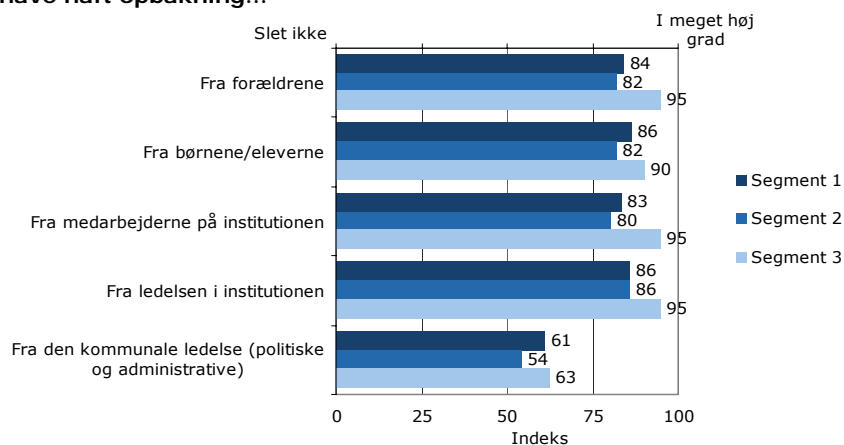
Segment 3 – 12 % af institutionerne i målgruppen.

Karakteristika: Består af SFO'er og daginstitutioner. De er generelt mere positive i vurderingen af udviklingen i kostvaner end de to andre segmenter. Alle i Segment 3 er

helt enige i, at børnene spiser mere frugt og mere varieret. Samtidig er alle i Segment 3 helt uenige i, at børnene spiser mere slik og drikker mere sodavand.

Segment 3 er generelt kendetegnet ved at have det mest sammensatte udbud af madvarer. Segment 3 er sammen med Segment 1 de mest positive i vurderingen af projektets resultat. Alle institutioner i Segment 3 har en nedskrevet kostpolitik, og en relativt stor andel har revideret den siden 2002.

Figur 5-1 – Segmenteringsanalyse – I hvilken grad vurderes projektet at have haft opbakning...

Faglig sparring

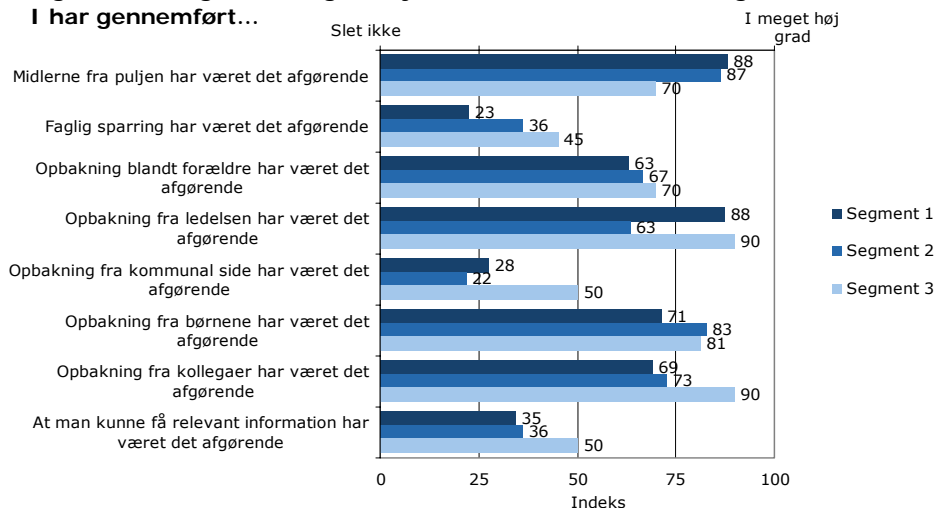
Institutionerne vurderer betydningen af den faglig sparring forskelligt, men de færreste (13 %) mener dog, at den i høj grad har været afgørende, og ca. 40 % mener, at den kun i ringe grad eller slet ikke har været afgørende.

At man kunne få relevant information

Institutionerne vurderer også betydningen af, at man kunne få relevant information forskelligt. Ca. 30 % vurderer, at det i meget høj/høj grad har været afgørende, mens 35 % modsat mener, at det kun i ringe grad eller slet ikke har været afgørende.

Ser man på projektinstitutionernes egne angivelser af, hvilke faktorer der har været afgørende, viser det sig, at institutionerne i segment 3 i mindre grad end de øvrige vurderer, at midlerne fra puljen har været afgørende for gennemførelsen. Til gengæld lægger disse institutioner i højere grad vægt på faglig sparring, opbakning fra ledelse, kommune og kolleger samt tilgængeligheden af relevant information.

Figur 5-2 – Segmenteringsanalyse – Hvad har været det afgørende for at I har gennemført...

5.3.3 Barrierer

For at identificere, hvilke væsentlige barrierer der ligger til grund for arbejdet med sundhed og ernæring, har vi i casestudierne også fokuseret på, hvilke barrierer projektinstitutionerne oplevede i arbejdet med sundhed og ernæring. Desuden har vi i spørgeskemaundersøgelsen kortlagt en række aspekter ved både projekt- og kontrolinstitutionernes arbejde med sundhed og ernæring, og vi kan derved også identificere eventuelle barrierer, som gør sig gældende for den ene eller anden institutionsgruppe. Vi har i datamaterialet identificeret følgende barrierer:

- Den administrative byrde
- Formelle krav til at arbejde med fødevarer
- Omgivelserne, fx nærliggende kiosk, bager, grillbar
- Ildsjæle
- Manglende *kick-off*-aktivitet
- Manglende faglig sparring og relevant information.

Den administrative byrde

Casestudierne viser, at både daginstitutioner, skoler og fritidsklubber blev overraskede over, hvor meget administrativt arbejde det krævede at gennemføre projektet. Institutionerne har typisk været alt for optimistiske i deres beregning af, hvor lang tid den administrative side af planlægningen og gennemførelsen af et projekt tager. Således er omfanget af budgetplanlægning og opfølgning, logistikken vedr. levering af mad udefra, det administrative arbejde der fordres ved en kantineordning mv., kommet bag på mange institutioner. Den tunge administration opfattes derfor af mange ledere som en barriere for projektets gennemførelse – om end barrieren ikke har været uoverstigelig.

Barriere: Opfyldelse af formelle krav til at arbejde med fødevarer

Casestudierne viser, at opfyldelsen af de formelle krav til at håndtere fødevarer kan udgøre en barriere for institutioners arbejde med sundhed og ernæring. Et projekt med en daglig kantineordning på en skole oplevede fx store etableringsomkostninger for at opfylde de formelle krav til håndtering af fødevarerne. Institutionen måtte bruge en del midler på at sikre ordentlig udsugning, separate håndvaske, etablere et separat rum til opbevaring etc.,

og disse etableringsomkostninger var tæt på at blive en stopklods for projektet.

Barriere: Omgivelserne, fx nærliggende kiosk, bager, grillbar

Casestudierne på skoler, SFO'er og klubber, hvor børnene har lov til at bevæge sig uden for institutionens område, viser, at projekternes forløb og effekter i høj grad påvirkes af institutionernes omgivelser.

Da en skole åbnede en kantine, begyndte det lokale pizzeria at sælge halve pizzaer og sodavand til 20 kroner – samme pris som for dagens varme ret i skolens kantine. For at holde eleverne på skolen og for at få den nødvendige indtjening valgte man derfor at sælge pizzaer i kantinen.

På en anden skole, der gerne ville tilbyde sine elever sund mad via en daglig madordning, anså ledelsen og den tilknyttede økonomi det som nødvendigt også at tilbyde usund mad i ordningen, for at kunne konkurrere med den nærliggende kiosk/grillbar.

Barriere: Ildsjæle

Lige så vel som en ildsjæl kan være en drivkraft til at få startet og gennemført et projekt, kan ildsjæle omvendt også øge et projekts sårbarhed og manglende forankring blandt de forskellige grupper, som projektet berører. Dette viser casestudierne flere eksempler på:

I en klub blev en sund madordning opretholdt næsten udelukkende af én ansat. Imod slutningen af projektet løb den ansatte træet i at tilbringe det meste af sin tid i køkkenet, og da den ansatte sagde op, var det så som så med den sunde mad. De tilbageværende pædagoger prioriterede at bruge deres tid på det pædagogiske arbejde og mindre tid i køkkenet.

Et andet eksempel ses på en skole, hvor en ildsjæl brændte så meget for at få stablet projektet på benene, at ildsjælen ikke anså det for relevant eller nødvendigt i særlig grad at inddrage andre kompetencer til opstart og gennemførelse af projektet. Dette betød at sundhedsplejerskens, forældrenes og lærernes viden og erfaringer om sundhed og ernæring ikke blev inddraget i projektet. Der blev desuden ikke etableret nogen feedback-mulighed for børnene (som eksempelvis evalueringer af ordningen eller en postkasse til madønsker). Den manglende inddragelse af mange af de mennesker, hvis dagligdag blev berørt af projektet, skabte en lidt kritisk holdning til projektet blandt medarbejdere og børn på skolen samt blandt forældrene, samtidig med at væsentlig viden om, hvad børn kan lide – og ikke lide, ikke blev inddraget i projektet.

Barriere: Manglende *kick-off* – mindre fokus på sundhed og ernæring

En sammenligning af projekt- og kontrolinstitutionerne i spørgeskamundersøgelsen viser desuden, at en barriere for at arbejde systematisk med sundhed og ernæring kan være, at man ikke får sat fokus på området via fx et opstartsprojekt eller en anden *kick-off*-aktivitet – som projektinstitutionerne under Børnekostpuljen netop har gjort. Således bruger kontrolinstitutionerne gennemsnitligt flere penge på usund mad og usunde drikkevarer (se kap. 5.2.3) end projektinstitutionerne, og færre kontrolinstitutionerne sammenlignet med projektinstitutioner har vedtaget en kostpolitik (udbydes i kap. 6).

Barriere: Manglende faglig sparring og relevant information

Casestudierne viser, at en barriere for at sikre sundheden i nogle af de projekter, som er gennemført, har været, at der har manglet faglig sparring og relevant information om sundhed og ernæring til projektlederne.

Denne barriere vil vi betegne som en ureflekteret eller en ubevidst barriere, idet institutionerne ikke selv direkte nævner dette som en barriere for projektets gennemførelse og effekt. Vores vurdering er dog, at manglende information og faglig sparring, fx om hvad sund mad til børn omfatter, i flere tilfælde har betydet, at en kantine- eller madordning ikke har levet op til de otte kostråd, i det omfang dette havde været muligt. Vi ser derfor manglende kompetenceudvikling af ledelse og personale som en væsentlig årsag til, at effekten af flere projekter ikke er så stor, som det havde været muligt, fx i forhold til hvorvidt institutionens børn spiser sundere i dag end før projekt-opstart.

Den manglende faglige sparring og information har også medvirket til den ovenfor beskrevne barriere om administrative byrder, idet bedre information til projektledere om, hvilke administrative opgaver man må forvente at skulle påtage sig som led i planlægning og gennemførelse af et projekt, kunne have betydet, at den administrative byrde ikke ville være kommet bag på så mange, som tilfældet er i dag.

Den fraværende faglige sparring og information om sundhed, ernæring og projektadministration til ledelse og personale har flere steder medført en manglende opmærksomhed på, at kompetenceudvikling overhovedet kunne være relevant/nødvendigt for at sikre henholdsvis det sundhedsmæssige aspekt i mad- og kantineordninger og effektivitet i projektgennemførelse, herunder ressourceforbrug.

Kompetenceudvikling af personale

En børnehaveleder fra en institution, hvor der uformelt på personalemøder blev arbejdet med kompetenceudvikling blandt medarbejderne, forklarer i den forbindelse:

"Medarbejderne blev klædt på ved at fortælle om, hvorfor sund mad er vigtig, og forklare, at det er sundt for kroppen. Vi skal jo også lære forældrene, at sund mad også er vigtigt om aftenen mv. ... Det er vigtigt, fordi her også er uuddannede, der måske ikke ved, hvor vigtig maden er. Det er en vigtig opgave at lære og fortælle dem det."

Manglen på faglig sparring og information ses i øvrigt også i forbindelse med formuleringen af kostpolitikker: Spørgeskemaundersøgelsen viser, at kun ca. 10 % af de institutioner, der har en kostpolitik, har inddraget andre end ledelse, personale, bestyrelse og elever i udarbejdelsen af kostpolitikken (se kap. 6 for mere information om institutionernes kostpolitik). Således har kun de færreste gjort brug af ekstern ekspertise i udarbejdelsen af kostpolitikker.

Den manglende faglige sparring og information afspejler også, at der ikke har været noget sekretariat tilknyttet udmøntningen af puljemidlerne under projektperioden. Projektinstitutionerne har ikke haft et oplagt sted at søge kompetencer, råd og vejledning før, under og efter projektperioden. Der har således heller ikke været en samlende instans, der løbende kunne koordinere videndeling og erfaringsudveksling på tværs af projektinstitutionerne. Dette vurderer vi udgør en væsentlig forklaringsfaktor i forhold til den manglende faglige sparring og information – og i forhold til den manglende be-

vidsthed blandt projektinstitutioner om, at det overhovedet kunne være relevant at søge ekstern ekspertise vedrørende arbejdet med sundhed og ernæring.

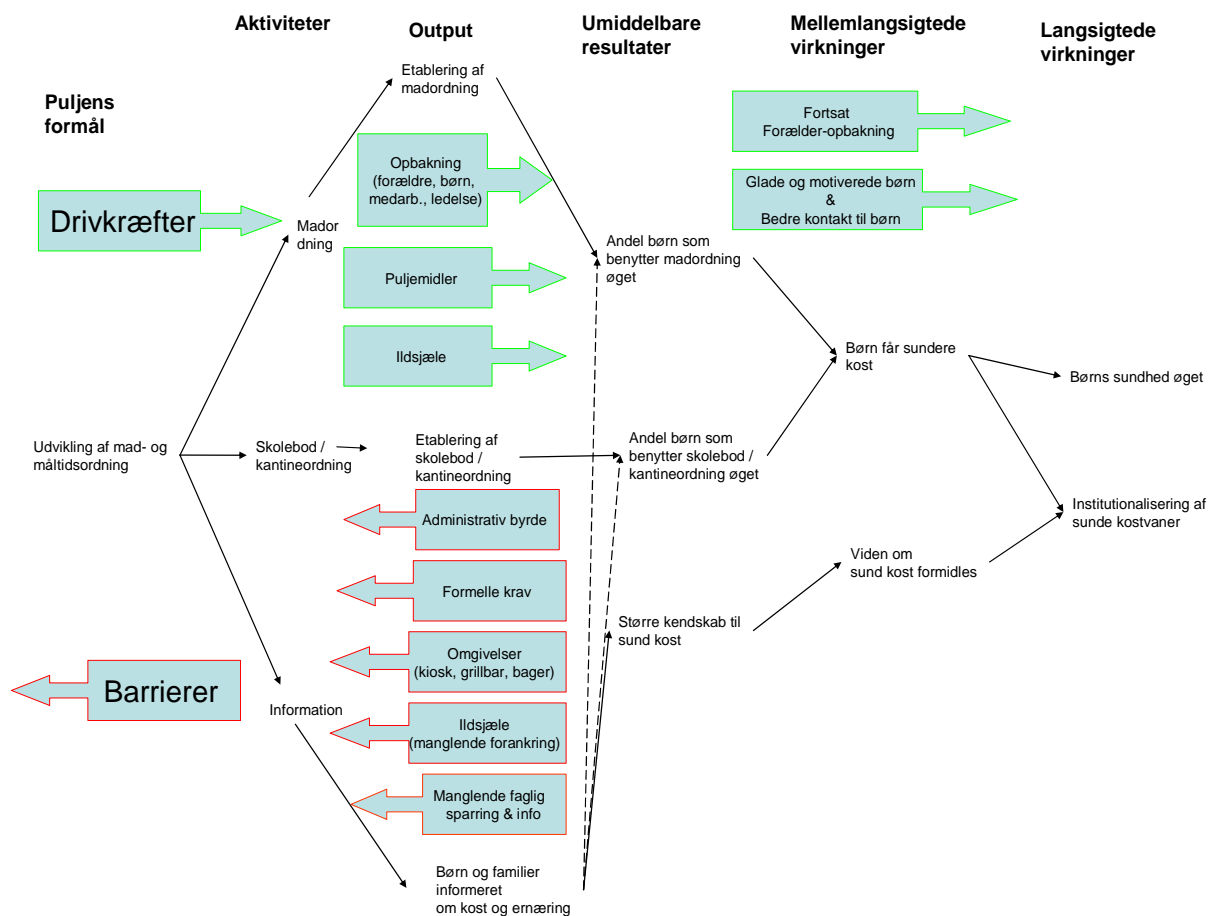
5.3.4 *Oversigt over drivkræfter og barrierer*

Nedenfor ses en figur, der giver en oversigt over de drivkræfter og barrierer, som vi via spørgeskemaundersøgelsen og vore casebesøg har identificeret som væsentlige for institutionen for gennemførelse – og forankring – af et projekt under Børnekostpuljen. Figuren er en variation af Figur 3-1, som viser forandringsteorien for Børnekostpuljens formål 2 (beskrevet i afsnit 3.3).

De øverste pile-bokse (de grønne), der peger frem mod resultater og virkninger, er drivkræfterne. Den første række bokse illustrerer drivkræfterne for *gennemførelse* af projektet og opnåelse af *resultater*, mens den næste række bokse viser de drivkræfter, vi har identificeret som væsentlige i forhold til *virkningerne* og den videre *forankring* af projektarbejdet.

De nederste pile-bokse (de røde), der peger *væk* fra resultater og virkninger, illustrerer de barrierer, der kan bremse for, at en institution opnår det optimale output/den største effekt og dermed også for forankringen af et projekt.

Figur 5-3: Oversigt over drivkræfter og barrierer

5.4 Delkonklusion

Analysen viser, at projektledernes egne vurderinger af målopfyldelsen er meget positiv. Der er imidlertid grunde til at moderere dette synspunkt, bl.a. fordi der ofte sker en målforskydning i projekterne, og fordi resultaterne af projekterne kun i ringe grad er dokumenteret. Analysen af projekternes output viser, at det under alle omstændigheder vil være begrænset, hvor stor en direkte ernæringsmæssig effekt, som det kan forventes af Børnekostpuljen, da den direkte påvirkning i forhold til det samlede energioptag er begrænset.

En analyse af fødevarerudbuddet på projektinstitutionerne viser, at der generelt er et mere ernæringsrigtigt fødevarerudbud på projektinstitutionerne end på kontrolinstitutionerne. Dette er et centralt fund, idet evalueringsmodellen sandsynliggør, at dette er en effekt af projekterne. Fundet substantiveres dog ikke af oplysninger om budgetfordelingen i forhold til forskellige fødevarergrupper.

Analysen viser også, at der eksisterer en række positive indirekte effekter af projekterne, bl.a. læring om andre madkulturer og læring om mad- og måltidskultur i bred forstand. Med andre ord kan selve *processen* ved at fokusere på kost og ernæring have en række positive effekter i og uden for institutionen. Dette understøttes af projektledernes angivelse af, at børn og forældre generelt har støttet projekterne.

Analysen viser, at de væsentligste drivkræfter for gennemførelse af et projekt har været opbakningen fra forældre og børn, medarbejdere og ledelsen, samt midlerne fra puljen og ildsjæle, der har gjort et stort stykke arbejde. Endvidere viser analysen, at væsentlige drivkræfter for at få forankret projektindsatsen i det videre arbejde har været oplevelsen af, at projektet har haft stor forældreopbakning og effekt, samt erkendelsen af, at arbejdet med sundhed og ernæring giver glade børn – der ligefrem selv efterspørger den ernæringsrigtige mad.

Analysen viser desuden, at de væsentlige barrierer for gennemførelsen af projektet har været administrative byrder, formelle krav til at arbejde med fødevarer, nærliggende kiosker, grillbarer mv., der sælger usund mad, ildsjæle, der bevirker en manglende, bred forankring af projektet, samt manglende *kick-off*-aktiviteter på kontrolinstitutioner. Desuden har vi identificeret en ubevidst barriere, som omhandler en mangel på faglig sparring og relevant information til projektledere og -medarbejdere.

6. Virkninger

I dette kapitel ser vi på, hvilke virkninger projekterne har ført med sig på mellemlangt og langt sigt. En væsentlig udfordring ved projektarbejde på institutioner, skoler og SFO'er/klubber er nemlig at få forankret den gode indsats efter projektperiodens ophør. Det er derfor relevant at undersøge, hvorvidt projekterne har haft nogen virkning på projektinstitutionernes arbejde med sundhed og ernæring efter tilskudsordningens ophør. Kapitlet indeholder to dele:

Afsnit 6.1 omhandler virkningerne på mellemlangt sigt. Her ser vi på forholdet mellem de forventninger, institutionerne havde til fortsættelse af aktiviteter og finansiering ved slutrapporternes aflevering, og den faktiske fortsættelse og finansiering, som den ser ud i dag. Vi ser desuden på, hvorvidt der er vedtaget en kostpolitik, hvad indholdet i givet fald er, og hvem der har været med til at udarbejde den.

Afsnit 6.2 omhandler de langsigtede virkninger, der måtte være efter projektperiodens ophør. Dette drejer sig om, hvorvidt der er sket en vedvarende ændring i personalets adfærd (fx vedr. tilberedelse og indkøb af mad) og i børnenes sundheds- og ernæringsmæssige adfærd på institutionen.

6.1 Virkninger på mellem langt sigt

I dette afsnit undersøger vi, i hvilket omfang og hvordan projekterne under Børnekostpuljen er fortsat efter projektbevillingens ophør.

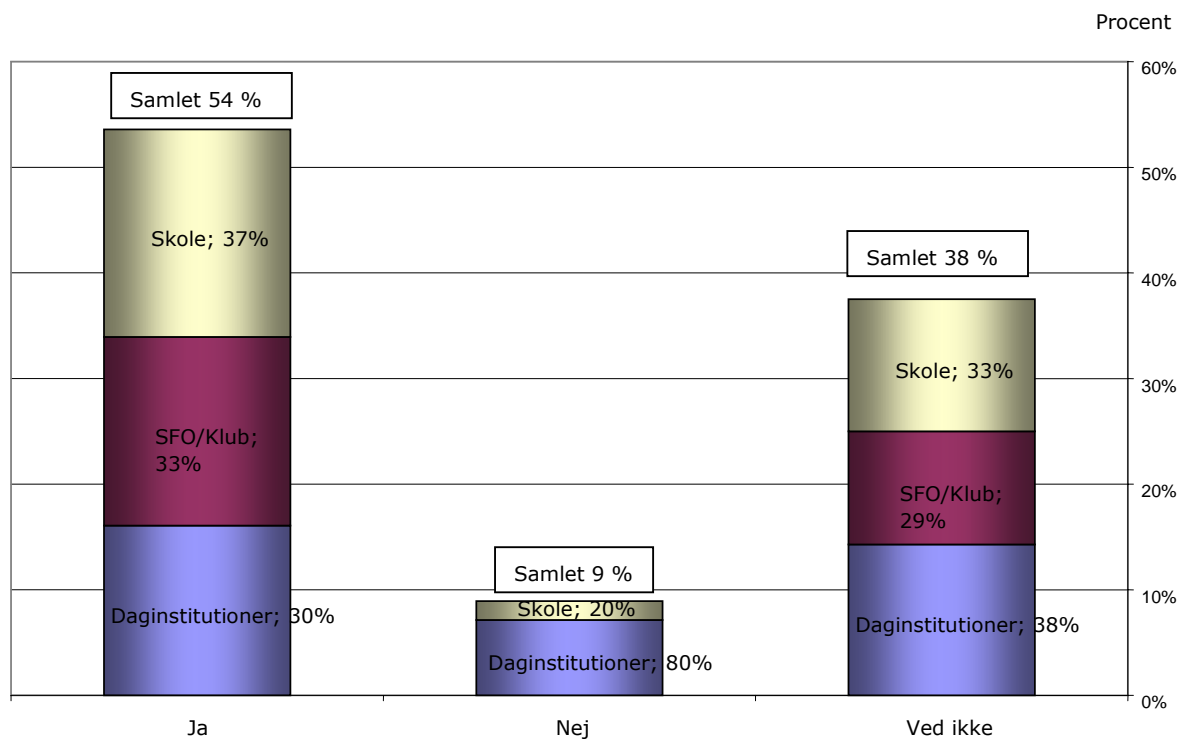
I den forbindelse sammenligner vi også projektinstitutionernes videre arbejde med sundhed og ernæring med en række kontrolinstitutioner. Dette gøres for at søge at identificere, hvorvidt det er selve projektarbejdet, som har medført nogle virkninger, eller om en eventuel tilsvarende intensivering af arbejdet med sundhed og ernæring også kan ses på kontrolinstitutioner, der ikke har gennemført projekter under Børnekostpuljen.

6.1.1 Forventet fortsættelse af initiativer

På tidspunktet for indleveringen af slutrapporter var der mange projektinstitutioner, der stadig vurderede, hvilke muligheder de havde for videreførelse, og som derfor ikke entydigt kunne svare på hvorvidt de ville fortsætte med de initiativer, som blev gennemført i forbindelse med Børnekostpuljen. Derfor er 38 % af institutionerne, heraf 33 % skoler, 29 % SFO'er og 38 % daginstitutioner, placeret under 'ved ikke'-kategorien.

54 % af alle institutionerne, heraf 37 % skoler, 33 % SFO'er og 30 % daginstitutioner, har klart tilkendegivet, at de vil fortsætte med deres ordninger, enten i nuværende eller begrænset form, og de fleste har ligeledes beskrevet, hvordan projektet ønskes fortsat og finansieret. 9 % af institutionerne, heraf 80 % daginstitutioner og 20 % skoler, har tilkendegivet, at de ikke anser det muligt at fortsætte de respektive initiativer efter projektperiodens ophør.

Figur 6-1 – Forventer institutionen videreførelse?

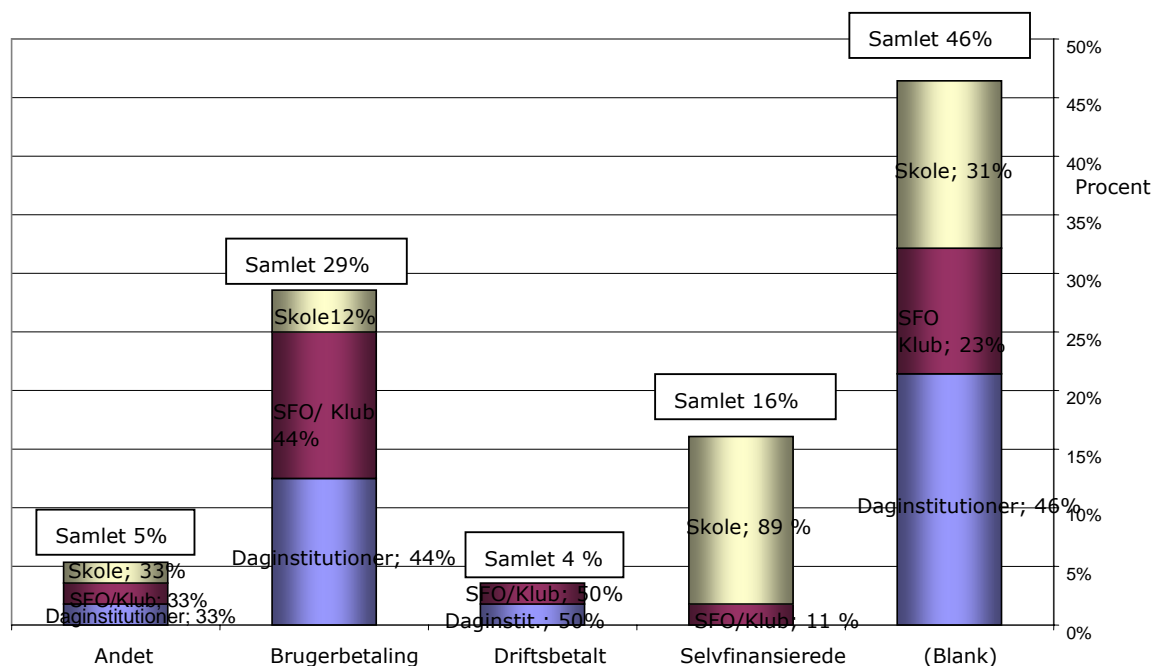

Kilde: Institutionernes afleverede slut- og statusrapporter

Af de institutioner, der forventede videreførelse på tidspunktet for indlevering af slutrapporter, regnede 29 % af institutionerne, fordelt på hhv. 12 % skoler, 44 % SFO'er/klubber og 44 % daginstitutioner, med at gennemføre en form for brugerbetaling til fortsættelse af de etablerede ordninger.

Modsat var der 4 % af institutionerne, den ene halvdel daginstitution og den anden SFO, der ville fortsætte projektet ved finansiering gennem den generelle drift. Derudover var der 16 % af institutionerne, heraf 89 % skoler og 11 % SFO'er/klubber, der mente, at selvfinansiering gennem indtægter fra salg i kantine/bod kunne muliggøre en fortsættelse af deres respektive ordninger.

Figur 6-2 – Hvordan forestilles videreførelsen af projektet finansieret?

Kilde: Institutionernes afleverede slut- og statusrapporter.

6.1.2 Faktisk fortsættelse af initiativer

Analysen af slutrapporterne viste, at 30 institutioner i sin tid forventede at fortsætte projektarbejdet efter projektperiodens ophør, mens 21 institutioner ikke vidste, hvorvidt de fortsatte eller ej, og 5 angav, at de ikke regnede med at fortsætte.

Spørgeskemaundersøgelsen blandt institutionerne viser i dag, at hele 45 institutioner faktisk fortsatte med de initiativer, som blev gennemført i forbindelse med Børnekostpuljen; 14 institutioner i uændret form, og 30 i en anden form end under projektet.

Nedenfor ses fordelingen af daginstitutioner, skoler og SFO'er/klubber i forhold til, om projektet er fortsat i uændret eller ændret form efter projektperioden.

Af tabellen fremgår det, at flest daginstitutioner og skoler (ca. 30 %) har fortsat i *uændret* form, sammenlignet med SFO'er/klubber (ca. 18 %). Modsat har flest SFO'er/klubber (65 %) fortsat projektet i *en anden form*, sammenlignet med daginstitutioner og skoler (ca. 50 %).

Tabel 6-1: Faktisk fortsættelse af projekt

	Fortsætter projektet/er projektet fortsat efter projektperioden (efter bevillingen fra Børnekostpuljen er afsluttet)?			Total
	Ja, fortsætter uændret	Fortsætter i anden form	Nej	Antal
Institutionerne samlet	25%	54%	21%	56
Daginstitution	29%	48%	24%	21
Skole	28%	50%	22%	18
SFO/klub	18%	65%	18%	17

Kilde: Rambøll Managements Survey.

Spørgeskemaundersøgelsen viser desuden, at de projekter, der ikke er fortsat efter projektperiodens udløb, er projekter, der har arbejdet med etablering/videreudvikling af en mad-, kantine- eller bodordning. Modsat er der ingen af de institutioner, der har arbejdet med information om kost og ernæring, der ikke fortsætter efter projektperiodens udløb.

Således er der altså blandt de respondenter, hvor projektarbejdet ikke forankres, en overvægt af institutioner, der har arbejdet med konkret at tilbyde børn og unge sund mad på institutionen.

6.1.3 Finansiering

Analysen af slutrapporterne viste, at 9 institutioner mente, at selvfinansiering kunne muliggøre en fortsættelse, mens 2 ville fortsætte projektarbejdet over driften, og 16 institutioner regnede med at finansiere fortsættelsen via brugerbetaling.

Spørgeskemaundersøgelsen blandt institutionerne viser i dag, at driften stort set finansieres via de forventede kilder: Således finansieres det videre arbejde med sundhed og ernæring typisk via driftsbudgettet og/eller via forældrebetaling, mens kun en lille del af daginstitutionerne, skolerne og SFO'er/klubberne finansierer projektet via øremærkede kommunale tilskud. En skole og en daginstitution finansierer også driften via hhv. informationsvirksomhed og direkte råvarebidrag fra forældrene.

En forælder til et børnehavebarn siger i den sammenhæng:

"Jeg vil hellere betale lidt ekstra for, at børnene kan være med i tilberedningen osv., end at det bare er noget mad, der bliver bikset hurtigt sammen. Jeg ved godt, at det koster noget mere."

I skemaet nedenfor ses fordelingen af daginstitutioner, skoler og SFO'er/klubber i forhold til finansieringskilder.

Tabel 6-2 – Hvordan finansieres fortsættelsen af projektet?

	Hvordan finansieres fortsættelsen af projektet?				Total
	Kommunalt tilskud	Ud af driftsbudgettet	Forældrebetaling	Andet	Antal
Institutionerne samlet	7%	55%	61%	7%	44
Daginstitution	6%	63%	63%	6%	16
Skole	14%	21%	71%	14%	14
SFO/klub	0%	79%	50%	0%	14

Kilde: Rambøll Managements Survey.

Spørgeskemaundersøgelsen viser desuden, at ingen institutioner, der har arbejdet med madordninger, og kun en forholdsvis lille del (13 %) af de institutioner, der har arbejdet med kantine-/bodordninger, i dag finansierer driften via kommunalt tilskud. Derimod finansierer en tredjedel af de institutioner, der har arbejdet med information om kost og ernæring (33 %), driften via kommunalt tilskud.

Samlet vurdering af fortsættelse og finansiering

Analysen viser, at 79 % af projekterne i dag er blevet *økonomisk forankret* i institutionernes videre daglige arbejde. Dette resultat vurderer vi som meget positivt, idet det ved projekternes udløb var under halvdelen af projekterne, der reelt forventede en fortsættelse.

På baggrund af vores erfaring med evalueringer af puljefinansierede programmer og projektarbejde på lignende områder, vurderer vi desuden, at det er en forholdsvis stor andel projektinstitutioner, der faktisk har fået forankret det arbejde, de igangsatte ved hjælp af puljemidler.

Samtidig viser det sig, at de forventede finansieringskilder stort set også er de kilder, der i dag finansierer det fortsatte arbejde. Dette vurderer vi viser, at institutionerne har haft et realistisk forhold til finansieringsmulighederne og til, hvilke kilder der har været hensigtsmæssigt at trække på for at fortsætte arbejdet med sundhed og ernæring.

6.1.4 *Kostpolitik*

For at forankre arbejdet med sundhed og ernæring i en institution kan det være hensigtsmæssigt at nedskrive en politik, der konkretiserer og synliggør institutionens arbejde med mad og måltider. En sådan politik kan fx omhandle formålet med en mad- og måltidsordning, hvilke krav institutionen stiller til ordningen, og hvem der har ansvaret for arbejdet med sundhed og ernæring på institutionen. En nedskrevet politik er med til at skabe fælles fodslag, så alle arbejder mod samme mål. Politikken kan således være med til at sikre, at børn og unge får sund og varieret mad på institutionen, og at de får viden og færdigheder om sundhed og mad.²¹

Vi har i spørgeskemaundersøgelsen afdækket, hvorvidt projekt- og kontrolinstitutionerne har vedtaget en kostpolitik, hvad indholdet af den er, og hvilke aktører der har været med til at udarbejde den. Da antallet af institutio-

²¹ Jf. *Idékatalog: Mad og måltider i børnehaver - hvorfor og hvordan, Idékatalog: Mad og måltider i klubber - hvorfor og hvordan, Idékatalog: Mad- og måltidspolitik i skoler - hvorfor og hvordan*. Fødevarestyrelsen, Ministeriet for Forbruger- og Familieanliggender, 2004

ner med en kostpolitik er forholdsvis lille, er de følgende forskelle mellem projekt- og kontrolinstitutioner dog ikke statistisk signifikante.

Har institutionerne vedtaget en kostpolitik?

Spørgeskemaundersøgelsen viser, at 63 % af de institutioner, som har kørt et projekt under Børnekostpuljen, i dag har en nedskrevet kostpolitik/mad- og måltidspolitik (herefter kostpolitik). 30 % har ikke en kostpolitik, og 7 % ved ikke, om de har en politik eller ej.

Til sammenligning har lidt færre; nemlig 57 % af kontrolinstitutionerne i dag en nedskrevet kostpolitik (41 % har ingen, og 2 % ved ikke).

Tabel 6-3: Vedtagelse af kostpolitik

	Har institutionen en nedskrevet kostpolitik?			Total
	Ja	Nej	Ved ikke	Antal
Institutionerne samlet	60%	36%	4%	119
Projektinstitution	63%	30%	7%	56
Kontrolinstitution	57%	41%	2%	63

Kilde: Rambøll Managements survey.

Hvorvidt projektinstitutionerne har vedtaget en kostpolitik varierer mellem de forskellige institutionstyper; således er det 86 % daginstitutioner, 65 % SFO'er/klubber og 33 % skoler, der har vedtaget en kostpolitik. Også blandt kontrolinstitutionerne er der varians afhængig af institutionstype; flest daginstitutioner (75 %) har vedtaget en politik, mod under halvdelen af skolerne og SFO'er/klubberne.

Af de projektinstitutioner, som i dag har en kostpolitik, har ca. to tredjedele vedtaget deres kostpolitik siden 2002, mens ca. en tredjedel vedtog den før 2002 (6 % ved ikke, hvornår kostpolitikken blev vedtaget).

Det vil sige, at størstedelen af projektinstitutionerne ikke havde en kostpolitik, før de gik i gang med projektet under Børnekostpuljen, men altså fik det under eller efter projektperioden. Samtidig har to tredjedele af de projektinstitutioner, som har en kostpolitik, revideret denne siden 2002.

Til sammenligning ses det, at langt størstedelen, nemlig 81 % af de kontrolinstitutioner, der har en politik i dag, har vedtaget deres politik siden 2002 (19 % vedtog den før 2002). Sammenlignet med projektinstitutionerne er der færre kontrolinstitutioner, som har revideret deres kostpolitik siden 2002; nemlig 56 % (mod 66 % projektinstitutioner). Det skal dog bemærkes, at da respondentgruppen for institutioner, der har udarbejdet en kostpolitik, er forholdsvis lille, er ovenstående forskelle ikke statistisk signifikante.

Tabel 6-4: Tidspunkt for vedtagelse og revidering af kostpolitik

	Er kostpolitikken blevet vedtaget siden 2002?			Total
	Ja	Nej	Ved ikke	Antal
Institutionerne samlet	72%	25%	3%	71
Projektinstitution	63%	31%	6%	35
Kontrolinstitution	81%	19%	0%	36

	Er kostpolitikken blevet revideret siden 2002?			Total
	Ja	Nej	Ved ikke	Antal
Institutionerne samlet	61%	37%	3%	71
Projektinstitution	66%	29%	6%	35
Kontrolinstitution	56%	44%	0%	36

Kilde: Rambøll Managements survey.

Hvad er indholdet af kostpolitikkerne?

Det konkrete indhold af en kostpolitik varierer naturligvis fra institution til institution. Dog vil der typisk være nogle overordnede temaer, som er sammenfaldende for mange institutioner. I spørgeskemaundersøgelsen har vi spurgt institutionerne, om indholdet af deres kostpolitik omhandlede et eller flere af følgende fire temaer:

1. At betydningen af sunde spisevaner indgår i vores pædagogiske arbejde
2. Regler om adgang til sund mad på skolen/institutionen (fx frugt, grøntsager etc.)
3. At viden og information om tilberedning af sund mad indgår i vores pædagogiske arbejde
4. Regler om tilgængelighed af usunde fødevarer på skolen/institutionen (fx slik, sodavand etc.).

Spørgeskemaundersøgelsen viser, at flest institutioners kostpolitik (ca. 70 %) omhandler tema 1: *At betydningen af sunde spisevaner indgår i vores pædagogiske arbejde*. Dette gælder for 63 % projektinstitutioner og 75 % kontrolinstitutioner.

Godt 60 % af alle institutionerne har en kostpolitik, der indeholder tema 2: *Regler om adgang til sund mad på skolen/institutionen (fx frugt, grøntsager etc.)*. Dette gælder for 63 % projekt- og 61 % kontrolinstitutioner.

Desuden indeholder godt halvdelen af alle institutioners kostpolitik tema 3: *At viden og information om tilberedning af sund mad indgår i vores pædagogiske arbejde*. Dette gælder for 46 % projekt- og 64 % kontrolinstitutioner.

Sluttelig har knap halvdelen af alle institutioner en kostpolitik omhandlende: *Regler om tilgængelighed af usunde fødevarer på skolen/institutionen (fx slik, sodavand etc.)*, her er fordelingen 46 % projekt- og 53 % kontrolinstitutioner.

Tabel 6-5: Indholdet af kostpolitikken

	Hvad er indholdet af kostpolitikken?				Total		
	At betydningen af sunde spisevaner indgår i vores pædagogiske arbejdsde	Regler om adgang til sund mad på skolen/institutionen (fx frugt, grøntsager etc.)	At viden og information om tilberedning af sund mad indgår i vores pædagogiske arbejde	Regler om tilgængelighed af usunde fødevarer på skolen/ institutionen (fx slik, sodavand etc.)	Andet	Ved ikke	Antal
	TEMA 1	TEMA 2	TEMA 3	TEMA 4			
Institutionerne samlet	69%	62%	55%	49%	28%	4%	71
Projektinstitution	63%	63%	46%	46%	26%	9%	35
Kontrolinstitution	75%	61%	64%	53%	31%	0%	36

Kilde: Rambøll Managements survey.

Af ovenstående ses det, at projektinstitutionerne typisk fokuserer på færre temaer for deres kostpolitik sammenlignet med kontrolinstitutionerne. Således har flere kontrolinstitutioner fokus på tema 1, 3 og 4 sammenlignet med projektinstitutionerne. Kun for tema 2 gælder det, at cirka lige mange projekt- og kontrolinstitutioner har en kostpolitik med fokus på dette tema. Igen gælder det dog, at forskelle ikke er statistisk signifikante pga. den forholdsvis lille respondentsgruppe.

Spørgeskemaundersøgelsen blandt projekt- og kontrolinstitutioner viser desuden, at daginstitutionernes kostpolitik oftest indeholder tema 1 og 3, og SFO'er/klubbernes politik oftest tema 1 og 2. Skolernes kostpolitik er mere jævn tematisk spredt mellem de fire temaer og andre temaer.

Andre temaer i kostpolitikken

Cirka 30 % af alle institutionerne svarer desuden, at deres kostpolitik indeholder et eller flere andre temaer end de fire ovenstående. Andre temaer er eksempelvis (i prioriteret rækkefølge, hvor første tema nævnes af flest og sidste tema af færrest):

- *Madkultur*: Fokus på at skabe hyggelige rammer, der giver børnene lyst til at spise, og som mindsker uro og fremmer koncentrationen. Rammerne kan også medvirke til øget tolerance over for andre spisevaner end ens egne.
- *Økologi*: Regler om øget brug af økologisk mad på institutionen, herunder fx særligt fokus på økologisk mælk, frugt og brød.
- *Forældre*: Vejledning af forældre i forhold til sunde madpakker. Inddragelse af forældre i planlægning og udførelse. Sikring af øget forældreopbakning.
- *Deltagelse i madlavning*: Børnene skal deltage i madlavning – fx via månedlige maddage, hvor børnene handler sammen med personalet og er med til at tilberede maden.

Hvem er med til at udarbejde kostpolitikken?

Udarbejdelsen af en kostpolitik kan foregå på forskellig vis. Kostpolitikken kan eksempelvis udarbejdes af institutionens ledelse, eller institutionen kan vælge at inddrage personale, børn, forældre eller andre i udarbejdelsen af politikken. For at sikre en bedst mulig forankring af resultater på institutio-

nen, og for at udnytte den viden og de erfaringer, som personale, forældre, børn, unge og andre måtte have på området, kan det være hensigtsmæssigt at inddrage en bred gruppe af aktører i udarbejdelsen af en kostpolitik.²²

Spørgeskemaundersøgelsen viser, at ledelsen i langt de fleste institutioner (ca. 85 %) er med til at udarbejde kostpolitikken. Det samme gælder for det pædagogiske personale (også ca. 85 %).

Undersøgelsen viser desuden, at i ca. 60 % af alle institutioner er forældrebestyrelser/skolebestyrelser med til at udarbejde kostpolitikken. En analyse af institutionstyper viser i den forbindelse, at flest skoler (86 %) inddrager forældre-/skolebestyrelser, når der skal udarbejdes en kostpolitik sammenlignet med daginstitutioner (58 %) og SFO'er/klubber (47 %).

En forælder til et børnehavebarn siger i den sammenhæng:

"... jeg vil da gerne have lidt føling med, hvilken mad der bliver serveret. Og hvis det er sund og fornuftig mad, de giver børnene her, så kan jeg jo selv supplere op med ekstra kød derhjemme. Som forældre kan man være med til at fastlægge de ydre rammer, men derudover synes jeg det er vigtigt, at den pædagog der har ansvaret, får råderummet til det. Men det er vigtigt, at man er enige om rammerne."

Derimod er elever/børn typisk *ikke* med til at udarbejde kostpolitikken; elever/børn er således kun med til politikudarbejdelsen i ca. 7 % af alle institutionerne. Spørgeskemaundersøgelsen viser, at flest skoler (29 %) inddrager eleverne i arbejdet, sammenlignet med daginstitutioner, hvoraf ingen inddrager børnene (sandsynligvis pga. børnenes lave alder), og SFO'er/klubber, hvoraf 5 % inddrager eleverne/børnene.

Tabel 6-6: Hvem udarbejder kostpolitikken

	Hvem har været med til at udarbejde kostpolitikken?						Total Antal
	Ledelsen	Pædagogisk personale	Forældrebestyrelser/ skolebestyrelser	Elever	Andre,	Ved ikke	
Institutionerne samlet	86%	85%	61%	7%	13%	3%	71
Daginstitution	84%	87%	58%	0%	16%	0%	38
Skole	79%	64%	86%	29%	21%	14%	14
SFO/klub	95%	95%	47%	5%	0%	0%	19

NB! Tabellen inkluderer både projekt- og kontrolinstitutioner med en kostpolitik.

Kilde: Rambøll Managements survey.

Godt 10 % af alle daginstitutionerne og skolerne svarer desuden, at der har været andre med til at udarbejde kostpolitikken. De andre personer der nævnes er; særligt interesserede pædagoger, sundhedsplejersken, køkkenpersonalet og kommunen. Ingen SFO'er/klubber har inddraget andre i udarbejdelsen af kostpolitikken.

²² Jf. *Idékatalog: Mad og måltider i børnehaver - hvorfor og hvordan, Idékatalog: Mad og måltider i klubber - hvorfor og hvordan, Idékatalog: Mad- og måltidspolitik i skoler - hvorfor og hvordan*. Fødevarestyrelsen, Ministeriet for Forbruger- og Familieanliggender, 2004

Der er ikke nogen markante forskelle på projekt- og kontrolinstitutioner i forhold til, hvem der er – og ikke er – med til at udarbejde kostpolitikken.

Samlet vurdering af virkning i forhold til kostpolitikken

Der er ikke nogen signifikant forskel på, hvorvidt projekt- og kontrolinstitutioner i dag har vedtaget en kostpolitik eller ej. Det er derfor på baggrund af spørgeskemaundersøgelsen ikke muligt at konkludere, at Børnekostpuljen har været direkte medvirkende til at forankre arbejdet med mad og sundhed på institutionerne via vedtagelsen af en politik på området. Da en forholdsvis stor del af kontrolinstitutionerne samtidig har udarbejdet deres kostpolitik efter 2002 (81 %), må man formode, at også andre indsatser end Børnekostpuljen har været med til at fremme vedtagelsen af kostpolitikker rundt omkring på institutionerne i Danmark.

Spørgeskemaundersøgelsen viser dog, at flere projekt- end kontrolinstitutioner har revideret deres kostpolitik siden 2002, hvilket kan indikere, at Børnekostpuljen har bevirket, at arbejdet med kostpolitikken foregår mere systematisk, således at man løbende opdaterer sin kostpolitik i takt med institutionens udvikling. I den forbindelse viser undersøgelsen også, at projektinstitutioner typisk arbejder med færre temaer i deres kostpolitik, sammenlignet med kontrol-institutioner.

Dette kunne underbygge tesen om, at Børnekostpuljen har bevirket et mere systematisk arbejde med kostpolitikker, der også medfører en større indholdsmæssig fokusering (og eventuelt konkretisering) i kostpolitikken.

Denne konklusion er dog ikke mulig at dokumentere, da forskellene mellem projekt- og kontrolinstitutioner ikke er signifikante. *Sammenfattende kan det således ikke fastslås, at Børnekostpuljen har ført til udarbejdelsen af flere kostpolitikker, eller at de anvendes mere systematisk af institutionerne, hvilket ellers kunne have indikeret en organisatorisk og pædagogisk forankring af projekternes virkninger.*

6.2 Langsigtede virkninger

Langsigtede virkninger er de effekter, institutionerne vurderer, der er sket over en længere årrække. De langsigtede virkninger handler således om, hvorvidt resultaterne er blevet forankret, og har medvirket til eksempelvis en positiv, vedvarende ændring i børns og unges kost, eller til en varig ændret adfærd blandt pædagoger og lærere.

Vi har i spørgeskemaundersøgelsen valgt at identificere de væsentligste virkninger på baggrund af en kondensering af Ernæringsrådets og Danmarks Fødevarerforsknings otte kostråd, som omfatter følgende:

1. *Spis mere frugt og grønt – 6 om dagen,*
2. *Spis fisk og fiskepålæg – flere gange om ugen,*
3. *Spis kartofler, ris eller pasta og groft brød – hver dag,*
4. *Spar på sukker – især fra slik, sodavand og kager,*
5. *Spar på fedtet – især fra mejeriprodukter og kød,*
6. *Spis varieret og bevar normalvægten og*
7. *Sluk tørsten i vand og*
8. *Vær fysisk aktiv – mindst 30 min. om dagen.*²³

²³ Kostrådene 2005, Danmarksfødevarerforskning og Ernæringsrådet, Danmark, 2005.

Således har vi på baggrund af de otte kostråd formuleret seks indikatorer på, hvorvidt udviklingen af børns/elevs adfærd på en institution har bevæget sig i en sund retning eller ej.

Vi har spurgt til både kontrol- og projektinstitutioner vurdering af, om forskellige aspekter ved børns kostvaner og fysiske aktivitetsniveau er anderledes i dag end for fem år siden. Derved får vi på en og samme tid belyst situationen før og efter projektperioden, og eventuelle forskelle på udviklingen af børns kostvaner og fysiske aktivitetsniveau på henholdsvis kontrolinstitutioner og projektinstitutioner.

Dog må der i den følgende præsentation af undersøgelsens resultater, tages højde for, at der i denne type undersøgelser er en tendens til, at projektledere er *biased* i deres vurdering af udviklingen, dvs. at projektledere kan have en tendens til at vurdere en udvikling mere positivt, sammenlignet med ledere af kontrolinstitutioner. Dette kan tænkes at have medvirket til den forholdsvis store forskel mellem projekt- og kontrolinstitutioners vurderinger.

Udviklingen i sunde kostvaner

Vi har blandt andet spurgt til udviklingen i sunde kostvaner blandt børnene/eleverne på den enkelte institution. Spørgeskemaundersøgelsen viser i den forbindelse helt overordnet, at flere projekt- end kontrolinstitutioner på alle de forskellige, konkrete områder vurderer, at der er sket en positiv udvikling gennem de seneste fem år:

Tabel 6-7 – Langsigtede ernæringsmæssige effekter 1

<p><i>Drikkes der mere vand og mælk på institutionen i dag?</i> 57 % projektinstitutioner mod 43 % kontrolinstitutioner er enige/helt enige i, at børnene/eleverne på institutionen drikker mere vand og mælk i dag end for fem år siden.</p> <p><i>Spises der mere frugt & grønt på institutionen i dag?</i> 72 % projektinstitutioner mod 53 % kontrolinstitutioner er enige/helt enige i, at børnene/eleverne på institutionen spiser mere frugt og grønt i dag end for 5 år siden.</p> <p><i>Spises der mere varieret på institutionen i dag?</i> 72 % projektinstitutioner mod 40 % kontrolinstitutioner er enige/helt enige i, at børnene/eleverne på institutionen spiser mere varieret i dag end for fem år siden.</p> <p>Kilde: Rambøll Managements Survey. For en samlet tabeloversigt, se venligst <i>Tabel 0-1: Drikkes mere vand og mælk på institutionen i dag?</i>, <i>Tabel 0-2: Spises der mere frugt og grønt på institutionen i dag?</i> og <i>Tabel 0-3: Spises der mere varieret på institutionen i dag?</i> i Bilag D.</p>
--

NB! Bemærk venligst at forskellene mellem institutionstyperne er statistisk signifikante mht. spise og drikkevaner. Kilde: Rambøll Managements Survey.

Casestudierne viser flere eksempler på, at projekterne har medført en ændring af madvaner i institutionen. Adspurgt, om projektet har gjort, at nogen ting i dag foregår anderledes, siger en børnehaveleder fx:

"Ja, vi er begyndt at lave brød hver morgen, det er fastholdt efter projektet, vi har økologisk syltetøj mv. Vi forpligtede os på en anden måde i projektet, og på den måde har vi fortsat. I dag har vi altid gulerødder, agurker og forskellige slags frugt. Lidt har det også lært os om økonomi, i dag køber vi års-tidsbestemte ting. Det er indarbejdet i forbindelse med projektet."

På en skole og i en børnehave vurderer ledere desuden, at projektet ikke bare har ændret institutionens madvaner, men også medført at forældrenes madpakkevaner har ændret sig.

" I dag har vi ikke så stort et kostprojekt mere, men holder fast i at spise hver tredje time. De forældre, der er tilbage fra projektet, taler stadig om det som "gid det var sådan i dag" og det virker som om de har ændret den måde de laver madpakker på."

Citat, leder af børnehave.

Udviklingen i usunde kostvaner

Overvægten af projektinstitutioner, der har oplevet en positiv udvikling i børns og unges kostvaner, forekommer også, når vi i spørgeskemaundersøgelsen omvendt har spurgt til udviklingen af de usunde kostvaner på institutionen:

Tabel 6-8 – Langsigtede ernæringsmæssige effekter 2

<p><i>Spises der mere slik, chips og kager på institutionen i dag?</i> 11 % projektinstitutioner mod 32 % kontrolinstitutioner er enige/helt enige i, at børnene/eleverne på institutionen spiser mere slik, chips og kager i dag end for fem år siden.</p> <p><i>Drikkes der mere sodavand, kakaomælk og læskedrikke i dag?</i> 17 % projektinstitutioner mod 31 % kontrolinstitutioner er enige/helt enige i, at børnene/eleverne på institutionen drikker mere sodavand, kakaomælk og læskedrikke i dag end for 5 år siden.</p> <p>Kilde: Rambøll Managements survey. For en samlet tabel-oversigt, se venligst <i>Tabel 0-4: Spises der mere slik, chips og kager på institutionen i dag?</i> og <i>Tabel 0-5: Drikkes mere sodavand, kakaomælk og læskedrikke på institutionen i dag?</i> i bilag D.</p>

NB! Bemærk venligst at forskellene mellem institutionstyperne er statistisk signifikante mht. spise og drikkevaner. Kilde: Rambøll Managements Survey.

Casestudierne viser i den forbindelse, at man på flere institutioner er blevet mere opmærksom på, *hvornår* der må spises usund mad og drikkes usunde madvarer. En skole har fx lavet et reglement for, *hvornår* klasserne må sælge kage i madboden til hinanden for på den måde at mindske salget af usunde fødevarer på skolen. Og en fritidsklub har indført den regel, at børnene får tilbudt vand til det daglige eftermiddagsmåltid, og at der kun i særlige tilfælde gives saftvand – som fx ved fødselsdage eller når menuen står på risengrød. På begge institutioner havde man ikke før projektet haft disse forholdsregler, men projektet medførte, at ledelse og medarbejdere blev opmærksomme på institutionens usunde 'vaner', og derfor ændrede dem.

Udviklingen af det fysiske aktivitetsniveau

Vi har i spørgeskemaundersøgelsen også spurgt til udviklingen af børnes/elevernes fysiske aktivitetsniveau. Her er fordelingen af projekt- og kontrolinstitutioner ikke så markant forskellig, som den er i forhold til udviklingen af kostvaner:

Tabel 6-9 – Langsigtede ernæringsmæssige effekter 3

Er der mere fysisk aktivitet på institutionen i dag?

21 % projekt- og 28 % kontrolinstitutioner er enige/helt enige i, at børnene/eleverne på institutionen er mere fysisk aktive i dag end for fem år siden.

Kilde: Rambøll Managements survey.

For en tabeloversigt, se venligst *Tabel 0-6: Er børnene/eleverne på institutionen mere fysisk aktive i dag?* i bilag D.

NB! Bemærk venligst at forskellene mellem institutionstyperne ikke er statistisk signifikante mht. fysisk aktivitet. Kilde: Rambøll Managements Survey.

En nogenlunde ligelig andel projekt- og kontrolinstitutioner vurderer altså, at børnene på institutionen er mere fysisk aktive i dag end for fem år siden – dog er næsten en dobbelt så stor andel kontrolinstitutioner uenige i udsagnet, sammenlignet med projektinstitutionerne.

6.3 Delkonklusion

Analysen af forventet og faktisk fortsættelse og finansiering af projektarbejdet viser, at ca. 80 % af projektinstitutionerne har fået økonomisk forankret deres indsatser via de forventede finansieringskilder. Dette vurderer vi som et meget positivt resultat, idet størstedelen af projekterne således har haft den konkrete mellemlange effekt, at aktiviteterne er fortsat efter puljemidlernes udløb.

Herudover viser analysen af de mellemlange virkninger, at projektarbejdet ikke kan siges at have haft en markant effekt på vedtagelsen af kostpolitikker, idet også mange kontrolinstitutioner har vedtaget en politik under børne kostpulje-perioden. Data indikerer dog, at projektarbejdet for mange institutioner kan synes at have medført, at arbejdet med kostpolitikken foregår mere systematisk og med en større indholdsmæssig fokusering (og eventuelt konkretisering) sammenlignet med kontrolinstitutionerne. *Sammenfattende kan det således ikke fastslås, at Børnekostpuljen har ført til udarbejdelsen af flere kostpolitikker, eller at de anvendes mere systematisk af institutionerne, hvilket ellers kunne have indikeret en organisatorisk og pædagogisk forankring af projekternes virkninger.*

Det kan desuden konkluderes, at betydeligt flere projekt- end kontrolinstitutioner vurderer, at der er sket en positiv udvikling af børnenes/elevernes kostvaner på institutionen, uanset om det drejer sig om en styrkelse af de sunde kostvaner eller om en mindskelse af de usunde. Projekt- og kontrolinstitutionernes forskellige vurdering af udviklingen af børnenes/elevernes kostvaner bekræftes desuden af de to institutionsgruppers forskellige udgifter til sunde og usunde madvarer, idet analysen i kap. 5.2.3 viser, at projektinstitutionerne bruger flere penge på sund mad og drikke – og færre på det usunde sammenlignet med kontrolinstitutionerne. Dette indikerer, at projekterne under Børnekostpuljen har haft *langsigtede ernæringsmæssige effekter*. Dette kan dog ikke entydigt fastslås på det foreliggende datagrundlag.

7. Erfaringer på baggrund af evalueringens konklusioner

I dette kapitel præsenterer vi vore erfaringer til det videre arbejde med kost og ernæring i institutioner. Erfaringerne er grupperet i to kategorier, målrettet de to forskellige målgrupper, som også har været i Børnekostpuljen:

1. Erfaringer til programniveauet eller det centrale niveau vedrørende programetablering, offentlig finansiering mv.,
2. Erfaringer til projektniveauet, dvs. de institutioner, der skal gennemføre projekter om kost og ernæring.

Erfaringerne er formuleret på baggrund af evalueringens resultater og konklusioner (sammenfattet i afsnit 1.2). Hver erfaring er formuleret på baggrund af et eller flere stillede evalueringsspørgsmål og en dertil knyttet konklusion.

Efter vores erfaringer, der er målrettet hhv. program- og projektniveau (dvs. niveauet, hvor indsatsen designes og administreres, og niveauet, hvor den udføres), præsenterer vi et uddrag af interessenternes egne erfaringer; hhv. projektledernes og børnene (indsamlet i både spørgeskemaundersøgelsen og ved casebesøg).

For at gøre hver erfaring så anvendelig som mulig har vi opdelt disse i en ensartet struktur:

- *Evalueringsspørgsmål.* Angiver hvilket evalueringsspørgsmål i kommissoriet erfaringen relaterer sig til.
- *Konklusion.* Angiver hvilke af evalueringens fund erfaringen knytter sig til
- *Overordnet erfaring:* Angiver den overordnede erfaring
- *Faktiske aktiviteter:* Angiver hvordan denne kan implementeres
- *Aktører involveret:* Angiver hvilke aktører som vil være involveret i implementeringen
- *Mulighed for fremtidig brug af erfaring:* Angiver sandsynligheden for at kunne gennemføre forslaget
- *Omkostning ved forslag:* Angiver de ressourcemæssige omkostninger ved forslaget
- *Timing:* Angiver hvornår i indsatsen aktiviteten bør foregå

7.1 Erfaringer til programniveau

Nedenfor præsenterer vi vore erfaringer til det, der kan kaldes programniveauet – dvs. det centrale niveau - eksempelvis centraladministrationen. Erfaringer vedr. aspekter som program-etablering, offentlig finansiering mv.

Tabel 7-1- Erfaring 1

<p>Evaluerings-spørgsmål</p> <p><i>Børnekostpuljens effekt – hvor meget og hvordan har projekterne under tilskudsordningen forbedret børns kost og kostvaner?</i></p>	<p>Konklusion</p> <p>De afledte effekter af institutionernes arbejde med sundhed og ernæring er betydelige. Der er fx sket ændringer i institutioners madkultur, indkøbsvaner, fødevareudbud og kostbevidsthed.</p> <p>Derimod er det ikke muligt at vurdere, præcist hvor meget projekterne har forbedret børns kostvaner. Den ernæringsmæssige effekt kan således ikke fastslås nøjagtigt.</p>	<p>Erfaring</p> <p>Tildelingen af midler til institutioner, der ønsker at arbejde med sundhed og ernæring, bør foregå fleksibelt og med udgangspunkt i at både direkte og indirekte effekter er væsentlige.</p>
		<p>Faktiske aktiviteter</p> <p>Udarbejdelse af ansøgningskema og ansøgningsmateriale der forholder sig til programmets forventninger, operationelle indikatorer for såvel både direkte (ernæringsmæssige) og indirekte (organisatoriske, informative) effekter.</p>
		<p>Aktører involveret</p> <p>Deltagende parter i formulering af krav til ansøgere, udarbejdelse af ansøgningsmateriale og udvælgelse af projekter.</p>
		<p>Mulighed for fremtidig brug af erfaring</p> <p>Muligt såfremt der gives nye midler til kostpolitiske programmer.</p> <p>Kan bevirke at aktører med mindst professionalisme ikke kan formulere konkret ansøgning.</p>
		<p>Omkostning ved forslag</p> <p>Begrænset merarbejde ved udarbejdelse af ansøgningsmateriale.</p>
		<p>Timing</p> <p>Skal præciseres ved orientering om ansøgningsmuligheder.</p>

Tabel 7-2 – Erfaring 2

Evaluerings-spørgsmål <i>Børnekostpuljens effekt – hvor meget og hvordan har projekterne under tilskudsordningen forbedret børns kost og kostvaner?</i>	Konklusion Evalueringen viser, at de reelle ernæringsmæssige effekter er estimeret til 11%. Dette skyldes den tid og de institutionelle sammenhænge hvori måltiderne gives	Erfaring Fremtidige indsatser bør have et helhedssyn på hele barnets dagligdag, hvis den direkte ernæringsmæssige effekt skal øges.
		Faktiske aktiviteter I indsatsformulering og f.eks. tildelingskriterier kan der formuleres krav om en sammenhængende indsats så skole, SFO'er, klubber i et givent distrikt alle deltager i projektet
		Aktører involveret Deltagende parter i formulering af krav til ansøgere, udarbejdelse af ansøgningsmateriale og udvælgelse af projekter.
		Mulighed for fremtidig brug af erfaring Muligt såfremt der gives nye midler til kostpolitiske programmer. Mulig gennem holdningspåvirkning af kommunale myndigheder.
		Omkostning ved forslag Begrænset merarbejde ved udarbejdelse af ansøgningsmateriale. Større omkostning ved projektansøgninger pga. koordinering og udarbejdelse. Kan overveje at der gives støtte til færre, men større projekter.
		Timing Skal præciseres ved orientering om ansøgningsmuligheder.

Tabel 7-3 – Erfaring 3

Evaluerings-spørgsmål <i>Årsager til succes/manglende succes</i>	Konklusion Af barriererne (samt af den manglende projektdokumentation) ses det, at målgruppen ikke er vant til at varetage flere af de opgaver, et projekt indebærer, fx udarbejdelse af målsætninger, projektledelse, håndtering af projektadministration (herunder logistik) samt dokumentation af aktiviteter og effekter.	Erfaring Programmet skal sikre kvalificering af projekterne i forhold til udarbejdelse af målsætninger, ledelse, administration og dokumentation. Programmet skal have fokus på at projektledere har rette kompetencer til at gennemføre projektet.
		Faktiske aktiviteter Udarbejdelse af ansøgningsskema, der logisk understøtter sammenhæng mellem aktiviteter, målsætninger og resultater (fx LFA-metoden). Jf. erfaring 1.
		Vejledning til ansøgning kan indeholde liste over aktiviteter, som skal inkluderes og budgetteres.

		<p>Tilbyde projektansøgere rådgivning om målsætninger og dokumentation, fx via etablering af sekretariat eller konsulentordning, der professionelt kan yde råd og vejledning til præcisering af ansøgning.</p> <p>Tilbyde tværgående kompetenceudvikling (kurser el. lign) til projektledere og nøgleprojektdeltagere eller give information om relevante kompetenceudviklingsaktiviteter andre steder.</p>
		<p>Aktører involveret Deltagende parter i formulering af krav til ansøgere, udarbejdelse af ansøgningsmateriale og udvælgelse af projekter.</p> <p>Et sekretariat eller lignende, der kan varetage dele af kompetenceudviklingen/information om udbydere af kompetenceudvikling.</p>
		<p>Mulighed for fremtidig brug af erfaring Mulig. Afhængig af øremærkning af midler til rådgivning i programmet. Risikoanalyse af målgruppens institutionelle kapacitet.</p>
		<p>Omkostning ved forslag Omkostninger ved ansøgningsmateriale begrænset.</p> <p>Rådgivning til udarbejdelse af projekt: 5-10 timer per projekt (afhængig af evt. prækvalificering)</p> <p>Kompetenceudvikling 2 årlige dagseminarer. Ca. 5-7 dage.</p>
		<p>Timing Skema og vejledning: Før ansøgningsforløb</p> <p>Rådgivning: Under ansøgningsforløb</p> <p>Kompetenceudvikling: Første del af projektimplementeringen</p>

Tabel 7-4 – Erfaring 4

<p>Evaluerings spørgsmål</p> <p><i>Opfyldelse af projektformål – i hvilket omfang har projekterne opfyldt deres formål inden for den givne projektperiode?</i></p> <p><i>Virkning af projekterne efter tilskudsordningens ophør – i</i></p>	<p>Konklusion</p> <p>Der er ofte sket en målforskydning i projekterne, og resultaterne af projekterne er kun i ringe grad dokumenteret.</p> <p>Det er ikke muligt at dokumentere, hvorvidt projektarbejdet har medført et mere systematisk og fokuseret arbejde med kostpolitikker.</p>	<p>Erfaring Programmet skal <i>fra start</i> integrere dokumentation af målopfyldelse og effekt allerede ved formulering af programmet – både for at give institutionerne mulighed for selv at følge og dokumentere målopfyldelse og effekt, egen monitorering og for at sikre muligheden for en solid ekstern evaluering af programmet.</p> <p>Faktiske aktiviteter Identifikation af indikatorer for forandringsteori på programniveau.</p> <p>Etablering af monitorerings- og evalueringssystem, hvori institutionerne løbende kan afrapportere. Systemet kan være web-baseret.</p>
--	--	--

<p><i>hvilket omfang er projekterne under Børnekostpuljen fortsat efter projektbevillingens ophør?</i></p>	<p>Det er ikke muligt at vurdere, om de konkrete, vedvarende ændringer af børnenes kostvaner er tilfredsstillende, dvs. om udbyttet står mål med indsatsen pga. manglende dokumentation.</p>	<p>Programmet skal sikre kvalificering af projekterne (se erfaring 2)</p>
		<p>Aktører involveret Embedsmænd på programniveau.</p> <p>Eventuelle samarbejdspartner med speciale i projekt- og programdokumentation.</p>
		<p>Mulighed for fremtidig brug af erfaring Mulig. Er basis for god programstyring ifølge litteratur såvel som procedurer i internationale organisationer som EU, FN og Verdensbanken.</p>
		<p>Omkostning ved forslag Bistand til etablering af forandringsteori og web-baseret M&E-system kan blive en del af kommissorium for løbende evaluering eller kan købes som særskilt ydelse. Max. 10 dage.</p>
		<p>Timing Indikatorudvikling: Før ansøgningsforløb.</p> <p>M&E-system-implementering: Første del af projektimplementeringen</p>

Tabel 7-5 – Erfaring 5

<p>Evaluerings spørgsmål</p> <p><i>Årsager til succes/manglende succes</i></p>	<p>Konklusion</p> <p>Der er i evalueringen identificeret en ubevidst barriere, som omhandler en mangel på faglig sparring og relevant information til projektledere og -medarbejdere.</p> <p>Manglende faglig sparring og information kan være en medvirkende årsag til den ringe dokumentation af målopfyldelse og effekt, til flere institutioners manglende fokus på udarbejdelse af kostpolitik og til oplevede barrierer vedr. den administrative byrde, de formelle krav og ildsjæle, der bevirkede manglende forankring af projektet.</p>	<p>Erfaring Mere kommunikation om institutionernes muligheder for kompetenceudvikling, faglig sparring og information.</p>
		<p>Faktiske aktiviteter Igangsæt målrettet kommunikationsindsats, med fokus på at udbrede kendskabet til eksisterende ressourcer, som fx Fødevarestyrelsens Rejsehold, diverse websites om sundhed og ernæring, pjecer og andet materiale mv.</p>
		<p>Aktører involveret Embedsmænd samt kommunikationsfolk fra relevante centrale myndigheder.</p> <p>Eventuelt kommunale/regionale samarbejdspartner, herunder de nye rådgivnings- og forebyggelsescentre samt sundhedscentrene, der etableres som led i kommunalreformen.</p>
		<p>Mulighed for fremtidig brug af erfaring Mulig</p>
		<p>Omkostning ved forslag Afhængig af ambitionsniveau 100.000-1.000.000 kr.</p>
		<p>Timing Bør være koordineret med nyt kostpolitisk initiativ for at sikre synlighed.</p>

Tabel 7-6 – Erfaring 6

<p>Evaluerings spørgsmål</p> <p><i>Årsager til succes/manglende succes</i></p>	<p>Konklusion</p> <p>Hvorvidt betaling for en madordning er afgørende for et projekts forankring kan synes afhængig af, om det er forældre eller børn, der skal prioritere pengene. Dog vil forskellige forældrekaraktistika (etnisk baggrund, sociale, økonomiske ressourcer mv.) også påvirke forældrenes betalingssevne/-vilje.</p> <p>Forælder-forskelle nævnes både i cases og flere gange i sp. 27 i surveyen.</p>	<p>Erfaring</p> <p>Vær opmærksom på eventuelle sociale forskelle i forbindelse med projektstøtteordninger: Ved et projekts afslutning, hvor videreførelse fx forudsætter forældrebetaling, kan det være hensigtsmæssigt at tilbyde afsluttende rådgivning til institutionerne, idet der kan være børn af særlige forældregrupper, der har større risiko for at falde fra efter projektperiodens udløb/ved overgang til forældrebetaling.</p>
		<p>Faktiske aktiviteter</p> <p>Tilbyd vejledning til institutioner, hvis projektperiode udløber, vedr. mulighederne for forældrebetaling, identificering af risikogrupper samt metoder til at mindske frafald, herunder mulighed for at fortsætte via andre finansieringskilder end forældrene.</p>
		<p>Aktører involveret</p> <p>Sekretariat, rejsehold eller lignende.</p>
		<p>Mulighed for fremtidig brug af erfaring</p> <p>Ved etablering et sekretariat eller lignende, der kan tilbyde sparring og systematisk projektopfølgning, er der en overvejende sandsynlighed for at erfaringen kan efterfølges.</p>
		<p>Omkostning ved forslag</p> <p>Nogen. Rådgivning ca. 1 dag pr. projekt. Pris afhængig af om ydelse forestås internt eller eksternt.</p>
		<p>Timing</p> <p>Umiddelbart før projektafslutning.</p>

7.2 Erfaringer til institutioner

Nedenfor præsenterer vi de erfaringer til det videre arbejde med sundhed og ernæring, som er identificeret via evalueringen. Erfaringerne vedrører hvad der (blandt andet efter institutionernes egne vurderinger) kan være en hjælp til at arbejde videre med sundhed og ernæring målrettet børn i institutioner.

Tabel 7-7 – Erfaring 7

Evalueringsspørgsmål. <i>Opfyldelse af projektformål – i hvilket omfang har projekterne opfyldt deres formål inden for den givne projektperiode?</i>	Konklusion Kan være svært at konkludere pga. manglende dokumentation af resultaterne.	Erfaring Der bør etableres realistiske og operationelle målsætninger (ikke for ambitiøse). Der skal være et realistisk forhold mellem midler og mål.
		Faktiske aktiviteter Institutionen bør lave en indledningsvis behovsanalyse. Følgende spørgsmål kan være en rettesnor: 1. Hvad vil vi opnå? 2. Hvad er situationen nu? 3. Hvordan kan vi måle det? 4. Hvordan kan vi opnå det? 5. Har vi de fornødne forudsætninger? 6. Hvad kan vi realistisk ændre på? 7. Hvordan kan vi dokumentere vores indsats? 8. Hvordan kan vi bruge denne information løbende?
		Aktører involveret Institutionen som overvejer at igangsætte indsats.
		Mulighed for fremtidig brug af erfaring Mulig. Kan være nødvendigt med ekstern rådgivning.
		Omkostning ved forslag 1-2 procesdag. Max. 10.000 i eksternt honorar.
		Timing Første skridt i planlægningsfase.

Tabel 7-8 – Erfaring 8

Evalueringsspørgsmål <i>Årsager til succes/manglende succes?</i>	Konklusion Barriere for gennemførelse af projekt: Mangel på faglig sparring og information til projektledere og medarbejdere. Barriere for gennemførelse af projekt: Administrative byrder, herunder logistik	Erfaring Det bør sikres, at der er den rigtige kvalificering af projekterne (logistik, administration, uddannelse, ernæring). Mere refleksion i planlægningsfase.
		Faktiske aktiviteter Lav kompetencekortlægning af de aktører, som forventes involveret i indsatsen: Kendskab til: 1. Projektledelse og gennemførelse 2. Viden om dokumentation og evaluering 3. Viden om kost og sundhed 4. Administration
		Aktører involveret Institutionen som overvejer at igangsætte indsats. Evt. underleverandører.

		Mulighed for fremtidig brug af erfaring Mulig.
		Omkostning ved forslag ½-1 procesdag.
		Timing I planlægningsfasen.

Tabel 7-9 – Erfaring 9

Evaluerings-spørgsmål	Konklusion	Erfaring
<i>Årsager til succes/manglende succes?</i>	Barriere: Kompetence-udvikling	Brug den information og faglige sparring, der allerede er.
		Faktiske aktiviteter Indhent viden om sundhed og ernæring fx via: <ul style="list-style-type: none"> • Fødevarestyrelsens Rejsehold (kontaktes på tlf. 8060 1060) • Websites, fx, www.altomkost.dk • Pjecer og bøger om sundhed/ernæring. • Erfaringsudveksling med andre institutioner der har arbejdet med sundhed og ernæring (se fx institutionsliste i erfaringsbanken på www.altomkost.dk) <p>Vær desuden opmærksom på mulighederne for sparring og info fra de nye rådgivnings- og forebyggelsescentre samt sundhedscentre, der etableres som led i kommunalreformen.</p>
		Aktører involveret Projektledere og medarbejdere på institutionen. Eksisterende rådgivningstilbud.
		Mulighed for fremtidig brug af erfaring Mulig.
		Omkostning ved forslag Ingen.
		Timing Løbende. Før og under gennemførelse af indsats.

Tabel 7-10 – Erfaring 10

Evaluerings-spørgsmål <i>Årsager til succes/manglende succes?</i>	Konklusion Barriere: Ildsjæle kan hindre bred forankring. Drivkraft: Opbakning fra ledelse, medarbejdere, børn og forældre.	Erfaring Institutionen skal søge at sikre bred implementering af projektet – både internt på institutionen og i forhold til eksterne, relevante parter.
		Faktiske aktiviteter Inddrag sundhedsplejerske/skolelæge, personale mv. aktivt i formuleringen af projektet og analysen af problemstillingen, og til personalemøder etc., hvor arbejdet med sundhed og ernæring løbende kan diskuteres. Inddrag forældre i formuleringen af projektet og analysen af problemstillingen. Informér løbende om arbejdet med sundhed og ernæring på forældremøder, i nyhedsbrev mv. Etabler mulighed for forældre-feedback, fx via en forældre-evaluering af madordningen. Inddrag børnene aktivt. Inddragelsen afhænger naturligvis af børnenes alder, men opsæt fx postkasse til idéer, ris & ros på skoler, SFO'er og klubber, eller nedsæt et børnekostråd, der løbende kan høres og spærres med. Snak med børnehavebørn om deres ønsker og syn på mad, og inddrag dem i indkøb, madlavning, borddækning etc. I større institutioner kan der nedsættes en styregruppe, der har ansvar for projektets gennemførelse og forankring, bestående af fx projektleder, kantinepersonale/madleverandør, sundhedsplejerske og forældre samt lærere/pædagogisk personale, som samlet set dækker børnenes alderstrin.
		Aktører involveret Projektleder, sundhedsplejerske/skolelæge, lærere/pædagogisk personale, kantinepersonale/madleverandør, forældre og børn.
		Mulighed for fremtidig brug af erfaring Nogen usikkerhed. Afhængig af lokale kontekst.
		Omkostning ved forslag Øget møde og koordineringsbyrde. Omkostning afhængig af omfang.
		Timing Løbende. Før og under gennemførelse af indsats.

7.3 Projektledernes egne erfaringer

I spørgeskemaundersøgelsen til projektledere spurgte vi om, hvad projektlederen ud fra sine erfaringer fra projektet vurderede som centrale faktorer og indsatsområder, hvis man vil arbejde videre med sund mad og måltidsløsninger til børn i skoler og institutioner. Nedenfor følger et uddrag af projektledernes egne erfaringer. Erfaringerne er udvalgt i forhold til de hyppigst forekomne emner:

Projektlederne om maden – og bevidstgørelse:

Børn skal få kendskab til forskellige former for mad, så de lærer at spise varieret og får mulighed for at spise sundt. Børnene skal have tilbudt grønt hver dag.

Det skal være lækkert og flot at se på sund mad/frugt.

Det er vigtigt, at skoler og institutioner formår at balancere behovet for at der bliver tilbudt sund mad med behovet for, at børnene vælger at benytte sig af det. Det er fristende for et ledelsessynspunkt at gøre tilbuddene meget sunde, men derved risikerer man let, at børnene fravælger dem helt.

Skolerne skal sørge for at vedtage fornuftige kostpolitikker, der lægger vægt på økologisk og næringsrig mad. Skolerne skal ligeledes beslutte ikke at servere fedt- og sukkerholdige varer for eleverne.

Sund mad skal gøres tilgængelig på institutionerne, og det skal kombineres med undervisning i vigtigheden af varieret kost.

Stort sortiment på skolerne så man sikrer elevernes tilslutning. Variation i kosten er også vigtig. Efteruddannelse af det kostrelaterede personale på institutionerne kan bidrage til at sikre varieret kost, der fanger elevernes interesse.

Projektlederne om forældrenes rolle:

Det er vigtigt at gøre sund kost til en vane for børnene. Det er altafgørende at påvirke forældrene, fordi de påvirker børnene i kraftig grad. Påvirkningen skal dog ske gennem løbende dialog snarere end løftede pegefingre. Der skal være en høj grad af åbenhed og ærlighed fra institutionens side over for forældrene.

Forældrene er den vigtigste faktor. Forældrene skal sørge for nærende og mættende madpakker til børnene. Det er derfor primært nødvendigt med kampagner over for forældrene.

Det centrale er tilgængeligheden af sunde fødevarer på skolen til en pris, som gør at alle forældre vil betale.

Det er vigtigt, at man ikke bliver formanende over for forældrene – de skal påvirkes ved at institutionen er et godt eksempel.

Medindflydelse til både forældre og børn. Begge grupper skal have alt den tilstrækkelige information til at kunne træffe kvalificerede valg.

Bliv ved med at påvirke forældrene. Ikke bare gennem foldere, men også mundtligt og personligt gennem dialog.

Projektledere om bevægelse:

Der skal være faciliteter på institutionen, der muliggør fysisk udfoldelse hos børnene.

Motion er altafgørende, hvis man vil fremme børns lyst til sund kost.

Idræt kan med fordel involveres i generelle sundhedsprojekter.

Det er vigtigt, at viden om sund kost indgår i undervisningen – særligt i samspil med undervisning om motion.

Det er vigtigt, at arbejde med motion som en del af en samlet sundhedspolitik. Herudover skal der arbejdes med motivation gennem samtaler.

Projektlederne om økonomi og ansvarsfordeling:

Det helt centrale er, at der er økonomi til rådighed. Der kan ikke køres udgiftsneutralt i en startfase. Der skal tilføres midler, så der kan ansættes en person, der har ansvaret for kvalitet i maden, og at den er færdig til tiden. Børnenes og dermed pædagogernes deltagelse som medproducenter er for sårbar til, at der altid kan regnes med den.

Det er primært økonomien, der er af betydning for, om der kan gøres mere på området

Der er vigtigt, at man finder en enkel model, som man har opbakning til fra forældrene, som ikke er for dyr og omfattende, som ikke bliver en belastning for skolens personale.

Der skal være en lille gruppe (2-3 stk.), der skal være ansvarlig for indkøb, kostplan mv. Det er ligeså vigtigt at tage kostpolitikken op til overvejelse et par gange om året.

7.4 Børns stemmer

På vore seks casebesøg spurgte vi en række børn i børnehave, skole, på fritidshjem og i ungdomsklub, hvad de selv mente der skulle til, for at de havde lyst til at spise sund mad. Her er et uddrag af børnenes vurderinger og holdninger til emnet:

Børns stemmer – viden om sund mad

Usund mad, det er alt for mange pålægschokolademadder, burgere og pizza. Sund mad, det er sådan noget med jordbær og grønkål.

Jeg tænker selv på sund mad, det er mest min mor der siger 'skal vi ikke tage en pizza eller en hotdog'.

Jeg ved godt at rugbrød er sundt, selv om jeg hellere ville have madpakker med pandekager hver dag!

Jeg tænker over, at maden kommer fra ordentlige steder. Der er mange grise, der ikke har det godt, og det kan jeg ikke li'. Vi spiser økologisk mad hjemme hos os. Maden smager godt her, så jeg tror, det kommer fra et ordentligt sted. Jeg vil gerne have, at maden er sund. Jeg synes mad er sundt, hvis der er salat og frugt. Hvis det er burgere, mætter det jo ikke, og man har det ikke så godt bagefter. Vi spiser meget sundt og fedtfattigt hjemme hos mig.

Børns stemmer - om maden på institutionen

Jeg kan bedst lide maden her, fordi det er det lækreste. Vi får for eksempel pasta med kødsovs her og det elsker jeg!

Der er ting jeg før troede jeg ikke kunne lide, men efter at have prøvet det her, tænkte jeg at det kunne jeg godt lide. Det var fordi at Felix smagte det, at jeg også gjorde, og det var faktisk ret godt.

Det er godt med mad her, fordi mine forældre gider ikke rigtig lave madpakke, og nu behøver de ikke at gøre det.

Jeg kan bedst lide at få madpakke med, fordi her får jeg ret tit grønsager i maden, og jeg er ret kræsen.

Det er rigtigt godt når grønsagerne er stillet i forskellige skåle, så man selv kan putte det på, som man selv bedst kan lide.

Det er godt at spise her, fordi maden er varm.

Alle synes maden herovre er rigtig god, jeg er næsten også altid sulten inden jeg kommer. Jeg glæder mig til at komme over at spise.

Jeg spiser altid min madpakke ovre i skolen, men det er dejligt med varm mad når man kommer herover.

Maden her ser spændende ud, og så har man mere lyst til at spise den.

Børns stemmer - om madpakker

Madpakker er kedelige, man får altid det samme med.

Det er ikke så rart at få kold mad, varm mad er bedre.

Jeg kan godt lide at få madpakke med, fordi så ved jeg at jeg kan lide det jeg får.

Jeg smider altid min madpakke ud, jeg synes den er ulækker.

Mine forældre siger, at det er godt, at de ikke skal smøre madpakker, og det er godt, at de ikke behøver at bekymre sig om, hvad jeg skal have og spise – for de ved, at det er sundt (maden på skolen, red.).

Børns stemmer - om gratis mad

Da maden var gratis, spiste jeg næsten i klubben hver dag.

Da projektet kørte, kom de fleste og spiste nede i klubben. Nu kommer kun dem, der har penge på madkortet.

Børns stemmer - om at være med til at lave maden

Jeg synes det er sjovt at få lov til at være med til at lave maden. Da vi lavede mad her, fik jeg ofte lov til at gå ud i køkkenet med mine venner og hjælpe med at lave maden og dække bord, det var rigtig sjovt. Vi var også med til at bestemme menuen, det synes jeg også var godt.

Børns stemmer - om madkultur

Der er stor forskel på at spise mad på skolen og her i klubben. Her er det med bestik og tallerken - og det er lavet specielt til en.

Det er hyggeligt at sidde her og spise. Oppe i skolen har man ikke rigtig tid til at spise, men her i klubben er det rigtig hyggeligt.

Jeg kan ikke spise noget oppe i skolen, jeg skal skynde sig for meget der, for jeg har mange ting at lave.

Her kan man selv bestemme hvor man skal sidde, det betyder også noget.

Det er godt at servere maden for børnene, ellers er det jo lige meget hvornår man kommer. Det er godt at man selv går derhen (til buffet-bordet, red.), og skal sige hvad man vil have. Så lærer man mere, og er lidt mere voksen.

Bilag

Bilag A – Evalueringens opdrag

Uddrag fra evalueringens opdrag J. nr.: 3508-X-05-60

”Invitation til at afgive tilbud på evaluering af Børnekostpuljen”

Direktoratet for FødevarerErhverv i samarbejde med Fødevarestyrelsen inviterer hermed tre bureauer til at afgive tilbud på en evalueringsundersøgelse af ”Børnekostpuljen, formål II: Mad- og måltidsordninger i enkeltinstitutioner”.

Baggrund

Direktoratet for FødevarerErhverv har siden 2001 administreret Børnekostpuljen, som har ydet tilskud til projekter om sund og ernæringsrigtig mad til børn på daginstitutioner og skoler. Tilskud til projekterne har kunnet søges af kommunale og private daginstitutioner og skoler samt kommuner. Med udgangspunkt i en bevilling på finansloven for 2001 er der ydet tilskud på i alt 20,6 mio. kr. til 58 projekter under ordningen.

Formålet med Børnekostpuljen har været at styrke grundlaget for sund og ernæringsrigtig mad til børn på daginstitutioner og skoler. De gennemførte projekter vedrører forskellige koncepter for information, tilberedning, servering og salg af sund og ernæringsrigtig mad til børn i den periode, de er i institutionerne eller skolerne. Børnekostpuljen har således kunnet yde tilskud til dækning af aflønning af personale, omkostninger til råvarer, kurser mv.

Formålet med evalueringen

Formålet med evalueringen er at få indsamlet viden og erfaring om sammenhængen mellem børn, mad og måltider og at vurdere effekten af de bevilgede midler til forbedring af børns kostvaner. Konkret ønskes en evaluering af:

- a) Børnekostpuljens effekt – hvor meget og hvordan har projekterne under tilskudsordningen forbedret børns kost og kostvaner?
- b) Opfyldelse af projektformål – i hvilket omfang har projekterne opfyldt deres formål inden for den givne projektperiode?
- c) Virkning af projekterne efter tilskudsordningens ophør – i hvilket omfang er projekterne under Børnekostpuljen fortsat efter projektbevillingens ophør?
- d) Årsager til succes/manglende succes, herunder om faktorer som mad- og måltidspolitikker, involverede aktører, opbakning fra kommunen samt skolens eller institutionens ledelse har haft betydning for succes/manglende succes.
- e) Engagementet i projektet – hvem har været de mest aktive i forbindelse med at igangsætte projektet og i projektet gennemførelse?
- f) Indirekte effekter af Børnekostpuljen, herunder engagement i og prioritering af mad og måltidets rammer, forældreinddragelse og -opbakning, styr-

kelse af ernæringsbevidstheden, inddragelse i læring, udbud af fødevarer og valg af råvarer (fx økologiske) samt projekternes bidrag til at inspirere og informere andre aktører – både under og efter projektperioden.

g) Forhold som institutionstype, projekttype, slutrapporternes kvalitet og besvarelsesprocent, projekter afviklet med/uden forsinkelse/stoppet før tid, faktisk anvendte midler i forhold til budget mv.

f) Idéer til det videre arbejde på området – hvad kan (blandt andet efter skolernes eller institutionernes vurdering) være en hjælp til at arbejde videre med sunde mad og måltidsløsninger til børn i skoler og institutioner?

Undersøgelsens population

Undersøgelsen skal adressere hidtidige modtagere af tilskudsmidler under Børnekostpuljen. Der indgår 58 projekter i undersøgelsen, som alle har udarbejdet en slutrapport og et slutregnskab ved projektets afslutning.

Evaluators vil få stillet ansøgningsmateriale, slutregnskaber og slutrapporter til rådighed. Materialet skal behandles fortroligt og må ikke fjernes fra Direktoratet for FødevarerErhvervs adresse.

Den anvendte skabelon til projekternes slutrapportering er vedlagt dette brev.

Metode

Der ønskes anvendelse af både kvantitative og kvalitative dataindsamlingsmetoder for at belyse evalueringen formål. I den forbindelse lægges vægt på, at der inddrages den nødvendige faglige såvel som evalueringsmæssige ekspertise.

Afrapportering

Der ønskes en afsluttende rapport, hvor der redegøres for formålsangivelsens delpunkter, besvarelsesprocent, bortfald mv.

Derudover ønskes erfaringerne fra projekterne under tilskudsordningen formidlet i en form, som såvel beslutningstagere som ordningens målgruppe kan drage nytte af i forbindelse med lignende, igangværende eller fremtidige projekter.

Tidsplan

Direktoratet for FødevarerErhverv forventer at kunne tildele ordren medio august 2005. Evalueringen skal være afsluttet og afrapporteret senest den 31. oktober 2005.”

Bilag B – Om evalueringens metode

I dette bilag beskrives evalueringens metode nærmere.

Evalueringens fokus

Der er i regi af Børnekostpuljen siden 2001 blevet ydet tilskud på i alt 20,6 mio. kr. til 58 projekter, der dækker over forskellige koncepter for information, tilberedning, servering og salg af sund og næringsrigtig mad til børn på skoler og institutioner.

Evalueringen har i den forbindelse to overordnede formål (se evalueringens opdrag i bilag A);

- At få indsamlet viden og erfaring om sammenhænge mellem børn, mad og måltider fra projekterne
- At effektivt vurdere de bevilgede midler til forbedring af børns kostvaner.

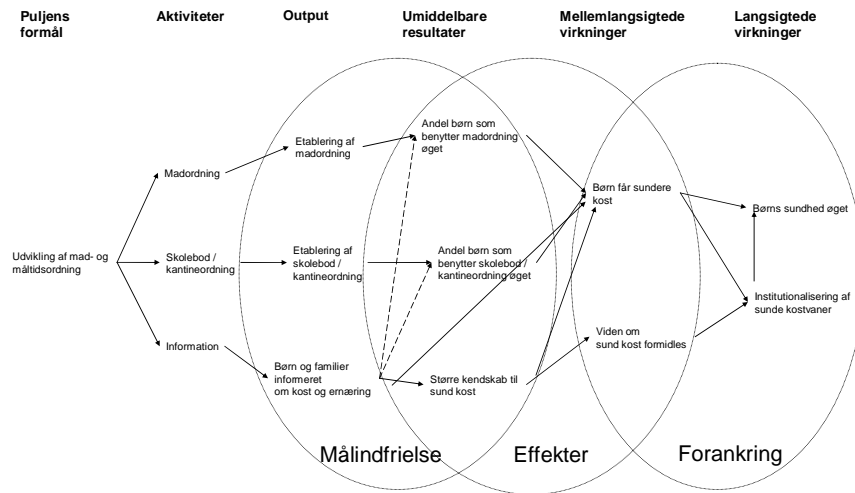
Mere detaljeret skal evalueringen ifølge udbudsmaterialet fokusere på en række temaer i form af Børnekostpuljens effekt, opfyldelsen af projektmål, fortsættelse af projekter efter støtteperiodens ophør, forklaringer for succes/manglende succes, engagement, indirekte effekter, øvrige forhold samt ideer til det videre arbejde.

Vi har valgt at systematisere evalueringens temaer i tre overordnede evalueringskriterier:

- *Målindfrielse*. Dvs. hvorvidt og hvordan de forventede aktiviteter er blevet gennemført og de forventede resultater i Børnekostpuljen er opnået.
- *Effekter*. Dvs. hvad er de umiddelbare resultater og virkninger på mellem- og langt sigt af Børnekostpuljen.
- *Forankring*. Hvordan det sikres, at resultaterne forankres og udbredes så der skabes langsigtede virkninger.

I nedenstående figur har vi relateret evalueringskriterierne til den interventionslogik som vi har identificeret for Børnekostpuljen (se afsnit 3.3). Figuren viser, at der er en kontinuitet mellem evalueringskriterierne i forhold til foranstaltningens gennemførelse.

Figur 0-1 – Interventionslogik og relation til evalueringskriterierne

Sammenhæng mellem evalueringskriterier, undersøgelsesspørgsmål og datakilder

Som angivet i Rigsrevisionens nylige rapport om evaluering i staten efterlyses en mere systematisk brug af evalueringskriterier. Rambøll Managements foreslåede evalueringsmetodologi er baseret på eksplicitte evalueringskriterier, der gennem en systematisk operationalisering giver det bedste mulige grundlag for at træffe valide konklusioner.

De enkelte kriterier operationaliseres i en række delelementer der yderligere operationaliseres gennem en række konkrete spørgsmål, som skal afdækkes af flere datakilder som fx forskellige respondentgruppers svar i spørgeskema samt casestudier suppleret af dokumentstudier. Der er således etableret en *metodetriangulering*, hvor alle dele af evalueringskriterierne afdækkes via anvendelse af flere forskellige datakilder.

I nedenstående tabel opsummeres de væsentligste indikatorer på output, resultat, virkning

Tabel 0-1 – Evalueringens indikatorer og kilder

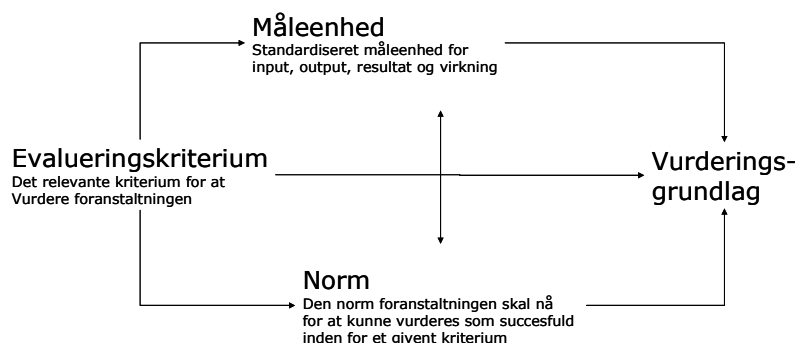
Kriterium	Indikatorer	Kilder
Målopfyldelse	<ul style="list-style-type: none"> • Andel børn i målgruppe • Etablering af tilbud • Varighed af tilbud 	<ul style="list-style-type: none"> • Survey projektledere • Survey projektledere, casestudier, dokument • Survey projektledere
Effekt	<ul style="list-style-type: none"> • Andel af børn som bruger tilbud • Hyppighed i brug af tilbud 	<ul style="list-style-type: none"> • Survey projektledere • Survey projektledere

	<ul style="list-style-type: none"> • Omfang af tilbud • Kendskab til ernæringsrigtig kost • Anvendelse af produkter i tilbud • Andel af budget af forskellige produkter • Type af information om kostråd som gives 	<ul style="list-style-type: none"> • Survey projektledere • Survey projektledere • Survey projektledere • Survey projektledere, casestudier, dokument • Survey projektledere, casestudier, dokument
Forankring	<ul style="list-style-type: none"> • Etablering af kostpolitik • Indhold af kostpolitik • Vurdering af udvikling i børns kost i forhold til kostråd 	<ul style="list-style-type: none"> • Survey projektledere, casestudier, dokument • Survey projektledere • Survey projektledere, casestudier, dokument

Analysestrategi for de enkelte kriterier

Et centralt princip for evalueringer er, at grundlaget for evaluators vurderinger er eksplicite og velbegrandede. En model for den analyse og vurdering der er centrale for evalueringen fremgår nedenfor

Figur 0-2 – Generisk vurderingsmodel

Overordnet set kan normerne for hvilket præstationsniveau der må anses for at være tilfredsstillende baseres på to forskellige tilgange. (i) En deskriptiv tilgang, hvor normen er klart defineret i foranstaltningens formål. Fx at X antal børn skal have ernæringsrigtig mad på baggrund af foranstaltningen. Eller (ii) en præskriptiv tilgang, hvor evaluator opstiller normen for hvad der er tilfredsstillende. Fx at foranstaltningen skal have mødt nogle givne professionelle standarder, eller præstationerne skal overstige en tærskel for sammenlignelige foranstaltninger.

På baggrund af de foreliggende policy-dokumenter (Puljeaftale, ansøgningsmateriale, tilskudsbreve) foreligger der ingen utvetydige normer, for hvad der fra politisk eller embedsmands synspunkt anses for en tilfredsstillende præstation. Ej heller har de enkelte projektansøgninger operationaliseret målsætninger i et omfang, der muliggør anvendelsen af et deskriptivt vurderingsgrundlag.

Evaluators er således nødsaget til at, præsriptivt, at opstille de normer for hvad der kan anses for en succesfuld foranstaltning. Derfor vil vi kort gennemgå analysestrategi, normer og vurderingsgrundlag for hvert af de tre evalueringskriterier som nærværende evaluering dækker.

Målfrielse

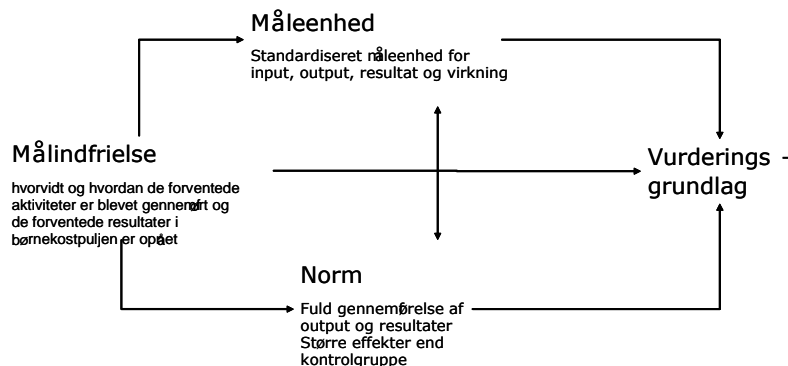
Analysen af målfrielsen vil bero på en sammenstilling af den skriftlige dokumentation i projektansøgningerne og status/endelig rapport. Her er hvert projekt vurderet i forhold til det primære formål, produkt og resultat.

Denne klassifikation af projekternes gennemførelse og målopfyldelse, indgår som baggrundsdata for den efterfølgende survey blandt projekterne på to måder. *For det første* bidrager klassifikationen til at opstille plausible effektindikatorer og *for det andet* kobles konsulentens vurdering af projekternes afrapportering med projekterne angivelse i surveyen af de opnåede resultater. Denne sammenhæng medvirker til at vi systematisk kan vurdere plausibiliteten af de angivne effekter.

Vi har som norm opstillet, at projekternes forventes til fulde at have gennemført deres aktiviteter og opnået de planlagte resultater, og at dette resulterer i at de på de definerede effektindikatorer scorer højere end kontrolgruppen (selv når der er justeret for bias).

Indikatorerne fremgår af Tabel 0-1 ovenfor, mens norm og vurderingsgrundlag fremgår af figuren nedenfor (Figur 0-3).

Figur 0-3 – Vurderingsmodel for målfrielse

Effekt

Effektmålingen af institutionernes projektarbejde med sundhed og ernæring er en metodisk udfordring, idet vi i foranalysen konstaterede, at der ikke foreligger data, der kan bruges som en valid før-måling. Ligeledes ligger der ikke i projekternes afrapportering data, der kan anvendes som grundlag for at dokumentere effekterne på projektniveau eller på aggregeret niveau.

Med andre ord har det været nødvendigt at søge at rekonstruere Børnekostpuljens effekter gennem anvendelse af en type evalueringsdesign, der plausibelt kan vurdere effekterne.

Vi har søgt at tage højde for denne situation ved at skelne mellem *output*, *resultater* og *virksomheder* (på engelsk ofte omtalt som *output*, *outcome* og *impact*), hvor *resultater* og *virksomheder* tilsammen udgør effekterne. *Output*

kan beskrives som det der gennemføres eller konkretiseres i projekterne: det er eksempelvis antallet af elever, der gennemfører et projektførløb om sund mad og antal afholdte aktiviteter på en institution vedrørende sundhed og ernæring som fx undervisning og temadage.

Resultater dækker over de umiddelbare ændringer som et givent projekts målgruppe (primært børn og personale, men også de enkelte institutioner/skoler) oplever som følge af projektet: eksempelvis børns viden om sund mad og måltidsvaner, tilfredshed blandt personalet med et givent projekt mv.

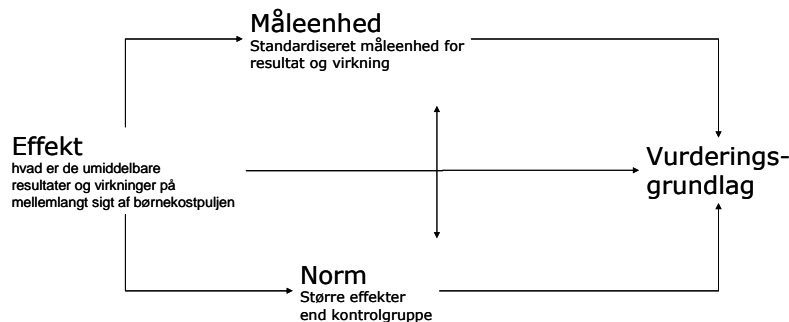
Virkninger er de langsigtede ændringer, der kommer af resultaterne, eksempelvis ændret adfærd blandt de unge (ændrede kostvaner) og ændrede mønstre i foranstaltninger på institutionen (fx vedvarende ændringer i institutionens indkøb af råvarer eller vedvarende ændringer i måden at tilberede kosten på), samt ændret adfærd blandt pædagoger og lærere mv. Nogle virkninger nås og kan først måles på langt sigt (eksempelvis fald i overvægt og fedme blandt unge), mens andre effekter nås og kan måles relativt tidligt efter indsatsen (eksempelvis ændrede kostvaner).

Vi har brugt denne sondring til at identificere på hvilke områder vi kan kontrollere for tilsvarende effekter i en stikprøve af institutioner (en kontrolgruppe), for at vurdere om vi kan konstatere signifikante forskelle mellem projektpopulationen og stikprøven.

Ligeledes vil vi med klyngeanalyser søge at identificere om årsagssammenhænge er stærkere mellem forskellige baggrundsvariable end mellem Børnekostpuljen og de identificerede effekter.

Figuren nedenfor viser normen for effektanalysen.

Figur 0-4 – Vurderingsmodel for effektivitet

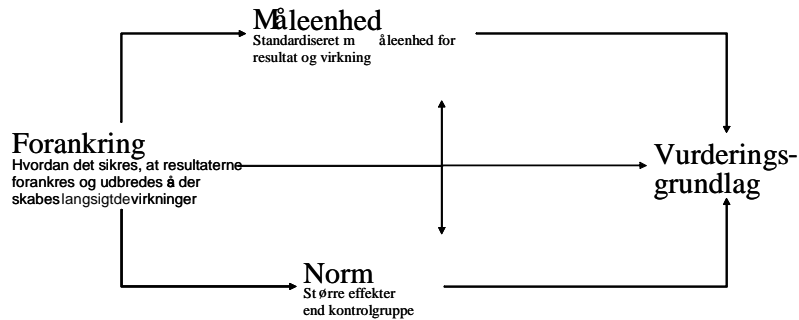

Forankring

Den centrale kilde til at vurdere resultaternes forankring i institutionernes praksis er surveyen blandt projekterne. Forankringen af effekterne i institutionens praksis er central for de langsigtede virkninger af indsatsen. Tre elementer vil være i særligt fokus: (i) Kodificeringen i form af en kostpolitik (ii) vurdering af personalets pædagogiske arbejde og opmærksom med sammenhængen mellem kost, fysisk aktivitet og sundhed, og (iii) kost-indholdet i madordningen, kantine/bod.

Dette skal imidlertid yderligere kvalificeres gennem casestudierne, hvor et særligt fokus vil være dels kodificeringen i læreplaner, kostpolitik og kostplaner

Figur 0-5 – Vurderingsmodel for forankring

Kilder i evalueringen

Nedenstående tabel giver et overblik over de anvendte kilder og dataindsamlingsteknikker.

Tabel 0-2 – Kilder i evalueringen

Kilde	Dataindsamlingsteknik (og omfang)
Evaluerings- og forskningsrapporter	Desk research
Policy-dokumenter	Desk research
Ekspert	Telefoninterview, semistruktureret (5-6)
Forældre	Gruppeinterview, semistruktureret (6)
Børn	Gruppeinterview, semistruktureret (6)
Professionelle	Gruppeinterview, semistruktureret (6)
Projektledere	Personlige interview (6), spørgeskemaundersøgelse (58 total)
Kontrolgruppe	Spørgeskemaundersøgelse (116)

Quasi-eksperimentelt design

Før-efter-måling.

I forbindelse med tilskudsbevillingen til Børnekostpuljen var der ikke stillet krav til dokumentation af børnenes kost eller ernæring i udgangssituation.

På baggrund af den foreliggende dokumentation fra projekternes ansøgninger, midtsvejs-, og slutrapporter kan det konstateres at der *ikke* foreligger registrering af kost eller kostvaner før interventionen på hverken individ- eller institutionsniveau.

Skabelonen til projekternes slutrapport indikerer, som skrevet, *ikke* at der skal dokumenteres kost og kostvaner på individniveau, men kun personalets

udsagn om hvorledes den ernæringsmæssige værdi af maden er højnet (jf. pkt. 17 i DFFE's standard afrapporteringskabelon).

Det er således ikke muligt her bagefter at komme med en videnskabelig holdbar afdækning af effekten på individniveau. – Vi har derfor tilrettelagt et "blødere", men efter omstændighederne plausibelt evalueringsdesign, hvor vi søger at sandsynliggøre mulige effekter på *institutionsniveau*.

Kontrolgruppe.

For at sandsynliggøre effekterne af Børnekostpuljen har Rambøll Management valgt at sammenligne interventionsinstitutionernes adfærd med 2 matchede kontrolgrupper af institutioner.

Dette quasi-eksperimentelle design kan således anvendes til at indhente og sammenligne interventionsinstitutionernes præstationer med kontrolgruppernes hvad angår resultater og virkninger, som ikke er tidsmæssigt konkret knyttet til aktiviteterne i projekterne. – Dvs. de umiddelbare resultater af projekterne.

Dette design er anvendt til at kontrollere om institutionerne, som modtog finansiering fra Børnekostpuljen agerer anderledes end tilsvarende institutioner. Vha. registrering af stamdata kunne vi ligeledes teste for en række baggrundsvariable, der målte om der er andre kausalsammenhænge der var vigtigere. Hertil blev anvendt en såkaldt segmenteringsmodel.

En segmenteringsmodel anvendes til at opdele observationer (her: institutioner) i en række grupper, så institutionerne i en gruppe/segmenter minder om hinanden og samtidig er forskellige fra institutioner i andre grupper/segmenter. Formålet med en segmenteringsmodel er at skabe overblik uden at miste væsentlige forskelle på institutionerne.

For at udvikle en segmentering skal man vælge en segmenteringsbasis og en segmenteringsmetode.

Segmenteringsbasen er de variable, hvorefter man vil klassificere institutionerne. Det kan fx være demografiske, økonomiske, holdningsmæssige variable eller en kombination heraf.

Segmenteringsmetoden er den metode, som anvendes til dels at klassificere institutionerne i et passende antal segmenter, dels placere den enkelte virksomhed i kun et af disse segmenter. En ofte anvendt segmenteringsmetode er Ward's klyngemetode, som blot er et eksempel blandt mange klyngemetoder. En latent klasse-analyse udmærker sig ved i modsætning til disse traditionelle klyngemetoder, at denne er modelbaseret. Hermed menes, at der er en underliggende statistisk model bag en latent klasse analyse, som blandt andet tillader forskellige skalatyper og tilbyder egentlige formelle statistiske testprocedurer for at afgøre det optimale antal af segmenter.

Oplysningerne, der blev anvendt i den statistiske analyse blev indhentet "post festum" ved hjælp af en spørgeskemaundersøgelse. Tabellen nedenfor viser hvordan kilder og analyser relaterer sig til de overordnede evalueringskriterier.

Tabel 0-3 – Sammenhæng mellem evalueringskriterier og kilder i kvantitative dataindsamling

Kriterium	Projektpopulation	Kontrolgruppe
Målopfyldelse	+	-

Effekt	+	+
Forankring	+	+

Kontrolgruppe udvælgelse

Som beskrevet ovenfor har Rambøll Management vurderet at det mest plausible evalueringsdesign var et quasi-eksperimentelt design, hvor vi matchede Børnekostpuljens resultater med præstationerne for tilsvarende institutioner. Forskning viser, at der er sammenhænge mellem social status, i bred forstand, og fedme.

Matchningskriterierne var således institutionsdistriktets

- gennemsnitsindkomst
- demografi
- beskæftigelsesgrad

Ligeledes blev der peget på de kommunale ramme betingelser i form af

- etableret kostpolitik
- forbrug på daginstitutions- og grundskoleområdet
- kommunale overskudsgrad

Hertil kommer rammebetingelser som institutionens

- størrelse
- type.

Her var således en opgave i at matche institutionerne med tilsvarende institutioner i to kontrolgrupper. Oplysninger fra Danmarks Statistik viste, at analyser af de socio-økonomiske og demografiske baggrundsvariable på skoledistriktsniveau ville være særdeles ressourcekrævende i såvel tid som økonomi. Udvalgsmetoden ville ligeledes ikke kunne eliminere kommunale forskelle, historiske udviklinger under og efter puljens udmøntning. Med andre ord kunne matchningen ikke eliminere en række usikkerheder.

På denne baggrund vurderede Rambøll Management, at det var mest hensigtsmæssigt at matche institutionerne med tilsvarende institutioner i samme distrikt i samme kommune. Dette gør det sandsynligt at ramme betingelserne var og er de samme. Ligeledes har vi søgt det bedst mulige match i forhold til institutionstype og størrelse. For to af de 56 projekter har institutionens særlige egenskaber nødvendiggjort matchning med en tilsvarende institution uden for kommunen. Her har en usikkerhedsmargin således sneget sig ind.

Frafaldsanalyse

I undersøgelsen har alle projektinstitutioner svaret på Rambøll Management spørgeskema – og der har således ikke været talt om frafald. Ligeledes er der mindst en matchinstitution for alle projektinstitutioner, der har svaret på spørgeskema. Der var som hovedregel udvalgt to matchningsinstitutioner for hver projektinstitution, så der har været et vist frafald blandt matchningsinstitutionerne. Dette skyldes bl.a. at Rambøll Management i sin opfølgning har fokuseret på at få en matchningsinstitution pr. projektinstitution. Der er dog intet, der tyder på at der er systematisk frafald blandt matchningsinstitutionerne. Derfor påvirker frafaldet blandt matchningsinstitutioner ikke undersøgelsens udsagnskraft.

Evalueringsens udsagnskraft

Data i forbindelse med evalueringens projektinstitutioner indbefatter en totalundersøgelse hvad angår såvel kortlægning af projekternes rapporter som evalueringens survey, hvor der var en svarprocent på 100%. Evalueringens datagrundlag er således repræsentativt

Der er især fire kilder som svækker evalueringens udsagnskraft. Disse er

1. Manglende dokumentation af enkelt projekter. Der er en manglende dokumentation af de enkelte projekters ernæringsmæssige effekter på individniveau
2. Post festum registrering. Der er tale om indsamling af faktuelle og vurderende udsagn to år efter, hvorfor der ved nogle spørgsmål vil være en usikkerhed omkring udsagn
3. Resultater på institutionsniveau ej individ niveau. Ad 1. pga. manglende dokumentation på individniveau, er det ikke muligt at bryde analysen ned på individniveau i forhold til målgruppen. – Dette medfører den enkelte institution er blevet den centrale analyseenhed
4. Matchning på institutionsniveau ej individ niveau. I det quasi-eksperimentelle design bør matchning ideelt set foregå på individniveau. Vi har ikke kendskab til disse enheder. Hvorfor vi har matchet på institutionsniveau, hvor antallet af forskelligheder forøges.

Vi har søgt at tage højde for disse fejlkilder ved netop ikke at søge at identificere data på individniveau som ville være af højest usikker karakter. I stedet har vi koncentreret os om den institutionelle praksis.

Inden for de rammer som evalueringen, tidsmæssigt, ressourcemæssigt, og dokumentationsmæssigt, er foregået under vurderer vi, at vi har anvendt et plausibelt og transparent evalueringsdesign. Den primære begrænsning i evalueringens fund er således når de kost-ernæringsmæssige effekter skal vurderes.

Bilag C – Spørgeskema udsendt til projekter og kontrolgrupper

Stamdata

Kendte stamdata. Oplyses ikke af svarpersoner.

1. Institutionens navn

Kommentarfelt:

2. Respondentgruppe

Kommentarfelt:

(1) Projektinstitution

(2) Kontrolinstitution

3. Projekttype/matchingtype

Kommentarfelt:

(1) Etablering/videreudvikling af madordning

(2) Etablering/videreudvikling af kantine-/bodordninger

(3) Information om kost og ernæring

4. Institutionstype

Kommentarfelt:

(1) Daginstitution

(2) Skole

(3) SFO

Baggrundsoplysninger

5. Hvor mange børn/unge er der på institutionen

Kommentarfelt: Besvares af alle

(1) Angiv antal: _____

(3) Ved ikke

6. Har institutionen i dag en madordning, kantine og/eller bod?

Kommentarfelt: Besvares af alle

(1) Ja

(2) Nej

(2) Andet, angiv: _____

(3) Ved ikke

7. Hvilken rolle har du haft i projektet

Kommentarfelt: Besvares af projektinstitutioner <1 i spm. B>

- (1) Institutionsleder
(2) Projektleder
(3) Medarbejder
(4) Med i skole/forældrebestyrelsen
(5) Ingen
(6) Andet, angiv: _____

8. Hvor mange børn/unge indgik i projektets målgruppe (ca.)?

Kommentarfelt: Besvares af projektinstitutioner <1 i spm. B>

- (1) Angiv antal: _____
(3) Ved ikke

Projektspørgsmål: Madordning og kantine/bod

9. Har institutionen i forbindelse med projektet etableret en madordning, kantine og/eller bod?

Kommentarfelt: Besvares af projektinstitutioner med projekttype madordning, kantine/bod. <1 i spm. B og 1,2 i spm. C >

- (1) Ja, angiv hvornår etableret: _____
(2) Nej
(2) Der var i forvejen etableret madordning, kantine el. bod.

Resultatspørgsmål: Madordning og kantine/bod

10. Hvilke måltider og hvor ofte har børnene/eleverne kunnet få mad i madordningen/kantineordningen?

Kommentarfelt: Besvares af projektinstitutioner med projekttype madordning, kantine/bod. <1 i spm. B og 1,2 i spm. C >

Skal ikke besvares af de, der svarer nej i spm. 5?

	Dagligt (5 gange per uge)	Flere gan- ge ugent- ligt (3-4 gange per uge)	Ugentligt (1-2 gan- ge per uge)	Hver anden uge	Måned- ligt/ sjældner e	Aldrig	Ved ikke
Morgenmad	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐	(7) ☐
Formiddags-snack	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐	(7) ☐
Frokost	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐	(7) ☐
Eftermiddags- snack	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐	(7) ☐
Aftensmad	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐	(7) ☐
Andet	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐	(7) ☐

11. Hvor stor en andel af børn/unge i målgruppen for projektet anslår du gennemsnitlige benyttede sig af madordningen (madordning, kantine, bod), når den var åben?

Kommentarfelt: Besvares af projektinstitutioner med projekttype madordning, kantine/bod. <1 i spm. B og 1,2 i spm. C >

Skal ikke besvares af de, der svarer nej i spm. 5?

Skal kobles med spørgsmål 6, så der er tabel for hver svar (dog ikke hvis der er svaret "Aldrig")

- (1) Ingen
- (2) 1-19%
- (3) 20-39%
- (4) 40-59%
- (5) 60-79%
- (5) 80-100%
- (6) Ved ikke

Projektspørgsmål: Information

12. Har institutionen i forbindelse med projektet haft mad og sundhed som tema (i form af undervisning, projekt eller anden læringsform)?

Kommentarfelt: Besvares af projektinstitutioner med projekttype information. <1 i spm. B og 3 i spm. C >

- (1) Ja, beskriv kort indholdet af aktiviteten: _____
- (2) Nej
- (2) Ved ikke

Tilsvarende spørgsmål til kontrolgruppe med ændring i formulering. Kodes i ét spørgsmål

8. Har institutionen inden for de sidste tre år haft mad og sundhed som tema (i form af undervisning, projekt eller anden læringsform)?

Kommentarfelt: Besvares af kontrolinstitution med matchingtype information. <2 i spm. B og 3 i spm. C >

- (1) Ja, beskriv kort indholdet af aktiviteten: _____
- (2) Nej
- (2) Ved ikke

Resultatspørgsmål: Information

9. Hvor stor en andel af børnene/eleverne i målgruppen har deltaget i aktiviteter vedrørende information om mad, sundhed mv.?

Kommentarfelt: Besvares af projektinstitutioner med projekttype information. <1 i spm. B og 3 i spm. C >

- (1) Ingen
- (2) 1-19%
- (3) 20-39%
- (4) 40-59%
- (5) 60-79%
- (5) 80-100%
- (6) Ved ikke

10. I hvilken grad har informationen medført, at...?

Kommentarfelt: Besvares af projektinstitutioner med projekttype information. <1 i spm. B og 3 i spm. C >

	I meget høj grad	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke
Børnenes/elevernes kendskab og viden om sund kost er øget	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
Forældrene til børnene/eleverne har fået større kendskab og viden om sund kost	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
Børnenes/elevernes kendskab og viden om sammenhængen mellem ernæring og motion er øget	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
Andre, angiv: _____	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐

Forankring

11. Hvilke typer af madvarer har børnene/eleverne adgang til på institutionen?

Kommentarfelt: Besvares af institutioner, der har en madordning. <1 i spm. 2>

- (1) Pizzabrød, pizza falafel o. lign.
- (1) Toast, pølse med brød o. lign.
- (1) Burgere
- (1) Pommies Frites
- (1) Rugbrød eller andet groft brød med pålæg
- (1) Boller med/uden pålæg
- (1) Grøn salat/råkost
- (1) Pastasalat
- (1) Suppe
- (1) Andre varme middagsretter
- (1) Morgenmadsprodukter, fx havregryn og cornflakes
- (1) Yoghurt
- (1) Ostestænger
- (1) Grøntsager
- (1) Frisk frugt
- (1) Rosiner/tørret frugt
- (1) Mælkesnitter o. lign.
- (1) Slik
- (1) Chips
- (1) Kager
- (1) Kiks
- (1) Andet: _____

12. Angiv, hvor stor en del af institutionens udgifter til madvarer kan henføres til følgende grupper (fordel 100 %):

Kommentarfelt: Besvares af institutioner, der har en madordning. <1 i spm. 2>

	%
Mad	_____
Slik, chips og kager	_____
Mælk og vand	_____
Sodavand, kakaomælk og læskedrik	_____
Frugt og grønt	_____
Andet	_____
I alt	100%

13. Er budgetfordelingen baseret på?

Kommentarfelt: Besvares af institutioner, der har en madordning. <1 i spm. 2>

- (1) Mit eget skøn
 (2) Gennemgang af tilbuddets regnskab
 (3) Høring af kantinepersonale/indkøbschef etc.
 (3) Andet: _____

14. Hvor enig eller uenig er du i følgende udsagn: Børnene/eleverne på institutionen...

Kommentarfelt: Besvares af alle

	Helt enig	Enig	Hverken enig eller uenig	Uenig	Helt uenig	Ved ikke
..drikker mere vand og mælk i dag end for 5 år siden	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
..spiser mere frugt og grønt i dag end for 5 år siden	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
..spiser mere slik, chips og kager i dag end for 5 år siden	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
..drikker mere sodavand, kakaomælk og læskedrikke i dag end for 5 år siden	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
..spiser mere varieret i dag end for 5 år siden	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐
..er mere fysisk aktive i dag end for 5 år siden	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐

15. Har institutionen en nedskrevet kostpolitik/mad- og måltidspolitik?

Kommentarfelt: Besvares af alle

- (1) Ja
 (2) Nej
 (3) Ved ikke

16. Er kostpolitikken/mad- og måltidspolitikken blevet vedtaget siden 2002?

Kommentarfelt: Besvares af institutioner, der har en nedskrevet kostpolitik/mad og måltidspolitik ("Ja" i spm. 15)

- (1) Ja
(2) Nej
(3) Ved ikke

17. Er kostpolitikken/mad og måltidspolitikken blevet revideret siden 2002?

Kommentarfelt: Besvares af institutioner, der har en nedskrevet kostpolitik ("Ja" i spm. 15)

- (1) Ja
(2) Nej
(3) Ved ikke

18. Hvad er indholdet af kostpolitikken/mad og måltidspolitik?

Kommentarfelt: Besvares af institutioner, der har en nedskrevet kostpolitik

- (1) Regler om adgang til sund mad på skolen/institutionen (fx frugt, grøntsager etc.)
(1) Regler om tilgængelighed af usunde fødevarer på skolen/institutionen (fx slik, sodavand etc.)
(1) At betydningen af sunde spisevaner indgår i vores pædagogiske arbejde
(1) At viden og information om tilberedning af sund mad indgår i vores pædagogiske arbejde
(1) Andet, angiv: _____
(1) Ved ikke

19. Hvem har været med til at udarbejde kostpolitikken/mad og måltidspolitik?

Kommentarfelt: Besvares af institutioner, der har en nedskrevet kostpolitik. Gerne flere krydser

- (1) Ledelsen
(1) Pædagogisk personale
(1) Forældrebestyrelse/skolebestyrelser
(1) Elever
(1) Andre, angiv: _____
(1) Ved ikke

20. Fortsætter projektet/er projektet fortsat efter projektperioden (efter bevillingen fra Børnekostpuljen er afsluttet)?

Kommentarfelt: Besvares af projektinstitutioner <1 i spm. B>

- (1) Ja, fortsætter uændret
(2) Fortsætter i anden form
(3) Nej

21. Hvordan finansieres fortsættelsen af projektet?

Kommentarfelt: Besvares af projektinstitutioner <1 i spm. B> og hvis ja eller fortsætter i anden form i 20

- (1) Kommunalt tilskud
 (1) Ud af driftsbudgettet
 (1) Forældrebetaling
 (1) Andet, angiv _____

Eksterne faktorer

22. Hvordan vurderer du overordnet projektets resultater i forhold til projektets formål?

Kommentarfelt: Besvares af projektinstitutioner <1 i spm. B>

- (1) Meget positiv
 (2) Overvejende positivt
 (3) Hverken positivt eller negativt
 (4) Overvejende negativt
 (5) Meget negativt
 (6) Ved ikke

23. I hvilken grad har projektet efter din vurdering haft opbakning...?

Kommentarfelt: Besvares af projektinstitutioner <1 i spm. B>

	I meget høj grad	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Ikke relevant
Fra forældrene	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐	(7) ☐
Fra børnene/eleverne	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐	(7) ☐
Fra medarbejderne på institutionen	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐	(7) ☐
Fra ledelsen i institutionen	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐	(7) ☐
Fra den kommunale ledelse (politiske og administrative)	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐	(7) ☐

24. Hvad har været det afgørende for at I har gennemført mad og måltidsaktiviteter ...?

Kommentarfelt: Besvares af projektinstitutioner <1 i spm. B>

	I meget høj grad	I høj grad	I nogen grad	I ringe grad	Slet ikke	Ved ikke	Ikke relevant
Midlerne fra puljen har været det afgørende	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐	(7) ☐
Faglig sparring har været det afgørende	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐	(7) ☐
Opbakning blandt forældre har været det afgørende	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐	(7) ☐
Opbakning fra ledelsen har været det afgørende	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐	(7) ☐
Opbakning fra kommunal side har været det afgørende	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐	(7) ☐
Opbakning fra børnene har været det afgørende	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐	(7) ☐
Opbakning fra kollegaer har været det afgørende	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐	(7) ☐
At man kunne få relevant information har været det afgørende	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐	(7) ☐
Andet _____	(1) ☐	(2) ☐	(3) ☐	(4) ☐	(5) ☐	(6) ☐	(7) ☐

25. Har institutionen i løbet af de sidste 3 år haft kontakt med andre institutioner inden for kommunen (fx daginstitutioner, SFO, skoler) om kost og sundhed?

Kommentarfelt: Besvares af projektinstitutioner <1 i spm. B>

- (1) Ja, angiv gerne hvilken institution: _____
- (2) Nej
- (3) Ved ikke

26. Har projektet gjort brug af erfaringer fra andre institutioner inden for eller uden for kommunen vedrørende projekter om kost og sundhed?

Kommentarfelt: Besvares af projektinstitutioner <1 i spm. B>

- (1) Ja, angiv gerne hvilken institution: _____
- (2) Nej
- (3) Ved ikke

Afslutning

27. Ud fra jeres erfaringer fra projektet, hvad er så de centrale faktorer og indsatsområder, hvis man vil arbejde videre med sund mad og måltidsløsninger til børn i skoler og institutioner?

Kommentarfelt: Besvares af projektinstitutioner <1 i spm. B>

Samme spørgsmål til kontrolinstitutioner med justeret formulering

27. Ud fra jeres vurdering, hvad er så de centrale faktorer og indsatsområder, hvis man vil arbejde med sund mad og måltidsløsninger til børn i skoler og institutioner?

Kommentarfelt: Besvares af kontrolinst. <2 i spm. B>

Bilag D – Supplerende tabeller

Nedenfor følger en række tabeller, der giver en oversigt over fordelingen af institutionstyper samt af projekt-/kontrollinstitutioner i forhold til udvalgte survey-spørgsmål, der er behandlet nærmere i evalueringsrapportens enkelte kapitler.

Tabel 0-1: Drikkes mere vand og mælk på institutionen i dag?

		Børnene/eleverne på institutionen drikker mere vand og mælk i dag end for 5 år siden						Total
		Helt enig	Enig	Hverken enig eller uenig	Uenig	Helt uenig	Ved ikke	Antal
Total	Total	15%	34%	24%	12%	3%	12%	119
Respondent-gruppe	Projektinstitution	18%	39%	21%	9%	0%	13%	56
	Kontrollinstitution	13%	30%	27%	14%	5%	11%	63

Tabel 0-2: Spises der mere frugt og grønt på institutionen i dag?

		Børnene/eleverne på institutionen spiser mere frugt og grønt i dag end for 5 år siden						Total
		Helt enig	Enig	Hverken enig eller uenig	Uenig	Helt uenig	Ved ikke	Antal
Total	Total	20%	41%	24%	5%	1%	9%	119
Respondent-gruppe	Projektinstitution	29%	43%	16%	2%	0%	11%	56
	Kontrollinstitution	13%	40%	30%	8%	2%	8%	63

Tabel 0-3: Spises der mere varieret på institutionen i dag?

		Børnene/eleverne på institutionen spiser mere varieret i dag end for 5 år siden						Total
		Helt enig	Enig	Hverken enig eller uenig	Uenig	Helt uenig	Ved ikke	Antal
Total	Total	18%	36%	24%	8%	1%	13%	119
Respondent-gruppe	Projektinstitution	34%	38%	7%	5%	2%	14%	56
	Kontrollinstitution	5%	35%	38%	10%	0%	13%	63

Tabel 0-4: Spises der mere slik, chips og kager på institutionen i dag?

		Børnene/eleverne på institutionen spiser mere slik, chips og kager i dag end for 5 år siden						Total
		Helt enig	Enig	Hverken enig eller uenig	Uenig	Helt uenig	Ved ikke	Antal
Total	Total	6%	16%	20%	29%	17%	13%	119
Respondent-gruppe	Projektinstitution	4%	7%	27%	25%	23%	14%	56
	Kontrollinstitution	8%	24%	14%	32%	11%	11%	63

Tabel 0-5: Drikkes mere sodavand, kakaomælk og læskedrikke på institutionen i dag?

		Børnene/eleverne på institutionen drikker mere sodavand, kakaomælk og læskedrikke i dag end for 5 år siden						Total
		Helt enig	Enig	Hverken enig eller uenig	Uenig	Helt uenig	Ved ikke	Antal
Total	Total	7%	17%	19%	25%	17%	15%	119
Respondent-gruppe	Projektinstitution	4%	13%	27%	18%	20%	20%	56
	Kontrolinstitution	10%	21%	13%	32%	14%	11%	63

Tabel 0-6: Er børnene/eleverne på institutionen mere fysisk aktive i dag?

		Børnene/eleverne på institutionen er mere fysisk aktive i dag end for 5 år siden						Total
		Helt enig	Enig	Hverken enig eller uenig	Uenig	Helt uenig	Ved ikke	Antal
Total	Total	4%	21%	42%	13%	5%	14%	119
Respondent-gruppe	Projektinstitution	5%	16%	50%	11%	2%	16%	56
	Kontrolinstitution	3%	25%	35%	16%	8%	13%	63

Tabel 0-7 Morgenmad

		Morgenmad--						Total
		Ingen	1-19%	20-39%	40-59%	80-100%	Ved ikke	Antal
Total	Total	6%	31%	13%	6%	31%	13%	16
D) Institutions-type	Daginstitution	0%	17%	0%	17%	67%	0%	6
	Skole	33%	33%	33%	0%	0%	0%	3
	SFO	0%	43%	14%	0%	14%	29%	7

Tabel 0-8 Formiddagssnack

		Formiddags-snack--					Total
		1-19%	20-39%	40-59%	80-100%	Ved ikke	Antal
Total	Total	7%	27%	20%	40%	7%	15
D) Institutions-type	Daginstitution	0%	0%	0%	100%	0%	5
	Skole	0%	43%	43%	14%	0%	7
	SFO	33%	33%	0%	0%	33%	3

Tabel 0-9 Frokost

		Frokost--					Total
		Ingen	20-39%	40-59%	60-79%	80-100%	Antal
Total	Total	3%	17%	21%	7%	52%	29
D) Institutionstyppe	Daginstitution	0%	0%	0%	0%	100%	10
	Skole	0%	38%	31%	15%	15%	13
	SFO	17%	0%	33%	0%	50%	6

Tabel 0-10 Eftermiddagssnack

		Eftermiddags-snack--					Total
		1-19%	40-59%	60-79%	80-100%	Ved ikke	Antal
Total	Total	6%	13%	13%	63%	6%	16
D) Institutions- type	Daginstitution	0%	0%	0%	100%	0%	4
	Skole	100%	0%	0%	0%	0%	1
	SFO	0%	18%	18%	55%	9%	11

Tabel 0-11 Aftensmad – hyppighed

		Aftensmad--			Total
		Månedligt/ sjældnere	Aldrig	Ved ikke	Antal
Total	Total	5%	92%	3%	38
D) Institutions- type	Daginstitution	0%	100%	0%	11
	Skole	0%	100%	0%	14
	SFO	15%	77%	8%	13

Tabel 0-12 Aftensmad

		Aftensmad--			Total
		Ingen	1-19%	Ved ikke	Antal
Total	Total	33%	33%	33%	3
D) Institutions- type	SFO	33%	33%	33%	3

Tabel 0-13 Segmenteringsanalyse – institutionstype

		D) Institutionstype			Total
		Daginstitution	Skole	SFO	Antal
Total	Total	33%	35%	33%	43
Segment	Segment 1	46%	33%	21%	24
	Segment 2	0%	50%	50%	14
	Segment 3	60%	0%	40%	5

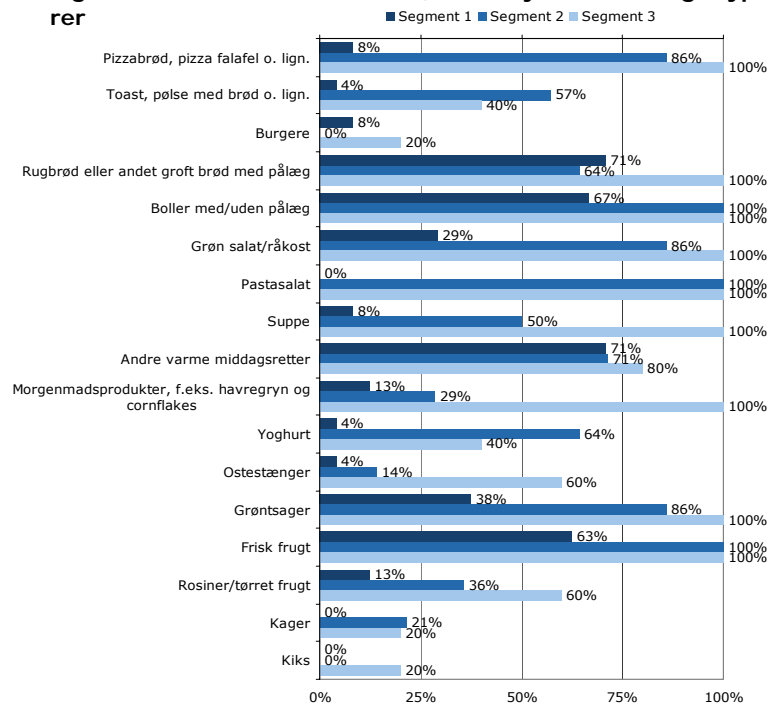
Tabel 0-14 Segmenteringsanalyse – eksisterende madordning

		C) Projekttype/matchingtype			Total
		Etablering/vi dereudviklin g af madordning	Etablering/vi dereudviklin g af kantine-/bo dordninger	Information om kost og ernæring	Antal
Total	Total	70%	19%	12%	43
Segment	Segment 1	71%	17%	13%	24
	Segment 2	64%	29%	7%	14
	Segment 3	80%	0%	20%	5

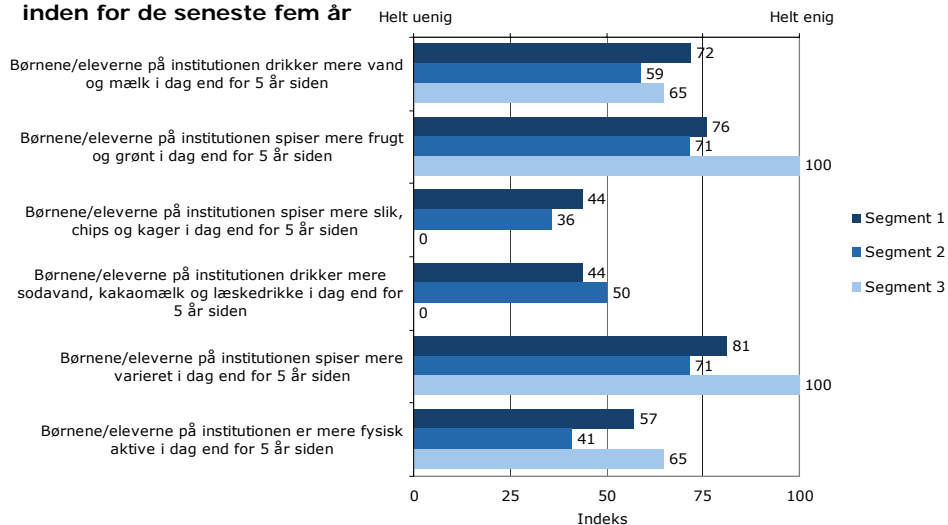
Tabel 0-15 – Gennemsnitligt antal elever på institution

		Angiv antal
		Gennemsnitligt antal elever
Segment	Segment 1	222
	Segment 2	250
	Segment 3	91

Figur 0-1 Andel af institutioner, der tilbyder forskellige typer af madvarer

Figur 0-2 Institutionernes vurdering af udviklingen i børnenes kostvaner inden for de seneste fem år

Tabel 0-16 Segmenteringsanalyse – kostpolitik

		--15. Har institutionen en nedskrevet kostpolitik/mad- og måltidspolitik?			Total
		Ja	Nej	Ved ikke	Antal
Total	Total	58%	33%	9%	43
Segment	Segment 1	58%	38%	4%	24
	Segment 2	43%	36%	21%	14
	Segment 3	100%	0%	0%	5

Tabel 0-17 Segmenteringsanalyse – Vurdering af resultater

		--22. Hvordan vurderer du overordnet projektets resultater i forhold til projektets formål?				Total
		Meget positiv	Overvejende positivt	Hverken positivt eller negativt	Ved ikke	Antal
Total	Total	58%	33%	7%	2%	43
Segment	Segment 1	63%	25%	8%	4%	24
	Segment 2	36%	57%	7%	0%	14
	Segment 3	100%	0%	0%	0%	5

Bilag E – Afrapporteringsskabelon for projekterne

RAPPORT VEDRØRENDE MÅL- TIDSPROJEKT

Skema I: Projektresultater

DATA		
1.	Projektets journal-nummer: (se øverst til højre på den udsendte følgeskrivelse fra sekretariatet)	
2.	Projekttitel:	
3.	Tilskudsmodtager (juridisk ansvarlig): Stillingsbetegnelse: Institution: Adresse: Tlf.nr.: Fax nr.: E-mail:	
4.	Institutionens type:	☐ Skole ☐ Vuggestue, børnehave, integreret institution ☐ SFO/fritidshjem, fritidsklub
5.	Projektperiode (start- og slutdato):	
6.	Bevilget tilskud i alt (hele projektperioden):	
7.	Dette skema er en:	☐ Statusrapport ☐ Slutrapport (Sæt ét kryds)
8.	Skemaet (rapporten) dækker over følgende periode:	
PROJEKTETS FORLØB		
9.	Beskriv kort projektet (mål, midler, igangsatte aktiviteter, m.m.):	
10.	Angiv projektets målgruppe (aldersgruppe, antal, m.m.).	
11.	Angiv, hvor stor en andel af institutionens børn, der benytter måltidsordningen.	
12.	Beskriv, hvor stor en andel af institutionens børn, der er involveret på anden vis i projektet, og hvilken form for involvering, der er tale om (undervisning, konkrete opgaver i forbindelse med måltidsordningen, temadag, etc.).	
13.	Beskriv, hvordan samarbejdet mellem involverede parter blandt personalet er forløbet (pædagoger, lærere, køkkenpersonale, m.m.).	
14.	Beskriv, hvordan samarbejdet mellem personale og forældre er forløbet.	
15.	Beskriv, hvilke dele af projektet I synes, er lykkedes særligt godt indtil nu.	
16.	Beskriv, hvilke dele af projektet I synes, har været mest problematiske?	

RESULTATER		
17.	Beskriv, hvorledes projektet har højnet den ernæringsmæssige værdi af den mad, børnene indtager, mens de opholder sig på institutionen/skolen.	
18.	Beskriv, hvorledes projektet har givet børnene en større viden og bevidsthed om mad og måltider.	
19.	Beskriv, hvad projektet har lært jer om, hvordan man får børn til at spise sundere.	
20.	Angiv, hvad I har gjort, for at projektet kan fortsætte efter tilskudsperiodens udløb.	
21.	Øvrige bemærkninger:	

Dato og underskrift (projektansvarlig)